893

مەعارف ۋە ئوقۇتقۇچى

3- يل نەشرى.

Telegram adress:
@turkiston_kutubxonasi

ئورتاق لېنىن.

№ 1-2

ئۇزبېكستان خەلق مەعارف كەميسەرليگى تابانيدان ئايدا بر مەرتەبە چيقاريلا تۇرغان
ئيجتيماعى-سياسى، تەعليم-تەربييەوى، علمى، فەننى وە ئەدەبى ئۇزبېكچە

مەعارف ۋە ئوقۇتغۇچى

جورنالى 3نچى يل داۋامىغا كرىشدى.

جورنال كەتتە حەجمدە بولب، تورلى رەسملەر بيلەن بيزەلب، مونتەزەم چيقب تورغوسيدر.

جورنالدا ئيقتدارلى قەلەم كوچلەريمزنڭ هەممەسى ئشتيراك قيلادر.

نەرخى:

بر يللق - 12 سان وە يتكزيب بيرش شەرتى بيلەن 5 سوم
قشلاق ئوقوتغوچيلاريغا " " " 4 " 50 تين.
يارم يللغى " " " 3 "

يارم يللق يازلغان موشتەريلەر جورنال ئالشنى داۋام قيلدرسالار، ئابونە نەرخىنڭ فەقەت قالغان سوماسىنى يوباررلار.

ئوتكەن يلى چيقغان 12 سان جورنال 5 سومدر.

جورنالنڭ دائيمى بولملەرى:

1 - عۇمومى،
2 - سياسى-ئجتماعى،
3 - لېنينيزم،
4 - تەعليم - تەربييە،
5 - ئەدەبييات،
6 - غەرب ئەدەبيياتى،
7 - ئيلمى ئورگەنش،
8 - فەن،
9 - كەسەبەچيلك،
10- تەرجيمە حال،
11- تەنقيد وە كتابييات،
12- سوراق-جەۋابلار،
13- تل وە ئستلاحات،
14- ئەدەبى تەفتيشلەر،
15- گوزەل سەنعەتلەر،
16- خەبەرلەر،
17- رەسمى بولم.

جورنالدا باسلغان مەقالەلەر ئوچون ئيگەلەريگە قەلەم حەقى بيريلەدر.

بوتون مەعارف شۇعبەلەرى ئالديدا مەخسوس جورنال وەكىللەرى باردر.
ئوزبيك دەولەت نەشرييانينڭ هەممە دوكانلريدە جورنال ساتيليب تورادر.

مەسئول موحەرريرى: **مومين خوجە.**

ئيدارەنڭ ئەدريسى: г. Самарканд, Наркомпрос. Редакции журнала.

سیباسی ۋە ئجتیماعی

،،مەعارف وە ئوقوتغوچی،، نلڭ 3 نچی یل داۋامدا قزغن سەلاملەر.

2 یاشدنی تولدرب 3 نچی یلگە قەدەم قویغان ،،مەعارف وە ئوقوتغوچی،، جورنالدغا تەبریکلەر.

ئوزبیکستان مەرکەزی فرقەقومیتەسدەن.

کەمونیستلەر پەرتیەسی ئوزینڭ عالی غایەسیغا ئیرشمەك ئوچون یولیدا بولغان توسقونلارنڭ بارینی رەحیمسز سورەتدە پارچالاب کیرەکلی، فایدالی عونسورلەرنڭ کیگەیشیگە، کوچلەنیشیگە هەر چاق حەرەکەت قلغان وە قیلادی. بو پەرتیەنڭ ئولوغ کوچیگە ئیشانەای بونگە قارشی حەرەکەت قلغانلارغا ئامانلق بیرلمەگەن وە بیرلمەیدی.

کەمونیستلەر پەرتیەسی هەر قانداي ئاغرلققا، قیینچیلققا قارشی توگەنمەس کوچ، بتمەس غەیرەت بیلەن هوجوم قیلب ئولوغ مووەففەقیەتلار قازانغان وە قازانادی.

پەرتیەمزنڭ ئالدیدا تورغان ئشلەرنڭ ئاغرلیغیدان قورقب، ئولوغلیغیدان هورکوب توغری یولدان ئازغوچیلارغا قارشی هەر واقت قەتعی کورەشیلەدی وە ئولەردەن کیلەدرگەن زەرەر ئحتیمالی هەم کولگە ئەیلەنتیریلب کوککە ساوریلادی.

پەرتیەمز علمی، ئقتیسادی هەمە فرونتلەرگە ئونکور کوز بیلەن قاراب هەر بر حەرەکەت قیمەتینی ئوز وەقتیدە بیرب یول-یوروق کورسەتب تورادی. کەمونیستلەر پەرتیەسی پرولیتاریات پەرتیەسی. شونڭ ئوچون ئشچی وە دیهقان عامەسینڭ ئستەگینی بارلققا چیقارش ئوچون یوقاریدا ئەیتلگەنچە حەرەکەت قیلش پەرتیەمزنڭ وەزیفەسیدر.

ئوزبیکستان کەمونیستلەر پەرتیەسینڭ ئالدیداغی زور ئشلەردەن بولغان مەفکورە مەیدانیدا کورەش، خاتن-قزلار مەسئەلەسی، ئقتیسادی فرونتدە مووەفقیەت وە موزەففەریەتلارنڭ ئەهەمیەتینی یوزەکی سورەتدە گینە تەسدیق ئیتمەسدەن جددی تەحلیل قیلش هەر کەمونیستنڭ، هەر بر کەمسەمولنڭ، هەر بر شورالار حوکومەتینڭ دوستی بولغان زیبالینڭ وەزیفەسیدر. پەرتیەمز مەفکورە فرونتیدە هەم دوشمەنلەرگە ئامانلق بیرمەیدی وە یولدان ئاداشغانلارغا کومەکنی ئایامایدی؛ شورالار حوکومەتینڭ دوشمەنی عەکسولئنقیلابچی زیبالیلاردان جرکەنب قاچب شورا زیبالیلارینڭ قاناریغا کیرەلمەی ئورتەدە قالغان بر تودە زیبالیلارغا کومەك بیرب ئولەرنڭ سەمیمی موحەببەتینی جەلب قیلشغا پەرتیە حەرەکەت قیلادی.

بایلار، ئیسکی وە یەنگی عولەمالار وە بزگە دوشمان زیبالیلار بیلەن کورەشش برکون-ئیککی کونلی ییکل ئش دیب بارماقلار ئاراسیدان غینا قاراشی کیچرلەمەس یاکلشدر. بو یولدا قەلەمیمز وە تیلیمز جددی تیبرەنشکە مەجبورلەر.

مەعارف وە ئوقوتغوچی جورنالی مەنە بو وە بو کەبی ئولوغ ئشلەردە جددی ئشلەشنیدە هەر وەقت ئونونماسلیغی کیرەکلیگینی ئیسلەتب ئوچونچی یل دەوامی بیلەن جورنالنی قوتلایمەن.

ئوزبیکستان کەمونیستلەر پەرتیەسینڭ مەرکەز کەمیتەسینڭ مەسئول کاتیبی: ئەکمەل ئیکرامف.

«مەعارف وە ئوقۇتۇچی» جورنالیغا.

جۇمهوریيەتیمزنك كوندەن كونگەئالدنغا باریشی، مەدەنیيەتدۇنیاسیغائینتلیشی وەتوشونچەلك ئشیلەریمز-نك ئشچی هەم دیهقان وە ئولەرنك بالالاری ئاراسیدان یوزەگە كیله وە ئارتا باریشی جۇمهوریيەتیمز ئالدیغا قویلغان مەسئەلەلەرقانارىدا ئاقارترش كوچلەرینك هەم مەعلوم یول بیلەن ئجتیماعیيەتگە باربلادرغان كیك مەیدانغا توپلەشنی تەلەب قیلادر.

ئشچیلەر سینفی هەم دیهقانلار كوبچیلیگی یوزلەب یللەر بویی ئیزلگەن، مەزلوم، كشی قاذاریدا سانال-ماین وە سانغا كرمەین كیلگەن بولسالار، ئولوغ ئوكتەبر ئنقیلابی سایەسیدە شول برواقتدا سانسزلار بولغانلار بوكون ئون یللاب مەملەكەتنی باشقارب كیلەدیلەر.

ئیسكی، ئوتكەن، بایلار دەورنك عەدالەتسزلیگی سایەسیدا كوبچیلك سیياسی خەقدەن مەخروم بولیشی ئارقاسیدا مەدەنی یوكسەلشدەن هەم ئارقادا قالغان ئیدی.

ئون یللق ئوكتەبر ئنقیلابی دەوریدە مەدەنی كوچلەریمزنك یوقسوللار سینفیدەن بولغانلاری شول ئشچی هەم دیهقانلار سینفی بابراغی ئاستیدا توپلانا ئالدیلار. مەدەنی مەیدانیمز كیڭەیمەكدە وە كوچلار كوپەیمەكدەدر.

شول كوچلەرنك مەعلوم یول، یوقسوللار مەفكو-رەسی بایراغینك ئاستیدا تەربیيەلەش ئوچون توغری یول كورسانب بیرەدرغان یولچی بولیشی كیرەك.

باشقا كوندەلك مەتبوعەنیمز قاتاریدا بو یولدا «مەعارف وە ئوقوتوچی» جورنالی كەتتە كەن رول ئویناشی تەبیعیدر.

ئوچنچی یل دەوام ئیتكەن شول جورنالنی ئالقشلاب كیلگوسیدە هەم بارغان سەری یوكسەله باریشی وە ماركسیزم-لینینیزمنك چین مەعناسی بیلەن سیڭدیرە باریشیغا ئیشانەمەن.

جورنال ئوز یولیدا داوام ئیتشیدە كیڭەیە بارب مەفكورە مەیدانیدا فرقەمزنك توتكەن یول-یوروغینی مەحكەم ئالب بارا ئالسن.

كاموونیستلك سەلامی بیلەن: ئاخونبابا ئوغلی.

ئوزبیكستان كەسەبەلەر شوراسیدەن.

«مەعارف ۋە ئوقۇتغۇچی» جورنالینك ئوزبیكستان ئشچی ۋە دیهقانلارینی ئاقارترش، ئولارنی مەدەنی — مەعارف جیهەتیدەن یۇقاریلاش، سیياسی هەم عیلمی تەربیيە بیرش سایەسیدە كورسەتگەن نەنچەگنە خزمەتلەری كوز ئالدیمزدا تۇرادی. «مەعارف ۋە ئوقۇتغۇچی» بۇ ئیككی یل ئاراسیدا ئوزینك مەدەنی، عیلمی، ئەدەبی خزمەتلەری بیلەن هەمەگە تانلدی.

عیلمی كۇچلەری زەعیف، تەجریبەلەری ئاز، یەنگی ئۇسۇل ۋە قاعیدەلەردەن خەبەرسز قشلاق ۋە شەهەر ئوقوتغۇچلاریغا، مەعارف ۋە ئاك بلم بیردی. ئشچیلە-ریگە رەهبەرلك ۋە یولباشچیلق قلا ئالدی.

بۇندان باشقا ئوز سەحیفەلەرینی ئاساری عەتیقە، ئیسكی ئەدەبیات تیكشرشلەریگە، ئیتنوگرافی تەدقیقانلاریغا تەخسیس ئیتدی، عامەگە فایدالی نەر-سەلەرگە كوبراق ئورۇن بیردی. مەنە شۇنك سایەسیدركی كیاك ئوقوتغوچیلار، شورا زیيالیلاری، ئولار ئارقا-سیدان بارادیغان مكلەرچە ئوقوغوچی، تەلەبەلەر ئالدیدا ئیعتبار قازاندی، ئولار تامانیدان سۇیۇله باشلادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغۇچی»نك شۇ ئەیتب ئوتكەنمز دوستلەری ئوندەن كیلگۇسیدە هەم بر تالای خزمەتلەر كۇتمەكدەلەر. بز «مەعارف ۋە ئوقوتغۇچی» نك كیلگوسی ئشلەری ۋە كیلگۇسی ریجەلەرینی باجارشدا مۇۋەففەقیيەت قازانشینی ئستەیمز.

كەسەبەچلك سەلامی بیلەن:

ئوزبیكستان كەسەبەلەر شوراسی ئاك ۋە بلم شوعبەسی مۇدیری: باقیيف.

,,يەنگى فەرغانە،، ئيدارەسدەن.

ئوزبەك مېحنەتكەشلەرينك كەمبەغەل ئەدەبييانيغا، كەتتە گينە بايلقلار بيرگوچى، مەدەنى تۇرمۇشيمزنى سانسياليزم ئەساسيدە قۇرش ئوچۇن، ئۇلۇغ خزمەتلەر كورسەتكوچى - "مەعارف ۋە ئوقۇتوچى" جورناليىنى «فەرغانە» گەزيتەسى، 3 يللك سەنەبى دەۋريەسى بلەن قوتلۇغلايدۇر. هەم بۇندەن كيين، ئوزينك ئسمىگە موۋافق رەۋشدە بۇيۇك خزمەتلەر كورسەتيشنى ۋە بۇ يولدا، كەتتە مۇۋەففەقييەتلەر قازانيشنى تلەيدۇر-

«يەنگى فەرغانە» ئيدارەسى.

,,يەنگى يول،، ئيدارەسدەن.

ئوزبېكستان شــورالار جۇمهورييەتيدە بردەنبر ئەدەبى، علمى، "مەعارف ۋە ئوقوتغوچى" جورنالى ئوزينك ئيككى ياشينى تولدرب، بو سانى بيلەن 3 نچى ياشغا قەدەم قويدى.

"مەعارف ۋە ئوقوتغوچى" جورنالى 2 يل داۋاميدە يوقسۇل ئوقوتغوچيلارغا كوب رەهبەرلكلەر كورسەتدى. ئولب قالغان يادى يەنگى گينە گۇللەنب كيلە ياتقان ئەدەبيياتيمزنك گوزەل سەنعەتلەرن ئاچب بيردى.

"مەعارف ۋە ئوقوتغوچى"غا ئوزيمزنك قزغن ۋە ئەلەنگەلك سەلاملەريمزنى يوبارب، داۋامى ئۇچۇن مۇۋەففەقييەتلەر تيلەيمــز ۋە كيلگوسيدە خانــن-قز هەمدە عائيلە مەسئەلەلەريدە ئوزينك سەحيفەلەريدەن كيك ئورون ئاچيشينى كۇتب قالامز.

«يەنگى يول» ئيدارەسى.

,,ئازاد بۇخارا،، ئيدارەسدەن.

ئوزبيكستاندا علم، مەعارف جەبهەسيدە قۇماندانلق يومۇشينى باشقارب كيلگەن جددى، علمى، تەعليم-تەربييەوى جورنال بردەن- بر مەعارف وە ئوقۇتغۇچيدر. ئاڭسزلق قارانغۇليغيدا قالغان ئيليمـزنى يارۇقلقغا چيقارش ئوچون قاتتق كيرشكەن مەعارفچلاريمزغا مەفكورەوى، علمى ياقدان قيلاۋۇزلق قيلب كيلگەن موعتەبەر جورناليمزنك ئيكى يللق تويينى كوڭليمزنك ئيڭ تيرەن ئورنيـدان يالقنــلى سەلاملاريمزنى تەقديم ئيتب، تەبريك قيلامزدا:

بۇندەن كيين يوقاريدانەقدير ئيتكەنيمز يۇمۇشلەردە موستەحــكەم تۇرب، ئيليمــزنك ئجتيماعى تورمشگە چيقيشى ئوچون بر مەشعەل نۇر بوليشينى آرزوقيلامز.

عۇمــردە مەتانەت تيلەب "آزاد بوخــارا" گەزيتە ئەدەبى ئشچيلەرى نامبــدان: ع. مەجيدى.

,,ئاواز تاجيك،، ئيدارەسدەن.

اوزبيكستاندە ياشاغوچى تاجيك كمبغل، دهقانلەرى اوچون چقــوب تورگان "آواز- تاجيك" گەزيتەسى طرفندەن

اوزبيكستاندە برنچى هم برنچى اوروننى آلوب تورغان جدى، علمى «معارف واوقوتغوچى» ژورنالينى ٢ يلنــى تولـدوروب ٣ يلـغە دوام قليشنى تبريــك قيلامـز.

٣ نچى يل دواميدە مدنيت مركزلارندەن اوزاقدا بولگان قشلاق معلملارى، مملكت اقتصادينى كوتاريلشى-نك سبب چيسى بولگان خاتون قزلەر آزادليگى، عمومان محنتكشلار گەبيلم تارقاتشدەكوب موفقيتلەر قازانوب وە قازانور ديب اميد قيلامز.

"اواز تاجيك"

,,زەرەفشان،، ئيدارەسدەن.

"مەعارف ۋە ئوقتوچى" جــورنالينك چيقشغا 2 يل تولــب 3 نچى يلگە قــەدەم قويشى بيــلەن زەرەفشان گەزيتەسى ئوزينك قزغن سەلام ۋە تەبريكنى يوبارادر.

بو جورنال ئوزينك شو چيقش موددەتدە ئوقتوچيلارغا ئاينقسا قشـلاق ئوقتوچيلارينـى تەربييەلەش ۋە ئوز نيوەرە گيــگە شولەرنى توپــلاش ئيشيدە بومونــچە تەئريخى مۇۋەففەقييەتكە ئيرشدى. زەرەفشان گەزيتەسى ئيشانەديكم بوندەن كيين مەعارف ۋە ئوقتوچى، جور- نالى، هەربر جيهەتدەن موستەحكەملەنب ئوسار.

مەسئول موحەررير: شاكربيكوف.

3 نچى يلدا

مەتبوعات ـ ساتسيالىزم قۇرولشىنىڭ قورالى بولۇب
خزمەت ئېتسن. ن. لېنىن.

فرقەمىزنىڭ جيددى رەھبەرلىگى ئارقاسىدا بۇ كۈنگى مەتبۇعاتىمىز ئوزيغا ياراشا جيددى سنفى برتۈسنى ئالا بىلدى.

مەتبوعاتىمز، يالغز فرقەمزنىڭ كۈرەش قۇراليغنا بولۇب قالماسدان، ئۇ، كېڭ ئشچى ـ دېهقان عاممەسى ئاراسىدا كۈچلى تەشۋيقاتچى، تالماس تەشكيلاتچى رولىنى ئوتەي باشلادى.

ياقندا بولۇب ئوتكەن برنچى ئشچى دېهقان مۇخبرلەرى قورۇلتايى؛ قورولتايدا بولغان جيددى مەقلى قەرارلار يوقسۇللار مەتبۇعاتى پاي ديۋارى موستەحكەملەنگەنن وە ئونىڭ برنيچە يوزمڭلەب ئەساسى كۈچ ядро سى بارليغن ئاچق ئسبات قيلدى. ھەقيقەتەن بۇ كۈرەش مەيدانيدا زور مۇزەففەريەت قازانديغان مايەلەردەن بتەسى، بەلكى برنچيسى. مەركەزى ۋە موزافات گەزيتەلەريمز قاتاريدا بزنىڭ جورنالمز ھەم نوزينىڭ ئەساسى ۋەزيفەلەريدەن برى ئيتب يوقسۇللەر مەفكۇرەسينى ئوستونلەتشدە كورەش جەبهەسينى ئاچادى.

باش جومهوريەتيمزنىڭ خەلق مەعاريفيغا قويغان يولى كېڭ ۋە تېكسزدر.

كيلگوسيدا قورلاديغان ساتسياليزم ـ ئيجتيماعى تۇرمۇشمزنىڭ برنچى گەرەۋى ـ بزنىڭ ئوقوغۇچيلاريمزدر.

ئولكەمزدە بولغان يۈزلەرچە، ميڭلەرچە مەكتەب ۋە بلم يۇرتلارينى، ئاينۇقسا ئولەرنىڭ ئوقنغۇچى ـ رەھبەرلەرينى ساغلام بربولغا يېتەكلەب مەعنەۋى ئازقنى بيرشدا جورناليمز كاتتە بر ۋەزيفەنى ئوتەيدى.

شۇرالار مەكتەبينىڭ چندەندە شۇرا مەكتەبى بولشى ئۈچۈن تەعليم ـ تەربييەدە توتقان يولى غايەت نازك عەينى زاماندە مەسئوليەتليدر.

ئجتماعى تورمشمزنىڭ موستەقل ئەعزاسى بولۇب يېتيشەديغان بالالاريمزغا تيسكەرى تەربييە بيرلسا، كيرەكلى ۋاقتيدا دورست، عيلمى رەھبەر ـ كانترولك بولماسا كوتكەن مەقسەدتەلەگيمز پۈچ ۋەبوقلقاچيقادى.

ئويلەيمز، ئوقوتغوچيلار، ئوقوغوچيلارغا ساغلام يوقسوللار مەفكورەسن تەلقين قيليب عۇمۇمى مەعنەۋى تەربييەبيرشدە جورنالمز ئوز ۋەزيفەسن بلىب ئەدا ئيتەدر.

3 نچى يلغا قەدەم قويش ئالديدا، جورناليمز عۇمۇمى برمەۋقيعينى قازانش بيلەن قوشنى جومهوريەتلەردە، مەركەزدە بولغان مەشهور قەلەم ئيگەلەرى مۇستەشرىق، موئەرريخ، پرافيسسورلەرنى ياردامغا چاقيرب ئەدەبى ساحەسينى تاغندا كوچەيتردى.

ئولكەمزنىڭ عيلمى، مەدەنى يوكسەلشيگە خەيرخاه قەلەملەرنىڭ قارداشلق ياردامى، جورناليمز ۋە ئوقوچيلارى ئۈچۈن كاتتە بر قازانشدر. شۇ حالدا، باشقا جومهوريەتلەرنىڭ 4 ـ 3 لەب عيلمى ئەدەبى جورناللارى قاتاريدا چيقاديغان بردەنبر جيددى، عيلمى جۇرناليمزنى جانلاندرماق، يوكسەلتمەك ئوز ئەديب شاعرپيدا گوكلەريمزنىڭ ئورناق برۋەزيفەلەريدر.

ئويلەيمز، بۇ توغريدا تانلغان قەلەم ئيگەلەريمز ساۋوق قانلق بيلەن قارامای قوللاريدان كيلگەن ـ كيلەدىگەن كومەكنى بيرەر، ھەرجيهەتدەن ئونىڭ ياشاشيغا تريشەر، ئوربنەرلەر. دۇرست، بۇ كۈنگەچە جورنالمز نۇقل عيلمى ئەدەبى بولۇب توبەندەن (قشلاقلەردەن) ئوزيغا كۈچلەرنى تارتا بيلمەدى.

بۇ ـ بز ئۈچۈن غەيرى مەتلوب برحال، شۇنۇقنەنى نەزەرگە ئاليب جۇرنالمزنىڭ تلينى ساددەلەشدرب بۈتۈن قشلاق شەھەر ئوقوتغۇچيلارينى ئايرى ياردامغا چاقيرامز، شەھەر، ئاينقسا قشلاق ئوقوتغوچيلاريدان كيلگەن ھەربر مەقالە خەبەرلەرگە كېڭ ئورن بيرب ئولارنى جورنالغا ئوزلەتشگە تيريشەمز.

بۇخارا، قاشقاداريا، سورخانداريا ئوقوتغوچيلاريدان ئالنغان موراجيعەت ۋە ئوتنچلارغا قاراب جورنالنىڭ تەعليم ـ تەربييە بولمينى كۈچەيترەمز. سوز ئاخرى قيلب شونى ئەيتەمز: مەملەكەتيمزنىڭ ئقتسادى خوجاليغى كوندەنكون توزەلب، ساۋدا ـ سەناعەتمز ئوسكەنسارى مەكتەب مەعاريفيمز ھەم نسبەتى سورەتدە يوكسەلەبارماقدا.

سنفى ئاڭنىڭ ئوسشى بيلەن تەعليم ـ تەربييە ئشلەريدە ھەم ئوزگەرش يەنگيلەنش، ئاينۇقسا مەفكۇرە مەيدانيدا جيددى قەلەم يورتش كوچەيەبارماقدا.

جۇرنالمزنىڭ ئالديغا قويغان ۋەزيفە تلەكلەرى كوندەن ـ كون ئاغرلاشا ۋە مەسئوللەشا بارادى.

شۇنىڭ ئۈچون جۇرنال، ئوز مۇحيب ئوقوغوچيلارى دان توقتاۋسز ئوزاق موددەتلى ماددى ۋەمەعنەۋى ياردامنى كۈتەدى.

ئويلايمز، ئوقوغوچيلاريمز 3 نچى يلغا قويغان قەدەمزنى عەمەلى سورەتدە ئالقشلاب، جۇرنال سانينى كوپايترشدا ياردام ئيتشلەرى بيلەن مەعنەۋى ياردامنى ئايامای بازشب تورارلار.

شاكرسۇلەيمان

لېنينسز ئۈچ يل.

ع. بيگى - موستاقاى

«بزنك دەورمز لينين دەوريدر».

(بوحارين).

پرالیتاریاتنك داهى باشلغى بولغان مەركس - جەمعیيەتنك يوكسەلش يوللارن، كەپيتەليزمنك حەرەكەت كوچلەرن ئاچب كورگەزدى. شۇ حەرەكەتدەكى قارشيلقلارنى وە ئولەرنك سەبەبلەرن كورگەزب - كيلگوسيدە پرالیتاریيات ئنقيلابينك وە پرالیتاریات ديكتاتوراسينك، ئەلبەتتە، وجودگە كيلگوسى ئيكەنن ئەيتدى. هەم شو مەسئەلەنى ئوزينك تەعليمانيدە يەگى وە ئيك مۇهم بر نوقتە ئيتب حسابلادى: «حازرگى جەمعيەتدە سنفلار بارلغن، ئولەر ئورتاسيدا كورەش بولب تورغانلغن كەشف قيلش حزمەتى - مەڭگە عائيد ئيمەسدر . . . . . مەنم تەرەفمدەن ئشلەنگەن يەڭيلكلەر ئۇشبولاردر:

1) سنفلارنك بار بولب، دەوام قيلب توروشلارى كورەشنك بيلگولى تەئريخى شەكللەريگە - ئستحسالات ئشلەرينك يوكسەلشيگە حاس بولغان شەكللەريگە باغلقدر؛ 2) سنفى كۇرەش، ئەلبەتتە، پرالیتاریيات ديكتاتوراسيغا ئيلتكوسيدر؛ 3) ئوشە پرالیتاربات ديكتاتوراسينك ئوزى يەم - هەممە سنفلارنى يوقاتش ئۇچون، سنفسز جەمعييەت توزش ئۇچون كيرەكلك بولغان بر كوچش (كوچمە دەور)دەن عبارەتدر». (مەركس - ئنگلس بوينچا تاريخى مانيريالزم. 87 نچى بيت).

شونداغ قيلب، مەركس - جەمعييەت يوكسەلشينك توپ يولن وە ئونك بارشن ئاساسەن چزب قويدى. براق، مونك عەمەلى رەوشدە وجودگە چقش زامانى هەلى كيلمەگەن ئيدى. بو يولنك، بو بارشنك قانداغ شەرائيت ئچيدە وە نى تەريقەدە بولشى، هەم قانداغ قيلب بارلققا چقشى - هەلى ئو وەقتلەردە مەعلوم ئيمەس ئيدى. سەرمەيەدارچيلق توزلشينك ئيك يوقارى وە كيينگى باسقيچى، يەعنى جەهانگيرلك دەورى مەركسدەن سوڭ كيلدى. شونلقدان، بو دەورگە باها بيرش حزمەتىيەم، تەبيعى، ئيكنچى بر ئادەمنك ئوستوگە تۈشب قالدى. ئو ئادەمدە - لينيندر.

حۇددە ئوشە يەگى دەورنك باشلانشى وەقتيدە لينين مەيدانغا چقادى وە ئشكە كرشەدى «لينينيزم - جەهانگيرلك شەرائيتى ئچيدە ئوسب چقادى وە شو شەرائت ئورتاسيدا كەمالەتكە ئيريشەدى (ستالين، «لينينيزم مەسئەلەلەرى» 76 نچى بيت).

جەهانگيرلك دەورن، ئونك توپ زەكونلەرن وە ئەساسى حاسسەلەرن كيك وە چوقر سورەتدە برنچى مەرتەبە ئاچب بيرگوچى، ئوشە مەسئەلەنى قوۋەتلك دەليلەر وە كيسكن مۇججەتلەر بيلەن توغرى رەوشدە ئاخريگەچە ييشب قويغوچى - لينين بولادى:

«جەهانگيرلك ـ كەپيتەليزم بوكسەلشينك يوقارغى باسقچيدر. ئيلگەرى كيتكەن مەملەكەتلەردە كەپيتەل ـ ئينەى ئوزينك مللى دەولەت چيگەرەسيگە سغماسدان تاشب چيتكە چقدى. رەقابەت جايىگە مەنەپولييەنى قويدى سانسياليزمنى بارلققا چقارش ئوچون زەرور بولغان ئالدنغى شەرائتنى وجودگە كيلتردى. جەهانگيرلك - سنفى قارشيلقلارنى غايەت بيوك مقداردە ئوتكۈنلەشترەدى، عاممەنك حالن - هەم ئقتسادى، هەم سياسى جەهەتلەردەن - ئاغرلاشترادى وە شونك بيلەن پرالیتارياتنى كورەشكە - سەرمايەدارلار حوكۇمەتنى، بورجوازيە زولمنى يقتب توشورش ئوچون ئنقيلابى كورەشكە ئيلتەدى». (لينين - XIX نچى توم، 168 - نچى بيت).

"جەهانگيرلك (ئيمپيرئاليزم) - كەپيتەليزم يوكسەلشيدە كيينگى باسقچدر". (لينين - توم XIV، I نچى بولەك، بيت 311). جەهانگرلك - پرالیتاريات ئجتماعى ئنقيلابينكئالدنغى كونيدر». (توم XVII، بيت 249).

«ئجتماعى ئنقيلاب - هەر بر مەملەكەتدە پرالیتارياتنك ئوز بورجوۋازيەسيغا قارشى قيلغان كورەشيدەنگنە عبارەت بولماغوسيدر. يوق. ئجتماعى ئنقيلاب ـ ئيمپيريئاليزمدان جەبر - زولم كورب كيلگەن بۇتۇن مەملەكەتلەر، بۇتۇن مۇستەملەكەلەرنك بەينەلحەلق جەهانگيرلككە قارشى كورەش قيلشيدان عيبارەت بولغوسيدر». (توم XVI، بيت 388).

شوندەی قیلب، لینین ـ جەهانگیرلك دەورن باشیدان ئاپاق تیكشرب چقادی، ئوندەگی مەسئەلەلەرنی تەمامەن بیشەدی وە جەهانگیرلك دەوریگە تیگوشلی باهانی بیرەدی. جەهانگیرلك دەوری، كەپیتەلیزمنك ئیك شەوكەتلك بر زامانی بولشی بیلەن برگە، ئونك چۆرە، بیمرلە باشلاغان بر دەوری ئیكەنلگن برنچی مەرتەبە لینین كورەدی، لینین ئاچیب بیرەدی. پرالیتاریات دیكتاتوراسی ئوچون كورەش زامانی، ئجتماعی ئنقیلاب ئارقیلی پرالیتاریات دیكتاتوراسن تۆزش دەوری كیلگەنلگن ئسبات ئیتەدی. بو دەوردە پرالیتاریات دیكتاتوراسی وە شونك ئوچون كورەش مەسئەلەسی برنچی ئورندا تورغانلغن سوزلەیدی: «سنفلار كورەشن ئعتیراف قیلبقنا قالماسدان، ئوشە سنفلار كورەشن پرالیتاریات دیكتاتوراسیغاچا ئالب بارغان وە پرالیتاریات دیكتاتوراسن ئعتیراف قیلغان ئادەمگنە چن مەركسبست بولادر. چن مەركسبستنك باشقا بۆتۆن مەیدە (هەم كەتتە) بورجووازیەدەن ئیك چوڭور فەرقی ـ مەنە شوندادر». (توم XIV، II نچی بولەك، بیت 323). دیمەك «لینینیزمدە ئەساسی مەسئەلە باشلانغچ نوقتە ـ پرالیتاریات دیكتاتوراسی هەم شونی ئوروشب ئالش وە موستەحكەملەش شەرائیتی حسوسلاریداغی مەسئەلەدر». (ستالین. لینینیزم مەسئەلەلەری. بیت 12).

لینین بو توغرولاردا مەركسیزمنی، مەركس تەرەفیدەن چزلب قالدرلغان بولنی، جەمعیەت یۆكسەلشینك توپ یولن، ئجتماعی ئنقیلاب، پرالیتاریات دیكتاتوراسی ئارقیلی كاموننیزمغا بارش یولن ترگزب، جانلاندربقنا قالمادی. بەلكی ـ مەركسیزمنی، جەهانگیرلك وە ئجتماعی ئنقلاب دەوریگە موۋافق رەوشدە، دەوام قیلدردی، یۆكسەلتدی. پرالیتاریات ئنقیلابینك، پرالیتاریات دیكتاتوراسینك عەمەلی جەهەتلەرن، شەكللەرن تەفسیللی رەوشدە كورگەزدی وە شو یولدا نوزی رەهبەرلك قیلدی.

كوچلك وە بەردەم كاموونیستلار فرقەسینك رەهبەرلگی بیلەن پرالیتاریات ئنقیلاب یاساب چورە باشلاغان كەپیتەلیزمنی سندرش وە پرالیتاریات دیكتاتوراسی تۆزش هەمدە بۆتۆن مخنەتكەشلەرگە، هەم ئقتسادی، هەم سیاسی جەهەتدەن پرالیتاریاتنك رەهبەرلك قیلشی ئەساسیدە سانسیالیزم قورش. دەورمزنك لینین تامانیدان كورگەزلگەن مابانلاری ـ ئیك مۆهم نوقتەلەری ـ مەنە ئوشبولاردر» (بوحارین بالشیۋیك، 2 نچی سان. 1926 نچی یل، بیت).

ئوشە بوللارنی سافلاش وە بارلقغا چقارش توغریسیدا لینین ـ جودە كوب قارشی كوچلەر بیلەن كورەشەدی: خەلقچیلار، ئقتسادچیلار، مینشیویكلەر، تروتسكیلار، غەرب ئەپپەرتونیسنلاری هەمدە فرقەمزنك ئوز ئچیدەكی خاتا ئاقملار، ئوڭ وەچەپ ئاغماچیلقلار بیلەن قاتیغ رەوشدە كورەش قیلادی. لینین ـ لینین تەعلیمانی بو كورەشلەنك هەممەسیدەیەم بیگب، ئوستن بولاب چقادی. لینینیزم ئوشە كورەشلەر ئچیدە ئوسەدی، شوندەی شەرائت ئچیدە موستەحكەملەشەدی، هەم بۆتۆن بر یۆزیدەكی پرالیتاریاتنك وە مخنەتكەش حەلقلارنك ئازادلقغا چقشلاری ئوچون بردەن بر توغری وە ئانق یول بولب قالادی. لینینیزم «جەهانگیرلك وە پرالیتاریات ئنقیلابی دەورینك مەركسیزمیدەن، یەنەدە ئاچغراق قیلب ئەیتكەندە: عمومەن پرالیتاریات ئنقیلابینك نەزەرییە وەحەتتۇ حەرەكەتیدەن، ئاینقسا ـ پرالیتاریات دیكتاتوراسینك نەزەرییە وەحەتتۇ حەرەكەتیدەن عیبارەت 1)» بولب تانلادی.

مۇنك راستلغن روسییەدە بۆتۆن جەهاندا ئنقیلابی كورەش تاریحی ئاچق سورەتدە ئسبات قیلادر. روسیە پرالیتاریاتی لینینیزم بایراغی تەگیدە كورەشب كیلەدی، شو یولدا ئوچ ئنقیلاب ئوتكەزەدی، نیهایەت ییگەدی، سەرمایەدارچیلقنی سندرەدی، سوۋیت ـ بۆتۆن یر یوزیدە برنچی پرالیتاریات ئنقیلابی بولغان ـ ئوكتەبر ئنقیلابیدا ئوزینك دیكتاتوراسن تۆزەدی، بۆتۆن دونیا ئشچیلەر ئنقیلابیغا یول ئاچادی، ئوز یانیغا دیهقان عاممەسن ئالب سانسیالیزم تۆزشكە كرشەدی...

برنچی ئنقیلابنك باشیدا، 1905 نچی یلنك 9 (22) نچی یەنۋەریدە ئشچیلەرنك حالی وە روسیەنك مەوقیعی قاندای ئیدیدە حازر قاندایدر؟

«زولمەت وە قاراڭغولقدا ئیزلش زامانی بیلەن بیوك بر سنفنك ئویغانا باشلاش دەوری ئاراسیداغی چیگەرە مەنە شوندادر، یەعنی 9 نچی یەنوەر واقعە-

1) ستالین. لینینیزم مەسئەلەلەری بیت 10.

سيدەدر. 1905 نچى يلنك باشيدا ئشچيلەر سنفينك ئالدنفيسى بولغان پيتربورغ ئشچيلەرى نىحالدە ئيديلەر؟ ئولەر هەلى كور ئيديلەر ديسەك هەم بولادر. ئولەر هەلى گاپونلار ئارقاسيدان بارب، پوتلار بيلەن برلكدە ئوزلەرينك ئەجدل دۆشمەنى بولغان پاتشا سورەتن كوتەرب يورەر ئيديلەر. ئولەرنك هەلى، مەحفى تۆگەرەكلەريدەن باشقا هيچ بر تەشكيلاتلارى يوق ئيدى. ئولەر هەلى ئوزلەرينك ئولم دوشمەنلەرن كورمەگەندەك، چن دوستلارن هەم كورمەس ئيديلەر.... ئە حازر؟....». (پروادا باش مەقالە. 1926 نچى يل، سان 18).

يير يوزيدەكى ئنقيلابچىپرليتاريات وە محنەتكەشلەر حەرەكەتى وە ئونك بارشىيەم شونى كورگەزەدر، يەعنى - لينينيزمنك توغرى بر يول ئيكەنلگن ئسبات قيلب تورادر: هەمە كەپيتەليست دەولەتلەردەيەم ئشچيلەر حەرەكەتينك ئوسكەنلگن، شو حەرەكەتدە لينينيزمنك كوچ ئالب بارغانلغن وە غەربدەكى ئوشە ئشچيلەر حەرەكەتيگە شەرقدە مللى ئازادلق يوليدا بولغان قانلى كورەشلەرنك قوشلغانلغن... كورەمز. بولەر باردا لينينيزمنك قول ئوستونلك قازانب تورغانن كور گەزەدرلەر.

لينين - جەهانگيرلك دەوريدە كەپيتەليزمنك يوكسەلش قانونلارن تيكشرب چقادى وە نەتيجەدە: ئيك ئلك بر نيچەتە سەرمايەدارچيلق مەملەكەتلەردە وە حەتتا شوندەى مەملەكەتلەرنك يالغز بتتەسيدە ساتسياليزمنك ييگشى، غەلەبە قازانيشى مۆمكن ئيكەنلگن ئەيتەدى. هەم شونى، 1915 نچى يلدان باشلاب تا وەفاتيگە دەور، كوب دەليللەر وە خوججەتلەر بيلەن ئسبات قيلادى. مينشيويكلەر، ئەپپەرتونيستلار وە فرقەمز ئچيدەگى ئەپپەزيتسەچيلەر لينينيزمنك بو ئەساسى نوقتەسيگە قوشلمايديلار. براق، موندەيەم تورموش لينينيزمنك حەقلق ئيكەنن ئسبات قيلب تورادر. ئوكتەبر ئنقيلابى - پرليتاريات ديكتاتوراسينك س س س ر دە 9 يلليغن ئوتكەرشمز وە ساتسياليزم قوروش يوليدا كاتتە موۋەففەقيەتلەر كورب تورۋشمز كوز ئالديمزدادر.

بز بو يل لينين وەفاتينك ئوچ يللغن ئوتكەزب تورويمز. ئالديمزداغى مەسئەلەرنك ئيك مۆهم وە ئەساسى بولغانى - س س س ر دە ساتسياليزم تۆزش مەسئەلەسيدر. بو مەسئەلە بر بزگەگنە مەحسوس بولغان مەسئەلە ئيمەسدر، بەلكى - س س س ر بۆتۆن دۆنيا ئنقيلابچى پرليتارياتينك وە محنەتكەش خەلقلارينك ئارقا سۆيەنچى بولغانلقدان - بو مەسئەلە، بۆتۆن جەهان ئجتماعى ئنقيلابيغا قايغ رەوشدە باغلق بر مەسئەلەدر. چونكى - س س س ر دە ساتسياليزم قوروش مەسئەلەسينك تيزرەك ئيلگەرى بارب توروش - بۆتۆن يير يوزيدە ساتسياليزم تۆزۆش مەسئەلەسينك تيزلەنشى ديگەن سوزدر. لينين وەفاتنك ئوچ يللغن ئوتكەزش وەقتى - ئوشە ئەساسى مەسئەلەنك ئيك ئوتكونلەشكەن وە چوقورلاشغان بر پەيتيگە، هەم ئوشبونك بيلەن برلكدە، ئوشە مەسئەلەدەيەم لينينيزمنك تەمام قول ئوستنلك تاپقان بر زامانيغا توغرى كيلدى.

لينينسز ئوچ يل!

بۆزەكى قاراغاندا بۆ ئاز بر وەقت كبى كورنسەيەم، ساتسياليزم ئوچون كورەش تاريخيدا بو ئوچ يلنك ئەهەمىيەتى بيوكدر. شو ئوچ يلنك هەر كونى، هەر ئايى، هەر يلى: برنچيدەن ساتسياليزم ئوچون كورەش مەيدانيدا لينينيزمنك بردەن بر توغرى يول وە ئوشانچلى قورال ئيكەنلگن تەئكيد قيلدى؛ ئيكنچيدەن - لينينسز، لينينيزم بايراغى تەگيدە ئش قيلب كيلگەن ЦК ВКП وە بۆتۆن فرقەمزنك لينين يوليدان بلب بارا ئالغانلغن، وە ساتسياليزم ئوچون كورەش مەيدانيدا غايەت توغرى رەهبەرلك قيلا بلگەنلگن ئسبات قيلدى.

«ئالديمزدا ساتسياليزم ئوچون كورەش دەورى - بۆتۆن بر دەور تورادر. بو دەور، هيچ شوبهەسز، بۆتۆن دۆنيا مقياسيدا پرليتارياتنك غەلەبەسى بيلەن تەماملانغوسيدر. براق، بو دەوردە بزلەر ئوچون بيوك خەوفلەر هەم يوق ئيمەسدر. بو يولنى بزلەر لينينسز ئوتكوسيدرمز.

براق، هيچ شوبهەسز، لينينيزمنك گۆللەشى، لينين فكرلەرينك غايەت كيك رەوشدە تارقالشى، ئنقيلابچى پرليتاريات وە محنەتكەش عامەسينك ئوستازى وە باشلغى سفەتى بيلەن لينين ئعتيبارينك وە لينين نفوزينك ئوسشى - هەلى ئالدادر.

چونكى بزنڭ دەۋرمز لينين دەوريدر.
(بوحارين. بالشيويك 1926 نچى يل 2 نچى سان).
بيلگولى، شو سانسياليزم ئوچون ئنقيلابى كورەش ئشلەريگە بيلفيعل ئەرەلەشش هەر بر كاممونيستنڭ برنچى نەوبەتدەگى بورچيدر. براق، مونڭ ئوچون مەعلوم تايارچيلق، مەركسيزم - لينينيزم بيلەن قوراللانش شەرتدر.
«ئنقيلابى نەزەرييەسز ئنقيلابى كورەشنڭ هەم بولشى مۇمكن ئيمەسدر»، (لينين. توم V، بيت 135). «مەزلوم بر سنفنڭ، تاريحدا ئيك ئنقيلابچى بولغان بر سنفنڭ ئازادلق يولىدا ئيلغان بيوك كورەشى - ئنقيلابى نەزەرييەسز مۇمكن ئيمەسدر».
(لينين. توم XIII. بيت 187).
لينيننڭ وەفاتيگە ئوچ يل تولش مۇناسەبەتى بلەن يازلغان ئوشبو مەقالەنڭ ئاخريدە لينيننڭ ئوشە سوزلەرن كاممونيست ئورتاقلانڭ ئيسلەريگە سالب ئوتەمەن.

بيگى - موستاقاى

پرولېتاريات حاكمىيەتى.

ئاتاجان.

1 بو مەسئەلەنڭ ئەهەممىيەتى.

«هەر بر ئنقلابنڭ ئەساسى مەسئەلەسى حوكومەت مەسئەلەسىدر.» (لېنين) پرۇلېتاريات ۋە پرولېتاريات ئنقلابنڭ هەم ئەساسى مەسئەلەسى بۇرجۇئا حاكمىيەتىنى يوق قلب، "سندرب» ئورنيغا ئوز حاكمىيەتن - پرولېتاريات حاكمىيەتىنى قۇرشدر. چۇنكى، پرولېتارياتنڭ مەقسەدى كاممونيزم قۇرشدر، كاممونيزمنى ئۇ، بۇرجۇئا حاكمىيەتى ئارقالى قۇرا ئالمايدى، بەلكى ئوز حاكمىيەتى ئارقالىغنا قورا ئالادى. بو - حەقيقەت. لېنين: «كەپيتەليزم جەمعيەتى بلەن كاممونيزم جەمعيەتى ئاراسىدا بر ئوتكچ (переходной) سياسى دەۋر بار، كى بۇ دەۋردە، فەقەت، پرولېتاريات حاكمىيەتىگنە بولا ئالادى»، ديىدى. بز خازر شۇ دەۋردە ياشاب تۇرەمز. بۇ دەۋردە پرولېتاريات ئوز حاكمىيەتى ئارقالى كەپيتەليزم قالدىقلارينى يوقاتب، كاممۇنيزمگە ئىقتىسادى ئەساسلەر تۇزەدى.

كەپيتەليزمدەن سانسياليزم ئارقالى كاممۇنيزمگە ئوتش ئۇچۇن بۇرجۇئا حاكمىيەتى ئيمەس، پرولېتاريات حاكمىيەتىنڭ بولشى شەرتدر. مەنە شۇنڭ ئۇچۇن ماركسيزم ۋە لېنينيزمنڭ ئەساسى مەسئەلەسى - پرولېتاريات حاكمىيەتى مەسئەلەسىدر. ماركسيزم ۋە لېنينيزمنڭ ئەساسى مەسئەلەسى پرولېتاريات حاكمىيەتى ئيمەس، بەلكى «دېهقانلارنڭ رولى توغرىسىداغى مەسئەلە» ديىش بۇتۇنلەى يەڭلشدر. مەسەلەن، زيناۋيف شۇندەى ديب ئويلاب، "دېهقانلارنڭ رولى توغرىسىداغى مەسئەلە - بالشېويزم - لېنينيزمنڭ ئەساسى مەسئەلەسىدر» ديىدى. بۇ توغرى ئيمەس. "لېنينيزمنڭ ئەساسى مەسئەلەسى دېهقان مەسئەلەسى ئيمەس، بەلكى پرولېتاريات ئۇنى تۇزش، مۇستەحكەملەش شەرتلەرى مەسئەلەسىدر» (ئستالين)

«ماركسنڭ ئيك كەتتە تەعليماتى سنفى كۇرەشدر ديب جۇدە كوپ گەپرەديلەر ۋە يازادرلار. بۇ، توغرى ئيمەس. بۇندەى ناتوغرى تۇشۇنش ئارقاسىدا ماركسيزمنى كوپنچە ئاپپارتۇنيستلىك (زەمانە سازلق) گە ئەيلەندرەديلەر، ئۇنى بۇرجۇئازيياغا مەقبۇل بولادرغان شەكلگە سالادرلار. ماركسنڭ سنفى كۇرەش تەعليماتى بۇرجۇئازيياغا هەم توغرى كېلەدى. يالغۇز سنفى كورەشنىگنە ئيعتراف قىلغان كشى ماركسيست بولمايدر، بۇندەى كشىنڭ بۇرجۇئازييا تۇشۇنچەسى ۋە بۇرجۇئازييا سياسەتى چېگەرەسىدەن چقماى قالشى مۇمكن. ماركسيزم يالغۇز سنفى كۇرەش تەعليمانيدانغنا عبارەت ديب بلشلىك. ماركسيزمنڭ باش - ئاياغىنى كېسش، ئۇنى باشقا بر شەكلگە سالش ۋە بۇرجۇئازيياغا مۇۋافق قىلش بولادى. سنفى كۇرەشنى ئيعتراف قيلشى بلەن برگە پرولېتاريات حاكمىيەتىنى، هەم ئيعتراف قيلغان كشى ماركسيست بولا ئالادى. ماركسيستنڭ مەيدە بۇرجۇئازييادان ئەجرەلەدرگەن جايى مەنە شۇندەدر. ماركسيزمنى توغرى تۇشۇنشلىك ۋە بلشلىكنى مەنە شۇ مەسئەلەدە سنەب ئالش كېرەك» (لېنين) پرولېتاريات حاكمىيەتى مەنە شۇنداى مۇهم ۋە ئەهەمىيەتلى مەسئەلە.

2. پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى دېگەن سوز نېمە؟

بۇ سوزنى لېنىن مەنە قانداي تەعرىف قىلادى: «پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى دېب ئەيتىلگەن عىلمى، تەئرىخى، فەلسەفى لاتن سوزى، (عاددى — جون تىلگە كوچىرىلگەندە) شەھەرلەردەگى ۋە عۇمۇمەن زاۋۇت-فەبرىكلەردەگى سەناعەت ئىشچىلەردىن عىبارەت بولغان سىنف، كەپىتەلىزم زۇلمىنى يوقاتش ئۇچۇن كۇرەشىش، يەنگى تۇرمۇش، سانسىيالىزم تۇرمۇشنى تۇزۇش، سىنفلەرنى بىترش يولىدا كۇرەشىشدە مېحنەتكەشلەرگە رەھبەرلىك قىلا ئالادى دېمەكدر. (بۇ يېردە سانسىيالىزم بىلەن كاممۇنىزم ئاراسىداغى عىلمى فەرقنى كورسەتىب ئوتەيلك. (سانسىيالىزم كەپىتەلىزمدەن ئوسب چقاياتقان يەنگى جەمعىيەتنىڭ برنچى باسقچىدر، كاممۇنىزم بولسا بۇ جەمعىيەتنىڭ يوقارى، كېينگى باسقچىدر). پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى دېگەن سوز بۇ واقتغاچا خەلقغا تۇشۇنىلمەي كېلگەن لاتن سوزى ئىدى. دۇنيادە شۇرا تۇزۇلىشى وجۇدگە چقىشى بىلەن بۇ سوز ھەر بر تىللەرگە تەرجىمە قىلىندى؛ ھاكىمىيەتنىڭ عەمەلى شەكلى ئىشچىلەرگە ئاڭلاشىلدى. بۇنىڭ كېيىن ئىشچى عامەسىگە تۇشۇنىلىك بولىشى روسىيادا شورا ھۆكۈمەتى ئارقالى بولدى، گرمانىيادا ئسپارتاقچىلار ئارقالى، باشقا مەملەكەتلەردە شۇلەرگە ئوخشاش تەشكىلاتلەر ئارقالى بولدى....».

خازرغى ۋاقتدا بۇتۇن دۇنيا پرولېتارىياتى، لېنىننىڭ ئەينكەنىچە پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى مەسئەلەسىنىڭ يا پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى، ئۇ ۋاقتدا ئازادلقغا قەدەم، يا بۇرجۇئا ھاكىمىيەتى، ئۇ واقتدا يەنە مەحكۇملىك شەكلىدە تورىشىنى تۇشۇنىدىلەر. يا پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى يا بۇرجۇئا ھاكىمىيەتى، ئورتاسى يوق؛ لېنىن، مەسئەلەنى پرولېتارىيات، ئېزىلگەن خەلقلار، دېھقانلار يەعنى مەيدە بۇرجۇئا ئوزىنى پرولېتارىيات تەرەفدارىمەن دېب يورعانلار ئالدىغا مەنە شوندەي قىلىب قويادى. ئىككەلەسىدەن بىرىنىڭ تەرەفدارى، بولىشى مۇمكن، ئورتاسى يوق «يا بۇرجۇئا ھاكىمىيەتى ياكى پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى بولىشى مومكن. بۇنى ياخشى بىلىب ئالىش كېرەك. كىمكى بۇنى تۇشۇنسە، نەزەرگە ئالسا زەماننىڭ ئەحوالىنى بىلەدى. ئىشچىلەر بۇنى بىلەدىلەر؛ ئۇلەرنىڭ مېيەسىگە بۇ نەرسە ئۇزاق تەجرىبەلەر ۋە كوبنى كورش ئارقاسىدا ئورناشب قالغاندر؛ ئۇلەر، پرولېتارىيات يا بۇرجۇئا ھاكىمىيەتىنىڭ بولىشى كېرەكلىگىنى، ئورتا يول، ئۇچىنچى يول يوقلىغىنى تۇشۇنىدىلەر، ئاڭلادىلار. مەيدە بۇرجۇئا بولسا بۇنى تۇشۇنە ئالمايدر؛ ھەياتدە بولغان يۇزلەرچە يورۇقلار مەيدە بۇرجۇئازىيانى شۇ نەرسەگە ئورگەتە ئالمايدر: ئۇ، كەتتە بۇرجۇئا بىلەن بىرگەلەشىشنى ھېچ بر مېيەسىدەن چقارا ئالمايدر، چۇنكى يا بۇرجۇئا يا پرولېتارىياتنىڭ ھاكىمىيەتى بولمادان تۇرب بۇ ئىشنىڭ بولىشلىغى مومكن ئېمەسلىگىنى ئاڭلى ئالمايدر. مەيدە بۇرجۇئازىيا ئوزىچە ھېچ بر نەرسەنى ھەل قىلمايدر ۋە قىلا ئالمايدر، چونكى قىشلاقلاردا چاچلغان مىليونلەرچە مەيدە روزغار ئېگەلەرىنى تەشكىل قىلىش، ئۇلەرگە سىياسى ئاڭ بېرىش، ئۇلەرنى ئۇستۇن چقىشلىق ئۇچۇن توپلاش يا بۇرجۇئا يا پرولېتارىيانىڭ ئىشى، رەھبەرلىگى ئارقالىغنا بولا ئالادى. (لېنىن)» 1917 نچى يل روسىيە پرولېتارىياتى مەيدە بۇرجۇئانى ئوز ئەترافىغا توپلادى. سىياسى ئاڭ بېردى، شۇنىڭ كوچىنى كوپەيترب ئىنقلاب قىلدى. خازردا ھەم بولسا شۇ مەيدە بۇرجۇئانى تەشكىل قىلىش، ئونگە سىياسى ئاڭ بېرىش، ئۇنى بۇ يۇنلاي باشقاندان تەربىيەلەش، ئۇنىڭ خوجالىغىنى سانسىيالىزم تامانىغا قاراتب تەرەققى قىلدرش پرولېتارىيات ھاكىمىيەتىنىڭ ئېڭ مۇھىم وەزيفەلەرىدەندر. بۇ مۇھىم مەسئەلەنى پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى بەجەرە ئالادى، بۇ بر نېچە ئىنقلاب ۋە شورالار ھۆكۈمەتى تەجرىبەسى بۇنىڭ ئۇچۇن كەتتە دەليلدر.

پرولېتارىياتغا پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى مۇۋەققەت بر زامان ئۇچۇن كېرەكدر، قاچانكىم قارا (физически) مېخنەت بىلەن مىيە (умственный) مېخنەت ئاراسىداغى فەرق يوق بولسا، جەمعىيەتدە "ھەر كىمنى قوابىدان كېلگەنىچە ئىشلەتىلسن، ھەر كىمگە ئوز ئېختىياجىغا قاراب ئىش بېرلسن» دېگەن قاعدا جارى بولسا يەعنى ئىنسانلەر بەرابەر ياشاشنىڭ ئەساسى قاعدەلارىغا ئورگەنسەلەر ۋە ئۇلەرنىڭ ئىستحسالات كۇچلەرى شۇ دەرەجەگە يېتسەكىم، ئونىڭ ئارقاسىدا ئىنسانلار ئوز ئېختىيارلەرى بىلەن قابلىيەتلارىغا قاراب مېخنەت قىلىشغا ئورگەنسەلەر — مەنە شۇ واقتدا پرولېتارىيات ھاكىمىيەتى ئوز ئوزىدەن ئولەدى. «ئۇ واقتدا سانسىيالىزمدەن كاممونىزمگە ئوتىشكە ئېشىك ئاچىلادى» (لېنىن).

(داۋامى بار).

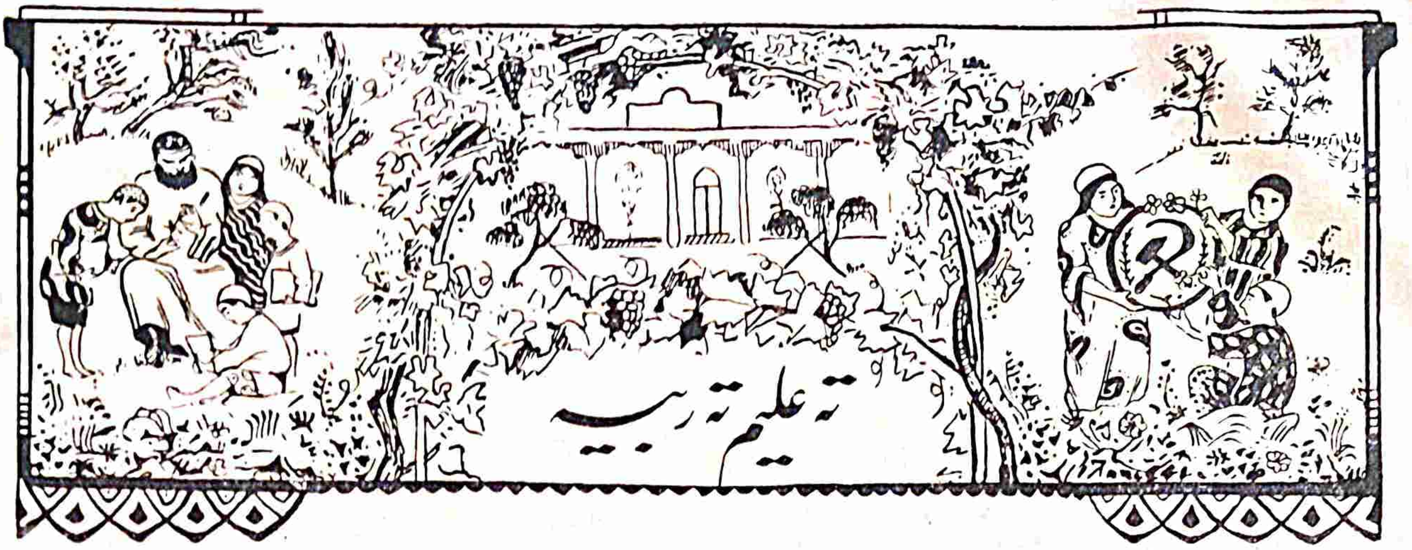

ماركسیزم هەم گۇس پراغرامماسی.

مۇحیتدینۇفدەن (1)

ئۇزگەرنگۈچیسی ن. ر.

«گۇس» پراغرامماسی هەم ئیجتیماعی تەربییە.

یەنگی مەكتەب هەم یەنگی گوس پراغرامالاری-ئیجتیماعیات كشیلەرنڭ میحنەتلەری بیلەن تانشیش، هەم تەبیعییات دیگەن ئۈچ ئەساسگە قورول-غاندر. ئجتیماعییات ئیسە برنچی ئورونداتورادی. ئەڭ یاقدان برنچی ئورونداتیجتیماعی تۇرمۇش، ئورتادا كشیلەرنڭ میحنەتی، ئۈچنچیسی تەبیعییات. دیمەك ماركسیزم پیداگوگیەسی تام مەعناسی بیلەن ئیجتی-ماعی-پیداگوگیەدر. شونگە بنائەن ئوقۇتوچی خەلق ئۈچۈن ئشچی بولوشی لازمدر. ئوقوتغوچی، تەربییە ئشیگە مەكتەبدەن تاشقاری جۇدە كوب ئیجتیماعی سەبەبلەر تارالاشغانینی ئیسیگە ـ ساقلانشغا، بالانی ئورەب ئالغان ئیجتیماعی سەبەبلەرنی تەربییە ۋە جۇدە كەتتە ئەهەمییەتلك ئیكەنلگینی ئیسدەن چقارماسلغی كیرەكدر.

ئیجتیماعی تەربییەنی یاخشی توشۇنش ئۈچۈن بورجۇۋا پیداگوگیەسینڭ نیگزی سانالغان شەخسی پیداگوگیە بیلەن بر ئاز بولسادا تانیشب ئوتەیلك.

شەخسی تەربییەنڭ ئقتیسادی نیگزی.

یەنگی مەكتەب ئیندیۋیدوئالیزم (شەخسییەت) نیگزیگە قورۇلغان ئسكی مەكتەبدەن، كوب جایلاردا ئایرلادی. شەخسییەتنڭ بورجۇۋا مەفكۇرەسی ئیكەنلگینی ماركسیست ئوقوتغوچی جودە یاخشی بلشی كیرەك. بورجۇۋا بازاردا ـ بیرجەدە، هەر بیردە بر كشینڭ ئیكنچی كشی بیلەن كۆرەشكەنینی كورەدی. ئورۇش، تالاش، مەكر بیلەن یاشایدی. خۇسۇسی مۈلك نیگزیگە قورۇلغان سەۋدا تورموشدا تۈرلی كشیلەرنڭ مەنفەعەتلەری برلەشكەنی ئارقالی قاینایدی. كوب ۋاقتدا (كوبراق ئۇرنا عەسرلەردە) ساۋدا ئاچیق ئۇرۇش تۈسینی ئالادی. بر قەبیلە ئیكنچی بر قەبیلەنڭ مالینی كۈچ بیلەن تالاب ئالش ئارقاسیدا كەتتە ئورۇشلار باشلاغانینی ئسلام دینی كیتابلاریدا هەم كوب كورەمز. سەۋدادا ئیركنچیلك ـ یاشرن مەخفی ئورۇش دیگەن گەپدر. جەهانگیرلك (ئیمپیریالیزم) دەۋریدە بۇ حەقیقەتنی گەپوروب ئولترشغا حاجەت یوق. جەهانگیرلەرنڭ قورال كۈچی بیلەن موستەملەكەلەردەگی خەلقلارنی ئۆزلەریگە تابیع ئیتشلەری، ختاینی قورقیتب ئەفیون، ئسپیرت كرگزشلەری هەممەسی هەم سەۋدانڭ ئورۇش ئیكەنلگینی كۆرسەتەدی. خۇسۇسی كشی بورجۇۋا تورمۇشیدا كەتتە ئورون توتادی: بازارنی قولیغا ئالادی، موستەملەكەلەرنی هەم حۆكۈمەتنی ئۆزیگە قاراتادی. گیرمانییاداغی «قروپ» ئامریقاداغی «روكفیلد» هەم «مورگان»-لار (بولەر توپ وە ئۆزگە ئورۇش قوراللاری یاسایدیغان زاۋدلاردر) بۈتۈن یاۋرۇپا ئولكەلەریدەگی سییاسییونلارنی ئۆزیگە مۇتیع ئیتەدی. شۇنڭ ئۈچۈندە بورجۇۋا ئیندیۋیدوئالیزم (شەخسییەت)نی هەر ۋەقت یاقلایدی.

ئجتیماعی تەربییەنڭ ئقتیسادی نیگزی.

پرالیتارییات: «ئۆزحەقگنی برلەشب كورەشكەندەگنە تاپارسەن» دیگەن حەقیقەتنی كوب یللاردان كیین، كوب تەجرییەلەر ئارقاسداغنا توشۇندی. زاۋود ـ فابریكەداغی ئش هەم، برگەلەشب ئشلەش ئارقاسداغنا ئش بولوب چیقادی. دیمەك پرالیتارییاتنڭ ئشی هەم، بۈتۈن سنفلەر بیلەن كورەشیش تەجرییەسیدە برگە ئویوشوب ئشلەشنڭ یاخشی ئیكەنن كور-سەتەدی. ئو، (پرالیتارییات) جەمعییەت ئیچیدە یاشایدی، ئوندە برلەشب یاشاشنڭ كیرەكلگینی سیزش كوچەیەدی. شۇنڭ ئۈچۈن پرالیتارییاتنڭ مەفكوردسیدە كاللیكتیۋیزم (كومەكلەشیب ئشلەش بر ـ بریسیگە یاردەم دە بولش) نیگزیگە قۇرۇلغان.

زاباستوفكا (ئش تاشلاش)لار، كارل-ماركس تامانیدان: «بۈتۈن دۇنیا پرالیتارییاتی برلەشكەندەگنە كاپیتال ترناغیدان قوتیلا ئالغوسیدر» دیب گەپرگەن حەقیقەتنڭ توغریلقنی كۆرسەتیب كیلەدیلەر.

سەرمایەدارلقنڭ تەرەققی ئیتشی عائیلە تورمۇشینی بۇزدی. ئشچیلەر ئورتاسیدا عائیلە بۈتونلەیی بتدی دیسەكدە یاگلش بولمەس. نیگەكم ئشچینڭ خاتینی ئشكە بارشی بیلەن بالالاری زاۋود ـ فابریكدا ئشلەب بارش ئارقاسدا عائیلەۋی تۇرمۇشنڭ تامورى ئۆزیلدی. بۇ ئیش مەیدە بورجۇۋا ئورتاسیدا هەم كورینە باشلایدی. كاپیتال-سەرمایە ئوسوشی بیلەن مەیدە بورجۇۋا ئچەدەن توبەن هەم ئورتە چیناۋنیكلەر تایارلانادی: نیگەكم ئولەرگە پرالیتارییات بولماسلق ئۈچۈن شونـدان ئۆزگە چارە یوق، مەندە بورجۇۋالارنڭ خاتنلاری هەم كەنسەلەرییە ئشلەریگە كرب، بالالار تەربییەسیدەن یراقلاشادیلار. شۇنگە كورەدە اجتیماعی تەربییەنڭ كیرەكلگی توغرسیداغی فكر، پرالیتارییات ئورتاسیداگینە ئیمەس، بەلكی، مەیدە بورجۇۋادا هەم كیلڭ تامر بایادی.

---

1) باشی ئوتكەن سانلاردا.

بيگرمەنچى عەسر باشىدا ئىجتماعى تەربيەنىڭ بۈتۈن دۇنيادا كيڭ تامر يايب كيتىشيگە سەبەب مەنە شولەر. سەرمايەدارلىق تەئسيرى ئاستىدا ئىقتيسادى تۇرمۇش ئوزگەرشى سەبەبلىك عائىلەدە قەبۇل ئيتلگەن تەربيە ئورنيغا ئىجتماعى تەربيە توغولدى. مەنە، ئوقۇتغۇچى بۇ حەقيقەتنى ئىسدەن چيقارماسليغى كيرەك.

پسيخالوگيەگە ئجتيماعى رەڭ بيرش.

ئىجتماعى تەربيە پسيخالوگيەنى هەم ئىجتماعى نيگزگە قورشنى تلەيدى. ئىسكى پسيخالوگيە كتابلارى ئايرم كشيلەرنىڭ پيسيخالوگيەسينى (روحى ئەحوالينى) تيكشرەدى. ئوندە بالانىڭ زيهنى، ئيرك قوۋەتى (воля) فكرى، تەسەۋۋرى (воображение) ديققەتى (внимание) تيكشىرلەدى.

كەلليكتيف هەمدە تيۋەرەگىمزنى ئوراب ئالغان ئەشيالار بيلەن حسابلاشمايىنچا كيتش مومكىن ئيمەس. بالا قايسى سينفدەن چيققان بولسا، ئوشەل سينفنىڭ پيسيخالوگيەسدەن نەريگە كيتە ئالمايدى.

مۇحيت، (среда) سنف بالانىڭ پسيخالوگيەسينى تۈزۈشدە كەتتە ئورون تۇتادى. يەنگى مەكتەب بالانىڭ قايسى سينفدەن بولوشينى هەم ئونىڭ موحيتى بيلەن ياقندان تانش بولوشينى ئستەيدى.

فريدريخ ئنگيلس، «ئەنتى - ديورينگ» ديگەن كتابيدا: «بورجۇۋا يير يوزيدەگى بۈتۈن ميللەتلەر بيلەن دوست، قارداش، براق قوشنيسى ئشچيدەن قاچادى، ئوزاقلاشادى ئولار ئشچيلەر بۈتۈنلەى باشقا تلدە سوزلەشەديلەر. فكرلەرى عۆرف - عادەتلەرى، سەياسەتلەرى، دينلەرى باشقادر. ئكىسى ئيككى تۈرلى خەلق ديىدر. ديمەك بو ئيككى خيل خەلقنىڭ بالالارى هەم بر - بريسيگە بۈتۈنلەي باشقا بر خيلدە تەربيە ئالاديلار. روحى ئەحۋالاريدا ئوزگەلك بولادى. هەليگەچە بزدە بالا پسيحالوگيەسى ديگەن چاغدا، بۇرجۇۋا بالاسينىڭ پيسيخالوگيەسى ئالنار ئيدى. حازر ئيسە پيسيخالوگيە ئورنيغا پراليتارييات مەفكورەسيگە ماس، ياراقلق - ريفليكسول گييە توغدى. بوندە برنچى پيلاندا ئايرم كشيلەرنىڭ مەعنەۋى كۈچلەرى كالليكتيف تەئسيرى ئاستيدا قاندای ئوزگەرگەنى كورسەتيلەدى. ئايرم كشيلەرنى ئيكشرش نيگزيگە قۇرۇلغان پسيخالوگيە كشيلەرنى سنفلەرگە بولوب تيكشرمەس ئيدى.

ئيسكى پيداگوگيە بالالارغا سان ياغيدانغنا قاراب، بر بالانىڭ زيهنى قانداي تەرەققى ئيتسە، 10 نى، 20 نى هەم شۇندەي ديب بالاغا كالليكتيفدەن هەم ئونىڭ تورموشيدەن ئايريچا قارار ئيدى. كالليكتيف بر ئيجتماعى مۇحيت بولغانغا كورە، ئونىڭ بالانىڭ روحى ئەحواليگە تەئسيرينى ئنكار ئيتيش كەتتە ياڭليشلقلار ياسشغا سەبەب بولور.

شەخسييەت نيگزيگە قۇرۇلغان پيداگوگيە بالانىڭ كالليكتيف تەئسيريدە ئوزگەرگەنينى ئنكار ئيتەدى هەم بز يۇقاريدا كورسەتگەن، سانىڭ بيلگلى پەللە ۋە سيفەتلەريگە ئوزگەرگەنيگە ئشانمەس، نيگەكم بۇ حقيقەت ديياليكتيكە (عيلمى جەدوەل) نيگزلەرينىڭ بتەسى سانالادى. مەنە بۇنگە ئشانش، بويسونش بۇرجۇۋانىڭ ئيڭ كيينگى مەۋقعىنى بيرش بولادى.

تورت بەش بالانى برگە توپلاساقدا ئولارنىڭ پسيخالوگيەلارندا اونچە كەتتە ئوزگەرش كورمەيمز. براق، ئولارنىڭ سانى بيلگلى بر مقدارگە يەتگەچ پسيخالوگيەلەرى ئوزگەرەدر. ساندان سيفەت توغادى. بالاغا كەلليكتيف ئەحۋال روحييەسى كرەدى. بز برلەشكەن كوب خەلقنىڭ روحى ئەحۋالى باشقا ئيكەنلكينى كورەمز. موجادەلەۋى - ماددە چيلتى ئەساسيگە قۇرۇلغان فەننى تەربيە ئجتماعى نيگز ئەساسيغا تۈزولوب شەخسى پيداگوگيە بولا ئالماس. پسيخالوگيەدە خۇددە شۇنىڭدىك. ئجتماعى فەننى تەربيە كشينى جەمعييەتدە ئوزاقلاشترمايدى، بەلكى جەمعييەتگە ياشاش ئوچۇن تاييارلايدى. ئجتماعى فەننى تەربيە - پيداگوگلارنىڭ فكرلارن ئوزيگە تارتغان روحى حالەتلەرنىڭ تامرلارى، ئجتماعى باغلانشلاردا يوز يللار بويىنچە توپلانغان ئجتماعى تەجريبەدە ئيكەننى ئاچيق كورسەتەر.

«گوس» پراغراماسيدا ئش هەم ئونگە قاراش.

«گوس» پراغراماسىدا ئش هەم كشيلەرنىڭ ميحنەتلەرى بيلەن تانيششنىڭ مەركەزگە قويلغانينى گەپيرگەن ئيدك. ئيندى مەنە شۇنگە توختاب، ئونىڭ ماركسيزم مەقسەديگە مۇۋافق ئيتب ئوزگەرتيلگەنينى كورسەتەمز. بۇ پروغرامالاردا سەلگينە ديققەت ئيتلسە ئونىڭ ماركسيزم ئەساسىگە قورلغانى كورونب تورەر. ئوندە مەركەز ميحنەت قيلنب ئالنادى. نيمە ئوچۇن محنەت (ئش) ئالنغانلغى بيلگلى. نيگەكم: يەنگى مەكتەبنى ئش ئسميدەن پشيب چيقغان، ميحنەت بيلەن كون كورگوچى پراليتارييات سينفى ئوز تيلەگيگە مۇۋافق ئيتب تۈزەدى. ميحنەت ئيسە بۈتۈن ئجتماعى تۇرمۇشنىڭ نيگيزى. بۇ پراغراما ئيڭ باشدان بالانى ئەيلەندرب ئالغان ئش بيلەن تانشدرب سيكنلك بيلەن بۈتۈن رايون، ئوز توغۇلغان ئيلى هەم بۈتۈن دۇنيا خوجالق ئشى بيلەن تانشدرشنى كوزدە تونادى.

ماركسيزم - بۈتۈن ئجتماعى تۇرمۇشنىڭ ئوزگەرگەنيگە ئستحسالاتنىڭ سەبەبى بولوشينى جودە ئاچيق قيلب كورسەتەدى ئستحسالات بيلەن تانشيش، ئونى كچيك بولملەريگەچە تيكشرش - مۆحيتنى ماركسيزم قاراشيدان ياقترش ديگەن گەپدر.

ئجتماعى ئش بيلەن ياشاشنى ئالدا توتغان «گوس» پراغراماسى بالالارغا ياشلقدان باشلاب ماركسيزم قاراشينى ئورنلاشدرشغا كومەك ئيتەدى. پراليتارييات ئوزگەرشى بيلەن توغولغان ميحنەت مەكتەبى بيلەن بورجۇۋازييەنىڭ ميحنەت مەكتەبى ئورتاسيدا ئايرما جۇدە كەتتەدر. مەنە شۇ مەسئەلەنى ئاڭلاش ئوچۇن ميحنەت مەكتەبينىڭ ئلگەرى سۈرگەن وە ئونىڭ تەرەفدارلەريدان بولغان ئيڭ ئاتاقلى بورجۇۋا پيداگوگلارنىڭ بو مەسئەلەگە بولغان قاراش ۋە فكرلەرينى كورسەتب ئوتەيلك.

«شارلمان» ئوزينىڭ «ميحنەت مەكتەبى» ديگەن كتابيدا: «ئش مەكتەبينىڭ قنداى بولۇشى هەليگەچە برگە ئاچيق مەعلوم بولماغان مەكتەبدە يوكلەتيلگەن تەربيە ئەخلاق، ئيملا قاعيدەلەرى ئوقوتغۇچى قوليغا توپلانادىلار. شۇنىڭ بيلەن برگە ئونىڭ ئشى بولبگينە سانالاديلار. بۇقاعيدەلەر حەققيدا (ئوقۇتغۇچى) ئاتا - ئانالار حۆززيدە حسابات بيرب، بو نيرسەلەرنى بالالاردان جۇدە هەم يەشرن ساقلانىشى تنگەش» ئيىدر. بۇ گەپلەردەن، كاپيتاليزم ۋاقتيدا مەكتەبنى بورجۇۋا تامانيدان چزيلگەن چزقدان ئوياق - بوياققا چيقازماسدان ئالداي ئاليب كيتش كيرەك !» ديگەن نەتيجە چيقادى. ئيندى بۇندە كاپيتاليزم دەۋريدە ميحنەت مەكتەبى تورمۇشغا تەتبيق ئيتيلەدىمى، يوقمى؟ ديگەن مەسئەلەدە كوتەرلمەس. ئو ئيسە دين بيلەن كاپيتاليزمگە قارشى عەكس تەشۋيقات ياساشنى دە قويماس. بو ئش - بالالارغا ئەخلاق قاعيدەلەرى گەپيريلمەسون، دينىڭ زەهەر - ئاغو - ئيكەنلكى ئاڭلانيلمەسون ديگەن سوز. بۇ ئيش بورجۇۋا تيگرمەنيگە سوۋ قويولغان بولادى.

دين بيلەن، كاپيتالزمگە پراليتارييات نوقتەئى نەزەرينى گەپيرمەسلك، ئولاردان (بالالاردان) ياشيرماق - كاپيتاليزمنى مەنگولك ياشايدىغان ياخشى بر نيرسە، دين هەر كمنىڭ ئوز خۇسۇسى ئشى ديب توشونترش.

دېماكراتىزم - خەلقچىلىق - پەردەسى ئاستىدا يا شىرىنب ئىشچى سىنىفىنىڭ كىرزىسى باغلاشگىنە بولادى.

بۇرجۇئا، مەكتەپنى ھەم ھۆكۈمەتنى ھەم ئۆز قولىدا تۇتادى.

پرالېتارىيات مەفكۇرەسىنى بالالاردان ياشۇرش بورجوئا فائىدەسىگە ئاچىقدان - ئاچىق خزمەت قىلىشدىر.

شارلمان، ئىشنى ھەم ئۇنىڭ نىگزىنى جودە نار تۇشىنەدى. ئۇ-و: «مەعنەۋى تىلەكلەرنى بىيچىش ھەم كېڭەيتىرىش ئۈچۈن‌گىنە مەكتەبكە قول ئىشلەرى كىرگزش كېرەك» دېيدى. فىزىكەنى ماشىنلار ئارقالى ئۇتۇش (يەعنى ئۇتلەرنىڭ كومەگى بىلەن) كېرەك دېيدىر، براق ئىجتماعى فىدلەرنى تۇرمۇش ئارقالى، فەبرىك زاۋۇدلار كومەگى بىلەن ئۇتلسن دېمەيدى. (زاتەن ئىشچى - دېھقان بالالارىنىڭ ئىجتماعى تۇرمۇشنى بىلمەسلكلەرى بورجوئا ئۈچۈن جودە مەتلوب ۋە فائىدەلككۇ.) ئىجتماعى تۇرمۇش بىلەن ئىش ئۇرتاسىدا! بولغان موناسىبەتنى ياشىرەدى. شارلمان، ئىبسكى تۇرمۇشنىڭ ياراماغان ياقلارن كورۇب كوبگىنە يەگى‌لقلارنى ئالغا قويادى، براق شۇلارنى نېمە ئۈچۈن تۇرمۇشغا تەتبىق ئېتە ئالماغانىنى ئاڭلامايدى ئاڭلاشگە ھەم خاھلامايدى. بۇنداي مەكتەبلەردە بالالار سنىفى كورەشنى ھەم بىلمەيدىلەر. ئۇنلەرگە جەمعىيەتنى ئالغا سورۇچى ترب ماھىيەتنى كورسەتمەيدىلەر. ئىش توغرىسىدا يۈزەكى‌گنە بر بلم بىرەدىلەر. بۇرجۇۋازىيا سىنفىنىڭ ياراماس ياقلارىنى كورسەتسەدە ئۇنگە قارشى كورەششگە ئۈندەمەيدى. ئىشچى‌نىڭ سىنف بىلەن ھېچ بر ئەلاقەسى يوق، گويا ئۇنىڭ مەفكۇرەسى ھەم يوق.

بۇ خەلق - بورجوئا بىلەن كورەشىش چاغى يەتكەچ دېموقرات‌لار بىلەن بىرگە بورجۇۋازىيا تامان بولب كېتەۋرەدى.» دېگەن بر فىكرنى بېردى. چۈنكى شارلمان‌نىڭ ئۆزى دېموقرات‌راق بولغان بر پېداگوگدىر.

كرشىنشتەينىرنىڭ ئىش مەكتەبلەرىگە قاراشى.

ئىش مەكتەبلەرى توغرىسىدا يازغوچىلار ئۇرتەسىدە ئۆزىنىڭ بورجۇۋازىيا قۇلى ئىكەنلىگىنى ياشورمايتورغان ماتارخىستلار ھەم‌بار، شولەر جوملەسىغا كرشىنشتەينىر ھەم كرەدى.

كرشىنشتەينىرنىڭ «ئىش مەكتەبى» دېگەن كىتابى 17 - 1918 نچى يىللەردە بىزدە جودە ئەھمىيەتلىك سانالار ئېدى. (تاتارچەگە ھەم كوچرىلگەن ئېدى.) كرشىنشتەينىر بۇرجوئا سىنفىنىڭ ياش، فەعال بر ئىشچىسىدر. ئۇ، ئىبسكى مەكتەبنىڭ بۇرجوئا سىستېماسىگە جودە زەرەرلك ئۇرنلارن قاتتىق تەنقىد ئېتب ئۆزىنىڭ خوجايىنىگە ياخشى كورنشگە ترشكەن ئېدى.

ئۇ: «ئىش مەكتەبى توبەن سنىف بالالارى ئۈچۈن كېرەك. يۇقارى سىنىفلەر ھەر ۋاقت خەلقنى تەربىيە قىلغۇچى بولب قالورلار. مەملەكەت ئۇستندە خازرغى ھۆكۈمەت (گرمانىياداغى گوگېنسوللرن مانارخىياسى) مەڭگولك ئالغەيسىدر. مەنە شۇل ھۆكۈمەتنى ساقلاش ئۈچۈن قاتتىغ تەبىيعەتلى، ئىش بىلەن پىشكەن نىمەنى بويۇرسەڭ شۇنى تىزدەن ئېتكەنگچە قىلاتورغان سادق عەسكەر كېرەك. بۇ عەسكەر تشقى دۇشمەندان كوبراق، ئىچكى دۇشمەن بولغان سانسىيال دېموقراتلار تەئسىرى بىلەن كورەشىشگە تاييارلانسن» دېدى. مەنە كرشىنشتەينىرنىڭ ئىش مەكتەبىنى ئالغا سورۇشىدەن تىلەگى شۇدر.

ئۇ: «بالانى تار ھۈنەرگە ئۆرگەتب، بۇ ھۈنەرنىڭ خەلق خوجالىغىدا تۇتقان ئورنىنى ھەم باشقا ھۈنەرلەرگە؛ موناسىبەتىنى ئىجتماعى تامۇرلارن ياشىرب بالانىڭ مۇھىتىنى سىقىش كېرەك، خەلق مەكتەبگە قول ھۈنەرلەرىنى ئۆرگەتىش، ئوقۇتۇشنىڭ قىسقا مېتودى ئېتب ئالىنادى. مەكتەبنىڭ برنچى تىلەگى ھۈنەر ئۆرگەتىش. براق بوندان ئۆزگە يەنە ئىكى تىلەك بار: 1) ھۈنەر ئۆرگەنىشگە ئەخلاق تۇسى بېرش 2) ئىشچىنىڭ ئۆزى كەبى ھۈنەرمەندلەر بىلەن ئويۇشۇب كۆن كېچرشىگە ئەخلاقدين تۇسىنى بېرش. براق برگە ئىشلەش، (ئىشگە مۇھەببەت) كارپاراتسىيا ئېگائىزم (جەمعىيەت فائىدەسىنى خوسوسى كشىنىڭ فائىدا - سىدان ئۇستون قويش) نى ياش ئۇسمرگە تەئسىر ايتشىدەن ساقلانش كېرەكدر، نېگەكم بۇ ئىش ھۆكۈمەت ئۈچۈن جودە زەرەرلكدر» دېيدى.

خوش نېمە ئۈچۈن كارپاراتسىيا ئېگائىزم-دەن ئىشچى سىنفىنى ساقلاشغا، ئىشچى سنفى ئۇنىڭ بىلەن زەھەرلەنمەسن دېب تورلى يوللار - چارەلەر ئىزلەنشكە توغرى كېلەدى؟ مەسئەلە ئاچىق ئىشچىگە ئىجتماعى تويغى ئويغانش ئۆزىنىڭ بورجۇۋازىيادان ئايرم، بەلكى ئۇنگە قارشى سىنف ئىكەنن توشونوش دېگەن گەپ بولادى. بۇ ئېسە پرالېتارىيات مەفكۇرەسى، ئۇنىڭ دىنى ھەم فەلسەفەسىدر.

مەنە كرشىنشتەينرنى قرقوتا تورغان نەرسە ھەم شۇ. ئۇ، مېحنەت مەكتەبىنى، بورجۇۋازىيانى شول قورقنچلاردان ساقلايتورغان قورالغا ئەيلەنترەدى. كشىنىڭ قانداي حوقوقلارغا ئېگە ئىكەنلگى ھېچ بىر توشندرلمەيدى.

مونداين تار ھۈنەر مەكتەبى ئېمپېرالىزم دەۋرىدە، بۇتون دۇنيانى ماشىنە ئوراب ئالغان بر راماندا، ئالدا تۇتىلەدى.

مونگە سەبەب نېمەدر؟ نېگەكم ئۇل ماشىنا دەۋرى ئىشچى سىنفىگە ئىنقلاب تويغۇسى ئويغانقانىنى بلەدى، شۇنگە كورەدە ماشىنەدەن قاچادى. مانارخىيا - جەھانگرلك دەۋرىدا چۈرگەن ئىبسكى بر نېرسەدر. ئۇنىڭ ۋاقتى دەرەبكلك (فېئادالىزم) ئېدى. فېئادالىزم دەۋرىدا ئېسە مەيدە ھۈنەرمەندلك ھۆكۈم سوردى.

«كرشىنشتەينىر» ئېسە ئىشچى سىنفىنى ئارقاغا - فېئادالىزم دەۋرىگە قايتارشغا ئۇرونەدى.

كرشىنشتىنىر: «توبەن سىنف بالالارى ئۈچۈن مېحنەت كېرەك بولسە ئارىستاقراتىيە عالى تەبەقە بالالارى ئۈچۈن تۈزۈلگەن مەكتەبكە مېحنەت كرگزشگە كېرەك ئېمەس، ئۇلەرگە ساغ ياشاماق ئۈچۈن بەدەن تەربىيەسى (گىمناستىكە) گىنە يېتەدى» دېيدى. نېگەكم بورجۇۋازىيا مەكتەبىدە بولغۇسى كاماندىرلار حازرلايدى. ئۇلەرگە قول ھۈنەرى كېرەك ئېمەس. ئۇلەر تېمرچى ھەم پاقرچى بولمايلار. ئۇنلەرگە يالغز گىمناستىكە كېرەكدر.

روسىيە ئىنقلابىدان كېين بورجۇۋازىياگە عەقل كرە باشلادى. ئۇلەرنىڭ بر بولەگى بالالارىنى ھۈنەرگە ئۆرگەتە باشلادىلار. فرانسوز ئىنقلابى ئەسناسىدا تورەلەر بالالارن ھۈنەرگە ئۆرگەتكەنلەر. ھەمدە بۇ ئىش جودە مەعقول كۆرلگەن.

بۇتون بورجۇۋازىيا پېداگوگلارى ئىش مەكتەبلەرىگە شو خىلدە يىنگل قارايلار ۋە يالغز گىمناستىكە كرىتش بىلەن كفايە دېب ئويلەيدىلەر. لېكن بو قاراشلارنىڭ دورست ئېمەسلگىنى بز يەنە ئىسبات قىلارمز.

(دەۋامى بار.)

پېداگوگىكا ھەم پسىخالوگىيە

فەيزى زۇلقەرنەيېف.

ھەر ئەسىردە پېداگوگىكا بىلەن پسىخالوگىيە ئاراسىدا جۇدا مەھكەم باغلانىش بولۇپ كېلدى. ھازىردا شۇ باغلانىش داۋام ئېتىپ كېلەدى.

پسىخالوگىيە پېداگوگىكاغا ئەساس بولۇپ، پېداگوگىكا ئۇنىڭدان ئەساس ۋە نەزەرىيەلەرىنى چىقارادى. شۇنىڭغا كۆرە پسىخالوگىيەدە قاراشنىڭ ئۆزگەرىش نەتىجەسىدە پېداگوگىكادە بولغان قاراش ھەم ئۆزگەردى. ئېسكى پسىخالوگىيەنىڭ قاراشىدا جان تەندەن ئايرىم پرىنسىپ ئول جان ھادىسەلەرى ھەم تەن ئۈستىدەن ئىدارە قىلادى.

بۇرۇنقى يونان ئالىملەرىدەن ئارىستوتېل ھەم ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ بۇتخانە روھانىيلەرى جانغا شۇ رەۋىشدە قاراپ ئېدىلەر. شۇنىڭغا بىنائەن بۇ ئەسىرلەردە پېداگوگىكا ھەم پەقەت جان تەربىيەسىگە باغلانار ئېدى. ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ كەلىسە-ئىبادەتخانە پېداگوگىكاسى ئەيتەدۇركى؛ «ياش بالانى ھەر تۈرلى تاشقى-ماددى تەئسىرلەردەن ساقلاش كېرەك. بالانى خۇدا تەرەفىدان يارالغان موقەددەس جان ئۆز-ئۆزىدەن تەرەققى ئېتىشكە قابىلىيەتلى. ئۇنى پەقەت قوپال تورموشنىڭ تەئسىرىدەن ساقلاش كېرەك». بۇنىڭ ئۈچۈن كەلىسە چىن تورموش ۋە جەمئىيەتدەن ئاجراتلغان ماناستىر مەكتەبلەرى تەشكىل ئېتەدى. ئۇندا جۇدا قاتتىق تەرتىب-نىزام ئاستىدا بالالارنى تەربىيە قىلار ئېدى. بۇتخانە-روھانى پېداگوگلەرىنىڭ قاراشىدا ياش بالانىڭ تەنى قانچا ئەزاب چېكسە، جانى شۇنچە قۇۋۋەتلەنەدى.

18 نچى ئەسىردە پسىخالوگىيەگە «قابىلىيەت نەزەرىيەسى» دېگەن يېڭى نەزەرىيە كىردى. بۇ نەزەرىيەگە بىنائەن روھ ئۆزى بىر بۈتۈن نەرسەدۇر. پەقەت ئۇنىڭغا تۇغمىشدەن بېرىلگەن قابىلىيەتلەر بار. ئۇلار ئادەمنىڭ فىكرى، تۇيغۇلارى ھەم ئىختىيارىنىڭ تۈپ فاكتورلارى (ئامىللەرى)-دۇر. ئۇلاردەن جان ھادىسەلەرى تۇغادى. شۇ ئەسىرنىڭ پسىخالوگىيەسى تۇغمىشدەن بېرىلگەن قابىلىيەتلەرنى ئۈچ گرۇپپاغا بولگەن: I تۈشۈنۈش II تۇيغى III ئىختىيار. تاشقى ئالەمنىڭ تەئسىرى نەتىجەسىدە شۇ قابىلىيەتلەر ئويغانىپ جان ھادىسەلەرىنى تۇغدرادى.

شۇ نەزەرىيەگە بىنائەن 18 نچى ئەسىردە پېداگوگىكا ھەم تەربىيەنى ئۈچ بۆلەككە بۆلەدى I ئەقىل تەربىيەسى II تۇيغۇلار تەربىيەسى III ئىختىيار تەربىيەسى. ئىنقىلابقە قەدەر يازىلغان پېداگوگىكاغا ئائىد ئەسەرلەرنىڭ كۆپىسى شۇ نەزەرىيەنىڭ تەئسىرى ئاستىدا يازىلغاندۇر. چۈنكى ئۇلار ھەم تەربىيەنى ئۈچكە بۆلەدىلەر. لېكىن 18 نچى ئەسىرنىڭ پېداگوگلەرى پېداگوگىكانىڭ باش ئەساسلارىدا بىربىرىلە ياراشا ئالمايدىلار. ئۇلارنىڭ بەئزىلەرى باش ئەساسى قىلىپ تۈشۈنۈش-ئەقىل قابىلىيەتىنى ئالۇر، بەئزىلەرى تۇيغۇلارنى باش ئەساس قىلىپ ھىسابلار ئېدىلەر. بۇنىڭ نەتىجەسىدە ھەم پېداگوگىكادە ئېكى ئاقىم داۋام ئېتەر ئېدى. بىرىنچىلەر «ئادەمنىڭ ئەساسى ماھىيەسى ئەقىل، شۇنىڭغا كۆرە ئەقىل تەربىيەنىڭ تۈپ ئەساسى بولۇشى لازىم. پەنلەر دەرس پىلانى، ئوقۇتۇ ئۇسۇللارى، مەكتەبنىڭ تەشكىلاتى ھەممەسى ئەقىل تەربىيەسىگە قاراپ بېلگىلەنىش كېرەك» دېيەر بۇ ئاقىم راتسىيانالىزم (ئەقلى تەربىيە) ئاقىمى دېيىپ ئاتالادى. ئىكىنچىلەر: «ئادەمنىڭ تاشقى ئالەم موھىتى ئىلە تانىش تۇرۇق ئەقىل بىلەن بولماسدان، تۇيغى ئەئزالارى ۋاسىتاسىبلەدۇر. دېمەك ئەساسى تۇيغىلار بولۇش لازىم» دېيدىلەر. «تۇيغىلار ئېسە تەبىئەتكە مەھكەم باغلانادى. مۇنىڭغا بىنائەن تەربىيەنى تەبىئەتنىڭ ئۆزىگە تاپشىرىش لازىم. چۈنكى تەبىئەت ھېچ خاتا ئىشلەمەيدى. تەبىئەت قولىدان چىققان ھەممە نەرسە دۇرۇست پەقەت ئادەم بالاسى ئۇنى ئۆزى قولى بىلەن بۇزادى» دېيدىلەر. تەربىيەنىڭ ۋەزىفەسى تەربىيە بېرىش ئېمەس پەقەت ئادەم موھىتىنىڭ زەرەرلى تەئسىرىدەن ساقلاشدۇر. شۇندەي بولغاندا تەربىيەنى تەبىئەت ئۆزى بېرەدى.» (رۇسسو نەزەرىيەسى) بۇ ئاقىم پېداگوگىكادە ناتۇرالىزم (تەبىئى تەربىيە) ئاقىمى دېيىپ ئاتالادى. بۇ ئاقىمدا موسبەت تەربىيە ئورۇن دەرەجەسىگە تۈشۈرۈلەدى. شۇ ئېكى ئاقىم ھەر ئېكىۋى تەربىيەنى ئىجتىمائى ھەياتدەن ئاجراتادىلار. ئىجتىمائى موھىتنىڭ تەئسىرىگە تېگىشلى بەھانى بېرمەيدۇرلەر.

19 نچى ئەسىردە ئېۋالۇتسىيە تەدرىجى تەكامۇل نەزەرىيەسىنىڭ كۈچكە ئېگەلەنىش نەتىجەسىدە پسىخالوگىيەنىڭ تەكشۈرۈش ئۇسۇلى ھەم مۇندەرىجەسىگە يېڭى ئۆزگەرىش كىردى. 18 نچى ئەسىرنىڭ قابىلىيەت نەزەرىيەسى ھەم قاتتىق تەنقىدگە ئۇچراپ جان ھادىسەلەرى تۇغمىشدەن بېرىلگەن ئۆزگەرمەي تۇرغان موتلاق قابىلىيەتلەر نەتىجەسى ئېمەس بەلكى تەدرىجى رەۋىشدە تەرەققى نەتىجەسى دېگەن فىكر كۈچ ئالادى. جان ھادىسەلەرى ھەم گېنېتىكا (تارىخى زۇھور) نۇقتاسىدەن تەكشۈرۈلەدى. ئېسكى پسىخالوگىيەنىڭ ئادەمنىڭ جان ئەھۋالى بىلەن ھەيۋانلارنىڭ جان ئەھۋالى ئاراسىغا قويغان قەتئى چېگەرەسى بۇزىلادى. فىكر، تۇيغى كەبى جان ھادىسەلەرىنىڭ باشلانغىچ شەكىللەرىنى ھەيۋانلاردەن ئىزلەنەدى. بۇنىڭ نەتىجەسىدە ھەيۋانلار پسىخالوگىيەسى ھەم ۋۇجۇدگە چىقادى.

بۇ ئەسىردە پسىخالوگىيە، بىيالوگىيەلارتەبىئەتكە مەھكەم رەۋىشدە باغلانادى. شۇ ئەسىرنىڭ بەئزى ئالىملەرى-مەسەلەن ئىسپېنسىر، گېگىل-پسىخالوگىيەنى مۇستەقىل فەن دېيىپ ھىسابلاماسدەن بىيالوگىيەنىڭ بىر بولەگى دېيىپ ھىسابلايدىلار. پسىخالوگىيەدە يېڭى ئۆزگەرىش نەتىجەسىدە پېداگوگىكادە يېڭى دەۋر - يەئنى بىيالوگى دەۋرى باشلانادى. يېڭى پېداگوگىكا بىيالوگىيەنىڭ بىيو-گېنېتىكا-تىرىكلىكنىڭ پەيدا بولىشى ۋە ئۆسىشى - دېيىپ ئاتالغان مەشھۇر قانۇنىنى ئۆزىگە ئەساس قىلىپ ئالادى، بۇنىڭ نەتىجەسىدە تەربىيەگە جۇدا يېڭى ئەساسلەر، يېڭى تەتبىقاتلەر كىرىش لازىم بولادى. شۇ مەشھۇر قانۇن بويىنچا بۈتۈن كىشىلىك دۇنياسى ئۆزىنىڭ تەكامۇل تەئرىخىدە قانداي دەۋرلەرنى كېچىرگەن بولسا، ياش بالا ھەم شۇ دەۋرلەرنىڭ ئەساسى شەكىللەرىنى ئۆزىنىڭ تورموشىدە كېچىرەدى - ئاۋچىلىق، پادىچىلىق، دېھقانچىلىق، ساۋداگەرلىك ھەم ئىجتىمائىيەتچىلىق دەۋرلەرى كەبى - ياش بالا ھەم تەۋارس (مىراس) قانۇنى بويىنچا بۇرۇنقى نەسىللەرىدەن مىڭ يىللەر بويى جوزىلاپ كېلگەن بىيالوگىيە تۈزۈلۈشنى ئۆزىگە كۆچۈرۈپ ئالادى. يۈرۈپ تۇرغان ساعەت مىخانىزمىگە ئوخشاش ئۆزى ھېچ تۈشۈنمەسدەن پەقەت سەۋق تەبىئى نەتىجەسىدە بۇرۇنقى دادىلەرىنىڭ تورموشىنى تەكرار قىلادى. تەربىيەنىڭ ۋەزىفەسى ئېسە ياش بالانىڭ شۇ دەۋرلەرنى كېلگۈسى مەقسەدگە ۋە تورموشقا مۇۋافىق رەۋىشدە ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تېگىشلى موھىت تەشكىل قىلىپ بېرىشدۇر. پېداگوگىكا بۇ دەۋرىدە ھەم بالانىڭ ئۆتكەنىگە ھەم سەۋق تەبىئىسىگە باش رولنى، ئىجتىمائى ھەياتكە جۇدا ھەم ئەھمىيەت بېرەدى. مۇندە ھەم تەبىئەت باش رولنى ئويناپ كېيىنكى ۋاقىتلاردا رۇس ئالىملەرىدەن ئەكادېمىك پاۋلوفنىڭ ھەيۋانلار ئۈستىدە ھەم بېختېرېفنىڭ ئادەملەر ئۈستىدە قىلغان تەجرىبە ۋە تەكشۈرۈشلەرى نەتىجەسىدە پسىخالوگىيە تامامەن يېڭى شەكلگە كىردى. ئۇلار شۇ يېڭى پسىخالوگىيەنىڭ ئىسمىنى ھەم پسىخالوگىيە دېيىپ ئاتادىلار.

شۇ يېڭى پسىخالوگىيە پېداگوگىكادە ئەساسى ئۆزگەرىش ياساپ ئۇنىڭغا ھەم جۇدا يېڭى ئەساسلەر تەقدىم ئېتەدى. بۇنىڭ نەتىجەسىدە ھەم پېداگوگىكا يېڭى دەۋرگە قەدەم باستى.

كېلگۈسى مەقالەلەردە رېفلېكسالوگىيە توغرىسىدە ھەم بۇنىڭ نەتىجەسىدە يېڭى پېداگوگىكانىڭ ئەساسلەرى ھەم ئەمەلىياتى توغرىسىدە يازادىمىز.

تۇرمۇشنى تۇزۇشدە مەكتەبنڭ رولى.

(مەشھۇر پيداگوگ- شاتسكى دەن تيرمە)

س. ئۇيغور.

ئش مەكتەبلەريدە تەعليم - تەربيە ئۇسۇلى كۈندەن كۈنگە ئۆز- گەرە بارادى. مەكتەبلەردە ئوقۇغۇچى بالالار يالغز مەكتەب دەرسى بىلەن گنە قەناعەتلەنەب قالماسدان تۇرمۇشغا چۇقۇرراق كرىب ئجتماعى حەيا - تمزگە ئارالاشا بارشلارى كيرەك. حەياتنى ئزگەرترش ئۈچۈن يالغز بلمنى گنە تەرەققى ئيتدرش كفايە قيلمايدى. بەلكى بالالار نڭ ئۆز- لەرى ئاچقدان ئچق عەمەلى ئشلەب حەقيقى ئش بىلەن ئشتراك ئيتشلەرى لازم. شەھەر قشلاق مەكتەبلەرى ئۆز مۇحيت ئەترافلارينى ئوراغان شەرائيتكە تۇتقان پراغرامماسى، ئۇسۇل تەربيە سيگە قاراب تۇرمۇش تلەگيگە مۇۋافق تۈزيلشى كيرەك.

مەكتەبدا بالاغا تەئسير ئيتەديغان ئجتماعى دائيرە نڭ مۇھيم ئۈچتە مامينتى بار: I - عائيلە، II بالالار، III خەلق.

مەنە شۇ ئەساسلەرنى كوزدە تۇتب برنچى تـە جريبە يـاساغان بر مەكتەب بالالارينڭ نەمۇنە ئشلەرينى ميسالغا ئالب تيكشرب چيـ قـايلق.

عائيلە ھەم بالانڭ تۇرمۇشى.

مەكتەبلەردە ئشلەنگەن ئشلەر نەتيجە سيدە مەكتەب بالالارى ئۆز توپلانشلاريدا ئۆيدە قانداى تۇرش كيرەك ديگەن مەۋزۇعدە قوييدا- غى قاعيدە لەرنى تۈزگەنلەر:

1) ئيرتەلەب بوينگنى، قولاقلارگنى، تشلەرگنى ياخشيلاب يۇۋ! 2) ئش ئالديدا قوللارگنى، ئاشدان سوڭ تشلەرگنى يۇۋشنى ئو- نۇتما! 3) ئۇيقۇدان 3 - 4 ساعەت ئەۋۋەل تەعام قيل! 4) ميع - دەگگە دەم بير! (3 - 4 ساعەت ئوتكەزب تەعام قيل) 5) ئۇخلا- غاندا باشگنى بۈركەب ياتما! 6) كيملەرگنى ھەم ياتاقخانەگنى ھەف- تە سيگە بر مەرتەبە شامالات. 7) باشگنى، يۇز ۋە بەدەنگنى تازە تۇت! 8) كيمگنڭ يرتق ياماغينى ئۈزڭ قىل! 9) ئۈينى شپرشدەن ئە ۋ- ۋەل سۇ سيپب قوى! 10) تەعام ييديغان كـاسە، تەبەقلەرنى پـاك ۋە تازە تۇت! 11) مەكتەبدەن قايتغان ھەمانا ئشگە باشلاما! 12) ئۆز نيرسە لەرگنى دائم سەرانجاملاب يۇر!

بالالار ئۆز يغيلشلاريدا شۇندەي قەرارلار چيقارب، بۇ قونۇلغان شەرتلەرگە ريعايەت ئيتلشيگە نەزارەت قيلب يۇرماق ئۈچۈن ساغلقنى ساقلاش كەميسيە سى تۈزگەنلەر.

II عائيلەدە بالالار دەرنەگى.

مەكتەبنڭ عائيلە بيلەن بر نيچە عەلاقە باغلاب يۈرگانيدان كيين ھەر ئۆيدە بالالار دەرنەكى تۈزش حۇقۇقى بيرلدى، ئالندى. بالالار ئۆز دەرنەكلەرينى تۈزديلەر. عائيلە لەرنڭ كوپيسيدە ئاتا ئانا لار ھەم بۇ ئشكە ياخشى قاراديلار. دەرنەك تۈزۈشدەن شۇ مەقسەدلەر باردر. 1 - بالاغا دەرنەك تۈزش ئۈچۈن بيرلگەن حۇقۇقنى مەحكەملەش، بالالار دەرنەكينڭ كەتتە لەر ئۈچۈن ھەم ئاڭ - بلم تارقاتش ئۈرنى بولۇشى لازم. حەقيقەتەن بالالار كەتتە لەر ئۈچۈن ھەم فايدالى ئشلەر قيلديلار. مەسەلەن: بر مەكتەبنڭ بالالارى، ئۆز دەرنەكلەريدە، كينت ميقياسيداغى ئولچاۋدان فايدالانب، بر ديسەتينە سەبزى يـا شالى چاچش ئۈچۈن قانچا چقم بولغنينى، شۇندەن قانچا كرم بولغانينى كورسەتە ديغان جەدۋەللەر تۈزديلەر. بۇندەي دەرنەكلەر بركوب عائيلە- لەردە ھەم تۈزلدى.

III بالالارنى كوزەتش، تيكشرشدە عائيلەنڭ ياردامى.

مەكتەبدە ئوقۇيديغان بالالارنڭ ئۆيدەگى تۇرمۇشلەرينى، ئۈرگە- نش، بلش كيرەك. ئاتا - ئانا لار بالالارينى مەكتەبگە بيرگەن چاغلا- ريدا بالالارى تۇغريسيدا جودا كوب مەعلۇمات بيرە ئالاديلار. ئوت- كۈر، يالقاۋ، شاد، كوگلسز، سويلەمەيديغان، كوب قوشۇق ئەيتەديغان، ئۈى ئشلەرينى ياخشى كورۇب ئشلەيديغان، مال ۋە سيگـر بـاقشنى يامان كورە ديغان، ياش بالالارغا قاراشنى سۈيگوچى، كوب ئوقۇيدي- غان، ئەشيا لارنى ياخشى ساقلايديغان، ئورتاقلارى بيلەن ئۇرۇشماي- دى، مەكتەبگە بارش ئۈچۈن شاشمايدى، قامچى ۋە قايشدان قورقوب جۇدا ما ئيرتە تۇرادى. بەعزى ۋاقت ئۆيدە چاي ھەم ئچمەيدى كيتش ئۈچۈن ئجتهاد قيلادى.:. ۋەباشقالار.

ئاتا - ئانا لار تامانيدان بيرلگەن مەعلوماتلار مەكـتەب ئۈچۈن مۇھيم ئيكەنليگى ئۆزيدەن - ئۆزى مەعلۇم . . . . . مەكتەبگە كيرگوچيـ لەر توغريسيدە ئەنكيتە تۈزۈلۈشى كيرەك.

(شۇندەي ۋەزيفەلەر (بر براۋينى توغرسيدا) ئاتا - ئانـا لاريدان سوراب يازيب كيلش مۇعەللملەر تامانيدان خەت ۋە سەۋادى چيقغان بالالارغا يۈكلەتلەشى كيرەك. بۇ بر تەجريبە بۇلۇر. ئيدارە)

IV - عائيلەنڭ تۇرمۇشينى ئۈرگەنش توغريسيدا.

عائيلە نڭ تۇرمۇشينى ئۈرگەنشدە مەكتەبنڭ ئەنچە گنە كـۈچلەر سەرف ئيتيشى لازم، ئەلبەتتە بۇنڭ ئۈچۈن بر مەرتە گنە بارب تانشش، قاراب چيقش يتمەيدى، ئۇزاق ۋاقتلار كۈزەتش لازم بولادر. پلاننڭ مەقسەدى - عائيلە نڭ تۇرمۇشينى ئۈرگەنش ھەم بالانڭ شۇل تۇر- مۇشدە ئشتراك ئيتشى شەرتلەرينى سناب بلشدر. ئالنغان مەعـۇ- ماتلارغا تايانب مەكتەب عائيلە بيلەن برلكدە ئۆز پلانينى تۈزەدى.

عائيلەنى ئۈرگەنش سخيماسى (چاتقيسى)

فاميليە سى (لەقەبى) ئۆزينڭ ھەم ئاتاسينڭ نامى

تۇغۇلغەن يىلى بل .... ئاى كۈن

ميللەتى

عائيلە نڭ تيلى

كمنكيدە تۇرادى ....

ئۈييدە كم-كملەر بار؟ قارنداشلارينڭ تەفسيلاتى ....

ئەۋۋەلدە قايدا تۇرغان (شەھەر، قيشلاق، رايون)

قانداي قيلب مەكتەبگە كيرگەن ....

ئول قايدا ئوقۇغان ....

مەكتەبدەن چيقشى نڭ سەبەبلەرى ....

عائيلە نڭ ئەۋۋەلگى تۇرمۇشى ....

عائيلە نڭ ميقدارى (كملەردەن عيبارەت) ....

عونۋانى.

I ماددى دائيرەسى.

1 - ئيشيك ئالدى: بويى، ئۆزۈنلغى، باقچا، سەبزەۋات، حيفـ-زى سەحەت جەھەتى، ماللارى، قوشنى ئويلەرى.

2 - حەۋلى: نيمەدەن سالنغان (ياغاچ، لاي، تاش) نيچە قا-بات، ئۆروچيلارنڭ ميقدارى، كيڭلگى، حيفز سەحەت جەھەتى.

كوب عائيلە ئۆرا ئۆرغانمى، ياتاقمى، مۇئەسسەسەمى، قانداي.

3 - نيچە ئويى بار، ميھمانخانەسى ۋە ئاشخانەسى بارمى؟

4 - ئورۇن - يير، ئوي ئچى، كورونوشى.

5 - كييم: كييمنى كييش، (تازەلك، ئفلاس، ساقلاش ......)

6 - ئاش: ئاش ۋاقتلارى ......

بالانڭ عائيلەدە گى ئشلەرى.

I - ساغلقنى ساقلاش.

هەر ئشنى ۋاقتيدا ئشلەش.
ئيرتە بلەن ئۆرۇش.
بيت يۇۋش.
حەممام ......
ياتش ۋاقتى.
كيمى (ئوست هەم ئاياق)
هەر كييمنى ساۋلاپ ئاليش.
ئەۋقاتى، قانداي نيرسەلەرنى كوبراق ييدى.
هەر كۈن نيچە مەرتە ئەۋقات ييدى.

II - ئويون.

ئويدە ئويناياديمى ......
كملەر بيلەن ئويناي‌دى، يالغز ئويناياديمى؟ ......
ئويناي‌ديغان ئورنى.
قانداي ئويونلەرنى كوبراق ئويناي‌دى.

III خزمەتى.

ئويدە مۇعديين خيزمەتى بارمى؟

ئول - خيزمەت - بر ئوزيگنە ئوتكەرە ئالاديغانمى، يۇمۇشلغى، مەجبۇرى مى؟ ئيمەسمى، ياللانب مى؟ ......

عائيلەنڭ ئقتيسادى حالى.

1 - عائيلەنڭ كيريمى، - چقىمى (ئايلق. يللق).

عائيلە ئەعزالارينڭ (هەر قايسى سينڭ) كەسبلەرى، خيزمەت ۋاقتلارى، عۇمۇمى ياشاشلارى، قشلاق بلەن مۇناسەبەتى، ئيش حا-ققى؛ قوشومچا ئيش حاققى.

2 - عائيلە نڭ چيقيمى - راسخودى.

ئوقۇش - يازشنى بلوچيلك، كـتاب، گـەزيتە، خالق هەم فرقە ئشى.

سەنائيعى نەفيسە . . . .

ميھمانلار كوب كيلەديمى، ميھمانلققا كوب باراديلارمى، كەشتەڭ ۋە زييافەتلەرگە ئشتراك ئيتەديمى، قزيل چايخانە گە كوب باراديمى؟

عائيلەدە دينى مەسئەلە.

3 - بالاغا مۇناسەبەت.

ئاتا بيلەن ئانا نڭ ئوز ئارا لاريداغى مۇنا سەبەتلەرى، ئانا بلەن بالالارنڭ ئارا سيدەگى مۇناسەبەت. عائيلە ئەعزا لاري بيلەن مۇنا-سەبـەت.

ئاتا - ئانا نڭ بالا تامانيدان ئشلەنگەن ئشلەرگە، حەرەكەتلەرگە ياخشى - يامان قيلقلارغا قاراشلارى، جەزا، ماقتاش.

بالانى كيم تەربيەلەيدى . . . . .
عەقلى - زهنى ئشلەريگە بالانڭ مەيلى بارمى . . . .
بالانڭ خيزمەتيگە قاراشى.
بالا نڭ خاملاگەن نيرسەلەرينى عەمەلگە ئاشيرشغا د يققەت قيليناديمى؟

IV ئجتماعييات.

بالانڭ ئاتا - ئانا سيگە، ئاغا - ئينيلاريغا، سيڭـلى - ئاپا لاريغا ۋە عۇمۇمەن عائيلە ئەعزا لەريگە مۇناسەبەتى.

بالا عائيلە نڭ ئشلەرى توغريسيدا غى مەسئەلە لەرگـە ئشتراك ئيتەدۇرمى؟

ئورتاقلاريغا بولغان مۇناسەبەتى . . .
قوشنى لاريغا بولغان مۇناسەبەتى.
ئويدە كوب ۋاقت ئوتكەزەديمى؟
خەلق تەشكيلاتلاريغا ئشتراك ئيتە ديمى.

V - زيهنى حەياتى.

بالا ئۇچۇن كتابنڭ رولى.
بالا نڭ مەنفەعەتلەرى.
بالا نڭ دينى مەسئەلە لەرگە قاراشى.
مەكتەبگە مۇناسەبەتى.
بالاغا بيرلگەن جەزا، ماقتاشنڭ تەئسيرى.
گۇگل ئاچيشى، ميھمانلار، تياترو، كينو، مۇزى ۋە باشقا لار.

ئوقوغۇچيلارنڭ ياش بالالار بيلەن ئشلەشلەرى

(بر ئوقوتغۇچينڭ مەعروزە سيدەن)

مەكتەب بالالارى ساغلقنى سـقلاش ئشينى بر مەكتەب دائيرە-سيدە گنە قالدرماسدان ئونى بۈتۈن قشلاق ميقيا سيدا ئوتكەزشنى لازم تاپديلار. بۇنڭ ئۇچۇن ئۈچ دەۋرنى ئوتكەزش لازم ئيدى.

1) ساغلقنى ساقلاش قـاعيدە لەرينى مەكـتەب ئچيدە جارى قيلش.

2) شۇ قاعيدە لەرنى، ئشلەرنى بالالار ئارقالى عائيلەدە، ئاتا-ئانالارغا ئوتكەزش هەم كانترول.

3) يەنە شۇ قاعيدە لەرنى مەكتەب بالالارى ئارقالى ئولەرنڭ ئوز ئشلەرى قيلب ئويلەريدە گى كچكنە بالا لار غا ئوتكەزش، عەينى ئشلەرگە ئولارنى دا عادەتلەندرش. شۇل پلان بوينچا ئشكە كري-شيلدى هەم بۇل ئشنڭ نەتيجە سى ئوزاقغا چوزولمە سدەن سيزيلە باشلادى... مەكتەبدە ئوقۇغوچى بالالار تاما نيدان كچكنە بالالارنى ئويۇشدرش، ئو لار ئـارا سيدا ئشلەشنڭ ئـەهمييەتى جۇدە كەتتە. برنچيدەن - ياش بالا لار مەكـتەبنڭ مەدەنى تربييە سى تەئسيريگـە

كيرەديلەر. مەكتەبدە بالالار عائيلە لەريدەگى ئۇرۇش - سوكوش، دينى تەعەسسوبلەرگە قارشى بولغان فكرلەر، سوزلەر، حەيات بلەن تانشاديلار، مەكتەبدە ئۇلەر ئاچق يۇز خۇش چراي كورمەيديلەر. شاد، بەختلك، ئشچەنلك كورۇب ئۇزلەريدە ۋاقتلارينى شاد ئوتكەزەديلەر.

ئيكنچى دەن - مەكتەبدە ئۇل بالالار ئۇيۇشقان خەلق ئشلەرى بيلەن تانشاديلار، عەقل زيهنلەرينى تەرەققى ئيتدرەديلەر. قشلاق بالاسى ئۇچۇن بۇ جۇدا كەتتە فائيدە. مەكتەب ئۇچۇن هەم ياش بالالارنڭ مەكتەبگە كرمەسدەن ئەۋۋەل فكر، زيهنلەرى تەرەققى ئيتشنڭ ئەهەميەتى كەتتە. ئۇچنچى دەن - ياش بالالار بيلەن ئشلەشنڭ ئوقوچيلار ئۇچۇن هەم ئەهەميەتى كەتتە. ئرقوچى - ئۇيۇشتروچى، ئوقوچى خەلق ئشچى سى، بزنڭ حازرگى دەۋريمزدە بۇل ئشگە بەها قويۇش هەم قيين - ئۇل شۇل قادارلك كەتتە ئەهميەتلك ئش. حەتتا قشلاقدا بالالار باقچاسى بولغان چاغدادا مەكتەب بۇل ئشنى باقچا بيلەن برگە ئالب باريشى كيرەك - قشلاق مەكتەبلەريدە بينالار - يامان. لاكين ئشلەشكە تلەگەن مەكتەب ئۇچۇن بول سەبەب جۇداما كچكنە - هەفتە سيگە بر نيچە ساعەت بولسا هەم، حازر باشلاب ئشكە گرشش لازم، ياز، بەهار كۇنلەريدە بولسا ئشنى كيڭەيترش مۇمكندر.

ئاخرگى سوز.

مەكتەب، يەڭگى تۇرمۇش تۇزش ئشينى يالغۇز باجارا ئالمايدى. بەلكى بالانى تەربييە ئيتكۇچى ئۇيۇشمالار (عائيلە، بالالار ئۇيۇشماسى هەم خەلق تەشكيلاتلارى) بيلەن برلكدە گنە ئۇل مەقسەدنى ئوتەب ئالادى.

عائيلە بيلەن برگە ئشلەش، بالانڭ عائيلەدەگى تۇرمۇشينى تەرتيبكە سالش ۋاسيتەسى بيلەن گنە مۇمكندر. مەكتەب، بالالار باقچاسى ۋە غەبرلەرى بۇ ئشگە ياردامچيلار، يول كورسەتكۇچيلەردر لەر.

ياش بالالار بيلەن ئشلەش: بالالارنڭ بالالارغا جۇدە كەتتە تەئسيرى باردر. شۇنڭ ئۇچۇن شۇ ۋاسيتەگە مۇراجيعەت قيلماق كيرەك. بالالارنڭ ئيڭ كوچلى عونسۇرلەرينى ئۇيۇشدرغان كەششاف هەم كامسامول تەشكيلاتلارى مەكتەبنڭ بۇ ئشيگە جۇدە كەتتە ياردام بيرەديلەر.

خەلق تەشكيلاتلەرى بيلەن ئشلەش، مەكتەب ئۇزى يالغۇز باجارا ئالمايدغان ئشلەرنى خەلق تەشكيلاتلارينڭ ياردامى بيلەن باجارا ئالادى. خەلق تەشكيلاتلارى بولغان كەپيرەتيفلەر، كەسەبە سايۇزلارى ۋە باشقالار تەربييە ئشيگە كەتتە ياردامچى درلار.

مەكتەبنڭ خاص شەهەر ۋەخاص قشلاقدا بۇتۇن بالالارنڭ مەنفەعەتينى كۇزەتيشى ۋە بۇنى ئوزيگە مەقسەد قيلب ئاليشى لازم. تۇرمۇشنى تۇزۇشدە ئشتراك ئيتش مەسئەلەسى كچكنە بر نيرسە ديك كورۇنسە هەم ئەسلدە فەۋقولعادەدە كەتتە ۋەمەسئوليەتلى بر ئشدر. پيداگوگييە تامانيدان هەلى ياخشى يشلمەگەن، ئۇسۇلگە كرگزلمەگەن بر مەسئەلە بولغانيدان، ئوقوغۇچيلارنڭ بۇ ئشكە كەتتە ديققەتلەرى، بۇ توغريدا ئەترافلى تيكشرشلەرى، ئويلەشلەرى لازمدر.

پراغرامما لاريمزداغى ئشلەرنى حەياتگە ئوتكەزشدەكى ياڭلشلاريمز تۇرمۇشنى بلمەگەنيمزدەن كيلب چيقغان نيرسەلەردر. تەربييە مەسئەلەلەرگە ياخشى ديققەت قيلساق ئۇلارنڭ هەممەسينڭ ئقتسادى، سياسى - تۇرمۇش مەسئەلەلەرى بيلەن باغلق بولغانلقلارينى كورەمز. پراغرامما مەسئەلەسيگە هەم شۇ كوز بيلەن قاراغاندا غنا، ئۇل ئەساسلى بولادى.

ئۇيۇشغان ياشلارنڭ هەم خەلق بيلەن برگەلەشب، ئالديمزدا تۇرغان عەمەلى ئشلەرگە ئارالاششلارى لازم.

بۇ ئشگە بز حازرگنە كرشمەكدەمز. هەلى بۇ ساحەدە تەجريبەمز جۇدە ئاز. شۇنڭ ئۇچۇن كەتتە ديققەت بيلەن ئشكە كرشمەك لازمدر.

مەكتەبدە سەنعەت دەرسلەرى [*]

II نچى باسقچدا تەسۋير سەنعەت ئوچون ريجە ۋە تەعليم يولى.

عومومەن ئيككنچى باسقچ ئوقوغۇچيلارنى ئايرم مۇتەخەسسلككە ئوندەش دەۋريدر. تۇرلى ئاقدا بارادىغانلار ئۇچۇن عومومى دەرس پراغرامماسى ئوزگەرگەنيدك، گوزەل سەنعەت دەرسلەرى هەم ئاتملارغا قاراب (مەسەلەن: قشلاق خوجالغى. گوزەل سەنعەت، سەناعەت، ئجتماعى ۋە سيياسى ئاقملار) بر ئاز ئوزگەرەدى.

II نچى باسقچ ئرقوغۇچيسى برنچى باسقچداغى عومومى دەرسلەردە قانچا مەعلومات كەسب ئيتكەن بولسا سەنعەت دەرسلەريدە هەم شۇنچە مەعلومات ئيگەسى بولوشى لازم. چونكى رەسمدە هەم برنچى باسقچدا كورسەتلگەن ئەساس ۋە قاعيدەلەر تەكرارلانماسدان، توغريدان-توغرى ئيككنچى دەۋرگە ئوتيلەدى.

II نچى باسقچ نڭ 1 ۋە 2 نچى سنفلەرى ئوچۇن

I رەسم ۋە قول ئشلەرينى قاعيدەلك ئشلەشكە ئورگەتش،

ئ) كوزگە كورۇنگەن هەر بر سەتحى (تيكس) نيرسەنڭ ئيركنلك بيلەن خامەكى رەسمينى ئشلەش ۋە قاعيدەلەرگە رعايە قيلش. (جوزئى نوقتەلەرئيعتبارگە ئالنماسادامۇهم چزقلارغا ديققەت ئيتلش لازم)

ب) كوزگە كورينەديگەن هەر بر حەجمى (گەۋدەلك) هەندەسى شەكللەردەن خامەكى رەسملەر ئشلەش.

ج) تۇرلى مۇرەككەب شەكللەردەن كورب ئشلەش (تەييار رەسمدەن كوچيرش ئيمەس.)

د) ئشلەنگەن رەسمنڭ سايە چيگەرەلەرينى مۇكەممەل ئاجراتب بوياش (كولەگە بيرش) ياكى توغرى چزقلار بيلەن تولدرش (Штриховка)

II- خامەكى لايحەلەر چزش ياكى ميقياسلك پلانلار توشيرش ئۇچۇن تۇرلى گەۋدەلى نەرسەلەردەن ئشلەب، تەجريبە ئوتكەزش.

III- مەنزەرە ۋە شەكلەر چزشدا ئوزاق-ياقن قيلب كورسەتش قاعيدەسى переспектива نى ئورگەتش. (تۇرلى كورينشلەردەن رەسم توشيرب، قاعيدە بويونچا ئولارنڭ سايە ۋە چيگەرەلەرينى ئاجراتا ئالش.)

IV- مەكتەب دەرسلەريگە عائيد سخيما ۋە دياگراممالارنى ئولچاۋ بيلەن ئشلەب چيقارش.

V- چرايلى، كەتتە حەرفلەر يازا ئالش.

VI- مەكتەبدە، ئويدە، ئش خانەلەردە قوللانلاديغان ئەسبابلارنڭ ئچكى ۋە تشقى كورينشلەريدەن رەسملەرينى توشيرش.

---

[*] باشى 10، 11 ۋ 12 نچى سانلاردا.

III نچى سنفدە

(ئقتساد ــ سەناعەت ئاقيميدا)

مەڧتدە بر ساعەت بولوش ئېعتبارى بيلەن تەسۋيرى سەنعەت توغريسيدا توبەندەگيچە مەلەكە حاسل ئېتدريشى لازم:

تۈرلى ديئاگراما، سخيما ۋە گوزەل حەرفلەرنى ئوستالق بيلەن باجارش. هەر تورلى مەينە قدرتە (ماللار ئۆستيگە ياپشدريلاديغان قاغازلار) پىريسكورەنت، ئېعلانچەلەر ئشلەپ ئالش

تبىى ئاقمدا

حەيۋانلارغا عائيد تۈرلى رەسملەر تۈزە ئالش،

حەيۋان-لار ۋە ئنسان-لار سوبەگيدەن قارب رەسملەر تۈشيرش.

بەكنرييە رەسملەرى ئشلەش ۋە بۇلارغا عائيد ديئاگراما ۋە ئسخيـمەلەر تۈزش.

تەعليم ـ تەربييە ئاقيميدا

كيلگۈسيدە ئوقوتغۇچى بولاديغان هەر بر ئوقوغۇچىنڭ پسيـخالوگيە، پيداگوگيـيە عيلميدەن خەبەردار بولوشىدىـك بالاداغى روخى حالەت ۋە قابلييەتنى ياخشى تەسۋير قيلاديغان رەسم ۋە قول ئشلەرى توغريسيدا هەم مەعلومات ئاليشى لازمدر. تەعليمـتەربييە يوليدا بارديعانلارنڭ مەنە شۇ مەسئەلەلەردەن خەبەردار بولوشلارى لازم:

1) بالاداغى رەسم ۋە قول ئشلەريگە بولغان قابلييەتنـى تيگشرە ئالش، 2) تەسۋيرى سەنعەتگە عائيد تەعلمنڭ ئەهەمييەتى، توتغان مەۋقيعـى توغريسيدا مەعلومات ئالش ۋە هەـ مەكتەبدە گوزەل سەنعەت تەشكيلاتينڭ ئەهەمييەتى-مەۋقيعى ۋە ئونگە كيرەكلك ماتيرياللاردان خەبەردار بولوش، ئوچونچى سنفدە رەسم دەرسنڭ تەعليم ۋە تەربييەدە شۇندەي بر يول تۇتۇشى لازم:

1) رەسمنڭ قاعيدەلەرى بيلەن تانشماق ئۈچۈن مەكتەبدەگـى قارا تاختادا، مەعلوم مەۋزوعلەردە رەسملەر توشيرشنى مەشق قيلش. 2) قول ئشلەرى توغريسيداغـى تەعليمدەن خەبەردار بولوش ۋە بەعزدەن عەمەلى ئشلەرى باجارش. (برنچـى باسقچنڭ باشلانغـچ سنفلاريدە رەسم ۋە قول ئشلەريگە رەهبەرلك قيلا ئالاديغان بولـسون.)

VI نچى سنفدە هەم ئوچۈنچيدە بولغانيديك ئوقوغۇچينى مەلەكەـلەندرش ۋە تەعليمدەن خەبەردار قيلش يولى بيلەن باريلادى.

قشلاق خوجالىغى ۋە كەپيرەتيف ئاقميدا تەسۋيرى سەنعەت

تەسۋيرى سەنعەتدە قشلاق خوجالىغى ۋە كەپيرەتيف ئۆكلونيدە بارغان چاقدا كوبراق رەسم، پلەكەتلەر، ديئاگرامالار چزش لازم بولادى. شۇنڭ ئۈچۈن دەرسلەرنـى شۇ ئاقم بيلەن ئالب بارغان چاقلاردا فەقەت ريجەدە كورسەتلگەن مەۋزوعلار بيلەن چيگەللەنمەسدەن مۇمكن قەدەر شەرائيتگە قاراب، يەنگى مەۋزوعلار تاپب، ئوقوغۇچينى ئشلەتش كيرەك. مەسەلەن مەكتەبگە ياقن قشلاق خوجالق كەپيرەتيفلەريگە ياسالغان سەياحەتلەردە قولغا كرگزلگەن بەعزى عەدەدلەردەن چرايلى ديئاگراما ۋە پلەكەتلەر حازرلاش.

بۇندەن باشقا چزماچيلق (چيرچينيە) تيخنيكەسى بيلەن هەم ئوقوغۇچيلارنى تانشدرش، ئولچەۋ ئەسبابلارينى قوللانش يوللارينى ئورگەتش لازمدر.

8 نچى ئوقوش يليدە 2 ساعەت تەسۋيرى سەنعەت دەرسلەرى بولادى. بۇندا قشلاق خوجالىغى ئاقيمى تەعقيب ئېتلگەن چاقدا شۇ قويبداغى نيرسەلەرگە مەلەكە حاسل قيلش لازم. قشلاق خوجالىغى ديمەك بيلەن خاترمزگە دەرحال قشلاق خوجالىغـى ئونۇملەرى كيلەدى. شۇنڭ ئۈچۈن باشلاب نەباتاتلارغا عائيد رەسملەر بيلەن تانشماق كيرەك. مەسەلەن تۈرلى ياغاچلار، ئولەرنڭ بەرگلەرى، گوللەرى، شاخلارى، ئلدزلارى، ميۋەلەرينڭ رەسميـنى ئوخشاتـب تاييارلاش. هەم نەباتاتلارغا عائيد گوزەل سخيما ۋە ديئاگرامالار تۈزش. يەنە قشلاق خوجالىعى قوراللارينـڭ تۈرلـى رەسملەرينـى تۈشيرش.

9 نچى ئوقوش يليدە تەسۋيرى سەنعەت ئشلەريگە تاغن جدـديرەك ۋە عەمەليرەك كرشمەك كيرەك. چۈنكى بۇ يل ئوقوش يلينڭ ئاخيرى حيسابلانادى. بۇيل قشلاق خوجالىغى ماشينەلەردەن (شامال ماشينەسى، ترەكتر، مالە، تيگرمان ۋە باشقالار) رەسملەر تۈشيرش، بۇلار بولماغان جايلاردا جايدارى ئەسبابلارنڭ رەسملەرى تۈشيريلب، ئولارنڭ كەمچيلكلەرى كورسەتيلسۇن.

مەكتەب دەۋام ئېتب تۇرغان جاينڭ قشلاق خوجالىغىغا عائيد حيسابلارنى يەغب مۇكەممەل ديئاگراما تۈزمەك كيرەك. مەسەلەن، ئوشەل قشلاقنڭ بايلغى، نەباتاتى، حەيۋانلارى، ئونۇملەرى، خەلقينڭ ديهقان، كاسب ۋە ئشچيلەرگە تەقسيمى ۋە يا قشلاقدا بولغان ئۆسـكونەلەر، كەپيرەتيف، مەكتەب، قرائەتخانە ۋە قولۇب بنالارينڭ رەسملەرينى تۈشيرش ۋە ئولارنڭ مۇكەممەل پلانلارينى حازرلاش.

چزماچيلق (چيرچينيە)

II نچى باسقچنڭ سوڭغى سنفلەريدە ئېڭ نازۇك دەرس چزـماچيلق دەرسيدر. بز بۇندا چزماچيلقڭ ئيككى ئۆكلونى توغريسيدا قسقاچا سويلەب ئوتمەكچيمز چزماچيلق ئشى ريبازييات دەرسلەرى بيلەن جۈدە ياقندان باغلق بولغانيدان ئونڭ ئاسغلارى توغريسيدا سويلەب ئوتورماق ئارتقچادر.

برلەشكەن ئش مەكتەبلەرينڭ 8 ۋە 9.چىسنفلەريدە گوزەل سەنعەت ئۆكلونيدا چزماچيلق دەرسلەرى ئاليب بارلغان چاقلاردا شۇندەي مەلەكە حاسل قيلش لازم. 1) چزماچيلق تيخنيكەسى بيلەن تانشماق، ـبۇنڭ ئۈچۈن باشلاب چزماچيلقغا كيرەك ئەسبابلار، (چزغچلار، مانقالار، پەرگار ۋە باشقالارى) بيلەن ياخشى تانشب، هەر تۈرلى هەندەسى چزقلار، بۇرچەكلەر، تۈرلى توگەرەكلەر، مۇۋازى ۋە مۇتەناسب چزقلار، چزدرش ۋە ئولەرنڭ تەقسماتيغا عائيد قاعيدەلەرنى بلدرش.

2) شەكللەرنڭ پلانينى تۈزش، قاعيدەلەرينى بلگيلەش، سايە (كولەگە) لەرينى چزش، كۆدەلك شەكللەرنڭ ئالدان ۋە ئارقادان ۋە كيسك حالدە ئالاديغان قييافەتلەريدەن پلانلار چزش ئوسۇللارينى كورسەتش. بالنا، توقماق ديك عاددى قورالار ۋە ماشينە بۇلەكلەرينڭ چزماچيلق قاعدەلەرى يۈزەسيدەن لايحەلەرينى چزش، هەم سايە چيگەرەلەرينى بلگيلەب بوياش.

3) ئولچەۋلك گوزەل پلەكەتلەر تۈزش ئۈچۈن مەكتەب حەياتيغا عائيد تۈرلى عەمەلى ئشلەر باجارش، گرافيكە قاعيدەلەريگە مۇۋافق گوزەل شريفتلەر ۋە چرايلى رەسملەر بيلەن بيزەتش هەم مەعقول رەڭلەر بيلەن بوياش. (بۇندە فەقەت چزماچيلق قاعيدەلەرى يۈزەسيدەن، ئولچاۋ بيلەن ئشلەمەك كيرەك)

تيخنيكە ۋە سەنعەت ئاقسىداغى مەكتەبلەردە چزماچيلق.

8 نچى ئوقوش يليدەن باشلاب بۇ ئاقمدا باراديغان چزماچيلق ئىشى تاغن جددي رەك بر تۇس ئالادى. چۈنكى بۇ ئاقمدا باراديغان كىسەلەرنىڭ تيخنيكە ۋە سەنعەتدە قامرامان بولوب يتشمەكەريگە شوبهە يوقدر. مۇندەريجەسز ئەدەبييات بولماغانيديك، ريجە ۋە پلانسز تيخنيكە هەم بولمايدى. هەر بر تيخنيكە ئيجادينىڭ هەممەدەن ئەۋۋەل لايحەسى يۈزيلەدى شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئاقمداغى ئوقوغۇچيلارنىڭ چزماچيلق قاعيدەلەريگە ديققەت قيلشلارى لازم. چزماچيلقنىڭ سەناعەت، ۋە تيخنيكە ئشلەريدەكى ئەهەمييەتى، تۇتغان مەۋقيعى ۋە ئونداغى ئوستالقلارنى ئوزلەشدرب ئۆۋۋەلگى ئاقملاردان كورە مۇرەككەبرەك ئەرسەلەردەن عەمەلى ئىشگە باشلاش لازم.

4 نچى سنفدەگيسە هەر ئەرسەدە ۋە هەر دەرسدە «بولەكلەنش» لازمدر، شۇنىڭ ئۈچۈن چزماچيلق ئىشيدە هەم هەر ئەرسەنى باشقى توشونب عەمەلى ئىشدە ئاقساماديغان بولوش لازم.

بز شۇ ئۈچ مەقالەدە تەسۋيرى سەنعەت توغريسيدا كورسەتگەن ئيرسەلەريمز جۇدە قسقا بولوب، فەقەت قاعيدە ۋە مىساللاردانغنا عبارەت بولدى. عەمەلى ئىشلەش ۋە بەعزى ئىشلەرنى مەكتەب حەياتيگە تەتبيق قيلش مۇعەللملەرنىڭ ئوز ئختيارلارى بيلەن باجاريلادى.

لينينگراد، ئيسكەندەر.

ئەرغانە خاتن ـ قزلارنىڭ ئاچلشلاردا بىرنچى قەدەم .

ئەدەبىيات

ئۈزالغان قول...

قولمدان ئارتماقچى بولدىمى؟
شۇ كېتسز گردابدان قۇتقازب
قرغاقغا ئاتماقچى بولدىمى؟
كم ئۇزى-مىن كبى يول ئازب
ئاداشقان يولچىغا قول بېرگەن
ۋە يورغون كوزلەرگە تېلمرگەن؟

~~~~~

چارچاغان قاناتم كۈچ سېزدى.
يەنەمى كۆكلەرگە يۈكسەلش؟
يەنەمى كوڭلدە تېبرەنش؟
يولمدە بر فەنەر كورگەزدى
يەنەمى يولچىلق باشلايمېن
ۋە ساۋۇق مەسكەننى تاشلايمىن؟

~~~~~

مېن ئۇنگە كېچمشدەن-ئەلەملى
ئەفسانە وەرەقلەب بېرەين.
عەسەبى، شكۋەلى ۋە غەملى
داستانچى روحىغا كىرەين.

~~~~~

سز ئۇنگە ئەيتڭز: تڭلاسن
قالتىراق قىللارنڭ زارىنى...
قالتىراق قللارنڭ، يارىنى
يوقاتقاچ ئېزىلب ئگلەشن...

~~~~~

ئەيتىڭز: تڭلاركەن كوزلەرى
مەرحەمەت نۇرىگە بۇرنسن!
بۇزىدە قزغانش ئزلەرى
ئالاۋداى قىزارب كورنسن!

~~~~~

باشلادم شكۋەلى چوپچەكنى
قرغاقدان چوزلغان قوللارغا.
ۋە بەلكى كرمەگەن يوللارغا
كرەرمېن ئاقتارب ئستەكنى!..

چولپان

14 ئوكتەبر، 1926-مەسكەۋ.

ياش قەلەملەردەن.

ئاپامغا.

ئايدىن-مەنزورە.

كملەرنى قارغاب،
غەملى قارايسەن؟
«سرەداشڭ مىن-مەن
ئەيت، مىنگە ئاپا،
كم قيلدى جەفا؟..

~~~~~

يوزلەرڭ سولغن
كۆلب قاراماس.
تلگدە بر سوز
تاشب چيقالماس.

~~~~~

بەعزەن دوداقلار
ئەلەمدەن سوزلەر
يورەكدە خەنجەر،
داغىنى ئېسلەر.

~~~~~

ياشلار ئقارمى،
عوسيانغا كيلمەى؟
يۈزلەر سولەرمى،
بەمارنى كورمەى؟

~~~~~

ئېركن كونلەردە،
يىغلەب ئوترمە!
دەردڭ دەۋاسن،
حېسسزدەن سورمە!

~~~~~

سينى كورگەندە قايناب تاشامىن...
مەعنەت تاشلارن برگە ئاتامىن...

چن تۇرمۇشکە ئېندی چقدم.

ف. رەحمان.

بۈتۈن بارلقنی قەمرو غەزەبی ئېلە ئوراب ـ چمغاب ئالغان قش، باروبوغن کونەردیدە ئوز یولیغا قایتب کېتدی، چۈنکی، ئۇنی برنەرسە مەجبور ئېتکەن کەبی سەزیلەر ئېدی.

عەسرلەر بویی کوك یۈزینی قاپلاغان ۋە ئەترافگە زۇلمەتداۋلینی یاغدرغان قاپقارا بۇلۇت، قۇیاشنك کۈچلی یاغدۇسی ۋە باھار ییلینك سۈروشی بیلەن قایسی بر تامانلارغا مایدالدی... کوك یۈزی ئاچلدی، قشنك قەمـروغـەزەبی ئاستیدا ئایاق ـ ئاستی بولغان ییر، ـ کېـك کوکرەگیگە گوزەل گیلەمنی یاپدی. یارۇغلقتا تەشنە بولغان ئوسملکەر ـ کېك تەبیعەت قۇیاش ۋە باھارنك کۈلب، ئېرکن قاراشی بیلەن یەنە یەسەنشدیلەر. .

ئۇ قش ـ عادەی قش ئېمەس، ئۇ بۇلۇت، ئوتکۈنچی تەبیعی بۇلۇت ئېمەس ئۇ، قش ـ گۈنامسز بەنـدەلەر ئۈچۈن یاراتـلغان بر تۇزاق. ئۇ بۇلۇت مەزلوملەر بەختنگە قارشی یاراتلغان بر پاخسا.

ئۇ، قۇیاش، کۈندە چقادرغان قۇیاشلاردان ئېمەس، ئۇ، باھار یلدە کېلەدرکان باھارلاردان ئېمەس.

ئۇ قۇیاش، بەخت ـ سەعادەت نشانەسیدۇر.

ئۇ باھار ـ ئازادلق ئېلغاریدر،

قاراڭغی تۈنلەر، ساناقسز ئاغر کۈنلەرنی کۈچسز کوز یاشی‌بیلەن قارشی ئالادیغان سولغۇن کوزلەر بۇ کۈن ئەبەدی بر مەسرۇریەت بیلەن چاقنایدی. تۇرمۇشکە، چن تۇرمۇشکە کۈلب قارایدی.

سەعید، مەنە شۇ چاقناغان ئۈمید بیلەن تولغان یاش‌کوزلەردەن، چن تۇرمۇش ئېگەلەریدەن بتتەسی.

ئۇ، بۇ کۈن تۈنلەری بیغلاب، کۈنلەری ئڭلەب، یالغز کیچکنە بر باشی بەختسز کۈنی ئۈچۈن قایغرادیغان ئوکسوز ئېمەس، ئۇ ئېرکلی ئرادەلی، ئوزینی‌گنە ئېمەس کوبلەرنی قایغرادیغان، یاقنـنی ئېمەس ئۇزاقلارنی کورە تۇرغان ئوچلی، عسیانلی کۈرەشچی!

ئۇ، چندەندە سەعید، ئۇنك یۈرەك تامرلاری شادلق ۋەئېرکنلك بیلەن ئۇرادی.

ئۇ، ئوتکەزگەن قارا کۈنلەریگە، قارا کۈنلەرینی باشیـغا ئەبەدی سایابان قیلشغا ئستەگـەن حسسز خوجالاریغا نەفرەتلـەر ئوقۇیـدی. کېلگۈسینی ـ قۇلاچ ئاچب ئالقشلایدی.

ئۇنك، ئش، دەرد ئۈمید بیلەن یەشنەگـەن کوزلەری مەعـنالی قاراشی بیلەن: «چن تۇرمۇشکە ئېندی چقدم!» دیگـەن مەزمونـنی ئاڭلاتاردی.

كۈز تەرانەلەری.

ن. رەحیمی.

زەوق، خەیالم کوکن یەنە قاپتی
قاپقارا بر بۇلۇت، ئاغۇلی بۇلۇت.
نازلی بینلەرنی کۈز، یەنە یاپتی
تیز ییتش ئەی بەھار!
ئېتمە ئونۇت...

~~~~~

نازلی، زۇمرەد کۈلۈشلی یاپراقلار،
تاتلی، دلبەر باقشلی ئاپپاقلار...
یەنە شیعرم کەبی ییتب قالدی،
یەنە سیۆگم کەبی بیتب قالدی.
یەنە بیللەر ساۋۇقلانب، ئگلەر
قارغالار شادلانب ئۈنی نگلەر
یەنە کوك چیھرەسی تۇزانلی یەنە،
بەنە لەبلەر ئەلەم-فیغانلی یەنە...

~~~~~

یوق: بۇ سولماق-خەزان ئېمەس مەنگی
كۈز-ۋ-قشدان یەنە باھار-یەنگی...

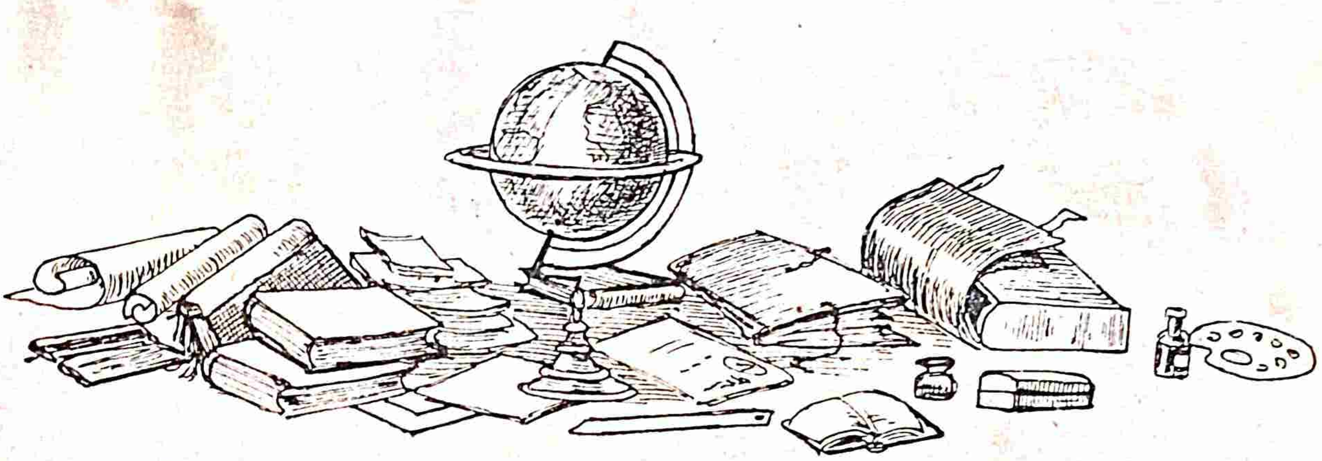

فەننى تېكشىرشلەر.

تۈرك ئەدەبىياتى تەئرىخى تەدقىقلەرىدە يەڭگى بر ساحە

(مۇباحەسە يولى بىلەن) ع. نازىم.

تۈركولوژىنىڭ بو كۈنكى ۋەزعىيەتى - ئېسكى ۋە يەڭگى نەسل ياخۇد يەڭگى ۋەزىپەلەر - حازرغاچا بولغان ئىشلەر - تۈرك ئەدەبىياتى تەئرىخى تەدقىقلەرى بولىدا - داخىلى دىئەلىكتىكە ۋە خارىجى حەيات - مۇجەررەد مەدەنىيەت بارمى؟ - مەدەنى عۇنسۇرلەر مۇبادەلەسى ۋە ياخۇد تۈج ئەساس - بۇ يولدا قانداي ئىشلەر ئىشلەنگەن؟ - ئۇزاق ئۆلكەلەرنىڭ ياقن قرشىلىغى - نەۋايى ۋە گۈرجى ئەدەبىياتى - عەمەلى نەتىجەلەر ۋە كېلگۈسى رىجەلەر.

1.

تۈرك ئەدەبىياتى تەئرىخى تەدقىقلەرىنىڭ بۇ كۈنگى ۋەزعىيەتى

تۈركولوژىنىڭ بۇكۈنگى ۋەزعىيەتى جۇدە مەراقلىدر: ئاينوقسا تۈرك خەلقلەرىنىڭ تۈركولوژىگە بزات ئىشتراكلەرى ۋە يەڭگى تەدقىق مېتودلارى قولغا كرگزلگەنى بۇ ئىشنى بۇتۈنلەي ئايدىنلاشترادى. ئېسكى تۈركولوژى نەسلى، بۇيولدا جۇدە قيمەتلى، جۇدە كەتتە ۋە جۇدە ئۇنۇتۇلماس خدمەتلەر قىلغانى حالدا بۇتۈن مەسئەلەلەرنى بىشەئالا ديغان تولا ۋە مۇكەممەل ئەسەرلەر ياراتا ئالماغاندر. بۇزا ما نغاچا ياسالغان تەدقىقلەرنىڭ بر كوپى (شۇبھەسزكى ئېچلەرىدە جۇدە قيمەتلى عيلمى ۋە رەھبەر بولاديغان ئەسەرلەر ھەم باردر) كېلگۈسى تەدقىقلەر ئۈچۈن يالغوز ماتېرىيال ۋەزىفەسىنى ئۆتەي ئالادى. شۇنىڭ ئۈچۈن بو يولغا گيرە ديگەن ياشلارنىڭ ھەر نەرسەدەن بۇرۇن بۇلارنى مەعقۇل تاپش بدرابەرىدە تەدقىق يوللارى ۋە ئۇسۇللەرىندە قىدرشى كېرەكدر.

بۇ حال، تۈركولوژىنىڭ لىسانىيات، تەئرىخ ئېتنوگرافى... ۋە باشقا ساحەلەرىدە بولغانىدىك، ئەدەبىيات ئەئرىخى جەبھەسىدە ھەم بۇندايدر. بۇ ساحەدە بز ئاۋروپالىلاردان مەسەلەن «گيب»نىڭ، ھاممەرنىڭ، ئىسمېرنوفنىڭ، ھارتماننىڭ، مەنتەسەلنىڭ، غوردلەفسكى نىڭ، ۋامبەرى نىڭ كاۋالسكى نىڭ ۋە تۈركلەردەن عەزىر عۇبەيدۇللىن ۋە ع. رەحيم لەرنىڭ، سەعدىنىڭ، ئىسماعيل حكمەتنىڭ؛ ھەمدە ئەسەرلەرى بىلەن بۇ كۈنكى تۈرك ئەدەبىياتى تەدقيقلەرىدە جۇدە يۇكسەك يير تۇتا ديگەن كۆپرولوز دە مۇحەممەد فۇئادبىكنىڭ ئەسەرلەرىنى بلەمز ۋە يەنە ئولاردا تۈرك ئەدەبىياتىغا تيگشلى مەسئەلەلەرنىڭ بوتۈنلەرى ۋە تولا چزلمەگەننى ھەم كورەمز. بر تاماندان بۇ عىلمنىڭ بزدە ھەلى ياش بولغانى ئېككنچى تاماندان بولسا تەدقيقلەردەگى مېتودلەرنىڭ ۋە غايەلەرنىڭ نۇقسانلى بولوشى بۇ نەتىجەلەرنى توغدرغاندر كم، بۇنى ئېنكشاف ئېتە ديگەن ھەر عيلم كورگەندر. بۇندان باشقا بز تۈرك ئەدەبىياتلارى تەدقيقى بولىداحازرغاچا يازىلا كېلگەن ھەر تۈرلى ئەسەرنى بۇ عيلم ئېنكشافىنىڭ مۇعەييەن باسقچلارى حيسابلاب، مۇئەللفلەرىگە ھيچ بر عەيب قوشماقچى ئېمەسمز. تەنقيد بولسا تەبيعى ۋە ياشىرلمايديغان بر نەرسەدر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاراسرا بۇجيھەتنى دە ئايدىنلاشدرشنى لازم تاپامز.

2

قانداي يەڭگى رىجەلەر ئالدىدا تۇرامز؟

بۇ كۈنگە ئىشلەنگەن بۇ ئاز ئىشلەر ھەم نەزەرگە ئالنغاندا، ئۇلەرنىڭ بر جايدا قالماسدان، ئىلگەرىلەگەنى ۋە بر ئالارى يەڭگىلكلەر ۋۇجودغا كېلگەنىنى كورەمز. مەسەلەن باشدا تەزكرەچىلك بىلەن باشلانغان بۇ ئىش، سيكن - سيكن ئۇسقەن ۋە يەگيلەشگەن، فۇئادبىك تامانيدان يەڭگى بر مېتود بىلەن ئورگەنلە باشلاغان، حەتتا عەزىز عۇبەيدۇللىن ۋە ع. رەحيم نىڭ تاتار ئەدەبىياتى تەئرىخلەرىدە ماركسىزم ئۇسۇلىگە ياقنلاشا بارغاندر. ئەۋۋەللەردە ئايرم - ئايرم تەدقيق ئېتلەدىگەن تۈرك ئەدەبىياتى تەئرىخىنى، برنچى قاتلا كوپرۇلو زادە فۇئادبىك بر «كۆل» حاليدە تەدقيق قىلىش كېرەك بولغانىنى (1) ئورتاغا تاشلاغان ۋە بۇ يولدا تەجرىبە ھەم قيلغاندر، پرافيسسور سامالاۋيچ ھەم بو مەسئەلەنى ئەسەرلەرىدەن بريدە قوزغاتغاندر.

فەقەت يۇقارىدا ديگەنىمزدىك، بۇلەر بىلەن تۈرك ئەدەبىياتى تەئرىخىنىڭ يۈزدە بيش قائيزى ھەم ئاچيلغان ئېمەسدر. ئالدىمزدا يەنە بر تالاي مۇھم مەسئەلەلەر بار. بۇ مەسئەلەلەرنىڭ ئېڭ مۇھىملەرىنى مىن شۇلاردر ديب ئويلەيمەن: بر تاماندان تۈرك ئەدەبىياتىنى ئۆزىنىڭ ئىچكى دىئەلىكتىكەسى بىلەن ئورگەنش. بۇندا ئېڭ كوب شۇ ئۈچ نۇقتەگە ئەھەمىيەت بيرش كېرەك.

ئا) بۇتۈن تۈرك ئەدەبىياتلەرىنىڭ بر - برى بىلەن عەلاقەلك ئېنكشاف - يلسلەسىنى كورسەتش كېرەك.

1) كوپرولۇزادەم. ف. تۈرك ئەدەبىياتى تەئرىخى برنچى جيلد - ئىستانبول.

ب) تۈرك ئەدەبىياتى تەئرىخىنىڭ سنفى ئەساسلاردا بولغان ۋە بۇندەن تونقان ئنكشافىنى تەدقىق قىلش.

ج) تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ ئاغز ئەدەبىياتى، ئىسلامى ۋە غەيرى ئىسلامى سەجىيەلەرى بىلەن بولغان ئنكشافىنى ئايدىڭلاشدرىش.

ئىككنچى تاماندان بولسا ئۇنىڭ „تشقى حەياتىنى“ ۋە ئنكشافىنى تەدقىق ئىتش. بۇ جىھەتدەن ھەم قۇيىداغى ئىككى خۇسۇسىيەتنى ئەساس ئولاراق ئالش كىرەكدر.

ئا) مۇختەلىف تۈرك ئەدەبىيات ئوچاقلارىنىڭ تۈرك بولماغان قوشنى ئەدەبىيات ئوچاقلارى بىلەن بولغان مۇناسەبەتى.

ب) تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ تۈرلى دەۋرلەردە تۈرك بولماغان قوشنى خەلقلارنىڭ ھەر قايسى ئجتماغى زومرەلەرى بىلەن بولغان مۇناسەبەتىنى بىلگىلەش. بۇلار حازر ئالدىمزدا تۇرغان رىجەلەرنىڭ ئىڭ ئۇلۇغلارىدر. شۈبھەسزكى بۇلاردان باشقا بر تالاي ئۆرگەنلىشى كىرەك بولغان بۈيۈك نۇقتەلەر ھەم باردر.

تەدقىق ساحەسىدە تۇرغان بۇ يوللاردا ھەلىگە داۋرۇر ھىچ بر ئش ئشلەنگەن ئىمەس ۋە ئشلەنگەن بولسا ھەم جۇدە جۇزئى ۋە ئازدر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئشلەنەدىگەن ئشلەر توغرىسىدا باشلاب نەزەرى بر تالاى ئشلەرنى حەل ئىتب ئۇندەيكن مۇعەييەن بر سىلسلە ۋۇجودگە كىلترش لازم. ئىڭ توغرىسى بۈتۈن ئشلەرنى باشلاب نەزەرى ئولاراق ئەساسلاندرش ۋە كىيندەن ئشگە باشلاش كىرەك.

3

تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ «تشقى حەياتىنى» تەدقىق

بو توغرىدا بز مەقالەنىڭ يۇقارىسىدا كورسەتلگەن جىھەتلەردەن تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ تشقى حەياتىنى ئۆرگەنش حەقىداغى فىكرمزنى يازماقچىمز. بۇ توغرىدا فىكرلەرنى يورگزش ۋە بىلگلى بر حەرەكەت ئويغاتشغا مۇۋەففەق بولساق، ئۆزىمزنى بەختلك حىسابلايمز.

تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ تشقى حەياتى، يەعنى قاشغار، چىغا تاى، عوسمانلى، ئازەرى، تاتار... دىك موعيىەن تۈرك ئەدەبىيات ئوچاقلارىنىڭ تۈرك بولماغان بلگلى ئەدەبى قوشنى ئوچاقلار بىلەن بولغان مۇناسەبەتىنى، ئۇلەردەن عونسۇر ئال - بىرى دىك حادىسەلەر... ۋە سائىرە حەقىقىدا حازرغاچا ھىچ يارارلق بر ئش ئشلەنمەگەن ۋە بۇ مەسئەلە عىلمى ئولاراق ئورتاغا تاشلانب، ئۇنگە قانۇنى بر حەق بىرلمەگەندر. (بۇ توغرىدا قويىدا يازارمز) حالبوكى، قەناعەتىمزگە كورە بۇ خۇسۇسى تۈرك ئەدەبىيات تەئرىخىنىڭ ئىڭ موھم بر قسمىنى حاۋى بولغانىدىك، بۇنىڭ تەدقىقات بولىدا ھەم بۈيۈك بر ئجتماعى، ئەدەبى ئەھەمىيەتى بار. بۇنى ئۆرگەنش ۋە تەدقىق ئىتش كىرەك.

4

مەدەنى عونسۇرلەر مۇئادەلەسى ۋە بۇنىڭ ئەساسى عامىللەرى.

بزنىڭ عونسۇرلەرىمز، بر تالاى قورووق ۋە بوش مۇحاكەمەلەردەن عبارەت ئىمەسدر. برنچىدەن ئنسانلق تەئرىخى ۋە تەئرىخنىڭ دىيەلىكتىكە قانونلارى كورسەتەدىكى، ھىچ بر ئجتماعى مۇئەسسەسە ۋە حادىسە مۇجەررەد ئولارق توغمايدى، ئوسمەيدى ۋە ئنكشاف قلمايدى، ئۇنىڭ توغوش، ئوسوش ۋە ئنكشاف قىلىشىدا ھەم تۈرلى عامىللەر ۋە حادىسەلەر بولادى، رول ئوينايدى ۋە ياشايدى. مەسئەلەنىڭ عومومى توزولوشى بۇندايدر. بۇ عومومى توزولوشنى، عومومىيەت بىلەن مەدەنى مۇئەسسەسەلەرگە ئۇنگەزسەك، ئو چاغدا عومومى مەدەنىيەتنىڭ بر حىسسەسى بولغان تۈرك مەدەنىيەت ۋە ئەدەبىياتىنىڭ تشقى مۇناسەبەت ۋە حەياتى، ئاتىنى بىرىب تورغانىمز بۇ مەسئەلە ئۆز-ئۆزىدەن يىشلگەن بولور.

بو ئورۇندا بز شۇندەی دەعوا قیلامز: ھیچ بر مەدەنییەت ئوزیدەن بۆرۇنغی، قوشنی مەدەنییەتلەردەن مۇجەررەدر، ئوزاق ۋە ئوز باشیغا، توغماس، ئوسمەس ئنكشاف ئیتمەس ۋە نیھایەت ئولمەس. (2)

يەنە قەتعى بر سۇرەتدە دىيەكچى بولساق، مۇعەييەن بر تەئرىخ بىلەن، مۇعەييەن بر جوغرافى مەۋقعدە ياشاغوچى بر مىللەتنىڭ ۋە يا خەلقنىڭ مەدەنىيەتى ئۆزىدەن بۆرۈنغى باشقا خەلق ۋە مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەتلەرىدەن، مەدەنى مۇناسەبەتلەرىدەن ئوزاق، مۇجەررەد ۋە ئۆز باشىغا توغماغانى ۋە توغا ئالماغانىدىك ياشايا ئالماس، ئنكشاف ئىمەس ۋە ئولە ئالماس. مۇتلەق ھەر بر مىللەتنىڭ مەدەنىيەتى بۇ ۋە ياباشقا مىللەت ۋە خەلق مەدەنىيەتلەرى بىلە سنفى عەلاقەدە ۋە قارشىلقلى مۇناسەبەتدە بولادى؛ بۇلەرنىڭ بارىسى بر - برۇۋىنىڭ توغوش ۋە ئنكشافىنىڭ تەركىب ۋە ياردامچى عونسۇرلەرى بولادىلار.

شۈبھەسزكى بۇ حادىسە ئۆز باشىغا بولمايدى. يەنە بر تالاى ئەساسى سەبەبلەر ۋە عامىللەر ئارقالى جەرەيان ئىتب ئۆز يولىغا كرب، ۋۇجودغا كىلەدى. مەدەنىيەت، جەمعىيەت مەحسۇلى بولغانىدان بۇندا ئەساس رولنى، جەمعىيەتنىڭ ئەساس حەرەكەت فاكتورى، يەعنى ئستىحسال قۇۋەلەرى، ئقتسادى ئەساس ئوينايدى. بز، مەدەنىيەتلەرنىڭ بۇندەى بر-برۇۋىغا باغلق بولوب توغوش ۋە ئنكشاف قىلشلارىغا سەبەب ئولاراق، ئۈچ عامىل كورەمز. بۇلارنى ئەھەمىيەت ۋە جايلارىغا قاراب بۇندەى بلگىلەب بولادى:

1 ــ ئقتىسادى ئەساسلار،

2 - ئجتماعى - سنفى ئەساسلار. (دىنى، لسانى، عىلمى، ئەدەبى، مەدەنى، مەفكۇرەۋى).

3 - عرقى ئارالاشش ئەساسلارى.

بۇ ئۈچ ئەساس بر - برىگە عوزۇى ئولاراق باغلق خۇسۇسىيەتلەردر. مەمەسىنىڭ ئەساسى، باشى، ئقتسادى ئەساسدادر. بۇنگە قارشى بولماسدان بۇ ئۈچ ئەساسنىڭ ئۈچاۋىدا بر - براۋىنى توغدرغوچى ۋە ئنكشاف ئىتدرگوچىدرلەر. مەسئەلەنى يىشمەى قالدرماسلق ئۈچۈن بۇنى شو بر نىچە سەتر ئىلەن ئايدىڭلاتماقچىمەن.

بلگىلى مەدەنىيەت ئىگەسى بولغان خەلقلەر ئاراسىداغى ئقتسادى مۇناسەبەتلەر (سەۋدا ۋە دىھقانچىلق مۇناسەبەتلەرى) بۇندا توغادىغان مۇعەييەن مىللەت سنفلەرى ئاراسىداغى سنفى مەفكۇرە مۇبادەلەسى مۇناسەبەتىلە مۇعەييەن سىياسى - ئجتماعى (ئەدەبى، لسانى، عىلمى، دىنى، . .) مۇناسەبەتلەر ۋە ئو خەلقلەرنىڭ بۈتۈن بۇ سەبەبلەر يوزەسىدەن مەعروز قالغان عرقى ئوزگەرش ۋە ئارالاشش حادىسەلەرى، مۇعەييەن مەدەنىيەتلەرى بر - برىگە عوزۇى بولوب باغ-

2) „مەدەنىيەت“ تەعبىرى بزدە بەعزەن ياڭلش ئاڭلاشلادى. بۇنىڭ ئۈچۈن بزگە بۇندە بۇنىڭ بۈتۈن رۇحىنى بىرە دىگەن برتەعرىف بىرش كىرەك. بز مەدەنىيەت توغرىسىدا ئىڭ توغرى بر تەعرىف ئولاراق ل. تروتسكى نىڭ تەعرىفىنى كورەمز. ئو بۇندەيدر:

„Культура естьорганическая совокупность знания и умения, характеризующ я все общество или, по крайней мере, его правящ' й класс. Она охватывает и проникает все области человеческого творчества, внося в них единство систем".

Л. Троцкий. Литература и революция стр. 148.

ئالادى، بر - بىردە تولغادى ۋە بۇ يول بىلەن ئىنكىشافلارغا سەبەب بولادى.

مانە شۇ خۇسۇسىيەتلەر نەزەرگە ئالىنىپ، تۈركلەرنىڭدە بۇتۇن تەرىخلەرى كۆزدە تۇتۇلسا، شۈبھەسىزكى ۋۇجۇدقا كېلگەن تۈرك مەدەنىيەتلەرىنىڭدە تۈرك بولماغان باشقا مەدەنىيەتلەر بىلەن مۇتلەق بر كۆپ ئارالاش مۇناسەبەتلەرى بولوشى كېرەكلىگىنى، بۇنىڭ بار بولغانىنى كۆرۈپ بولادى. بۇنى تۈركلەرنىڭ بۇتۇن تەرىخى، ياقۇتلاردان باشلاپ، ئالتاي - ئورتا ئاسىيا تۈركلەرىنىڭ، ئىران، قافقاس، عراق، ئاناتولى، بالقان، قرىم، ۋولغا بويى تۈركلەرىنىڭ باشلىچا چىنلىلەر، ھندلىلەر، تونغۇسلار، موغوللار، فارسلار، عەرەبلەر يانە تېك مىللەتلەر، ئەرمەنىلەر، يونانلار، رومانىيالىلار، بولغارلار، روسلار، فرەنسوز ۋە بر كۆپ باشقا كەتتە، كىچىك مىللەتلەر بىلەن بولغان مۇناسەبەتلەرنى كۆرسەتەدى. (3)

مانە بزنىڭ بۇ مەقالەمزدە بر ئاز سخېماتىك قويماقچى بولغانىمز تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ خارىجى ھەياتى مەسئەلەسىدە بوندەن عىبارەتتر. بۇ خۇسۇسىيەتلەرنىڭ تەدقىقى، تۈرك مەدەنىيەت تەرىخىنىڭ بر كۆپ نۇقتەلەرىنى ئايدىنلاتادى ۋە تۈرك ئەدەبىياتى تەترىخىنىڭ تۈزۈلوشىدە كەتتە رول ئويناىدى. بۇ تەمامەن قەتعى ۋە توغرى برفىكردر. بۇ يالغۇز تۈركلەرنىڭگە مەدەنىيەت تەرىخى ئۈچۈن ئېمەس، بەلكى دۇنيا مەدەنىيەت تەرىخى ئۈچۈن كەتتە عىلمى ماتېرىياللار بىرە ئالادى.

5

بو يولدا نىمەلەر ئشلەنگەن؟

يوقارىدا ئەيتكەنىمزدىك، بۇ مەسئەلە لايقىلە خازرغاچا چزلگەن ۋە ئۆرگەنلگەن ئېمەسدر. ھەم ئاۋروپالى تۈركولوغلار ۋە ھەمدە تۈركلەرنىڭ ئۆزلەرى تامانىدان بر كوپ نەرسەلەردىك بۇ ھەم سىزلمەگەن، ۋە بۇيۇك ھەم لازىمى دىقتەتگە شايان بولماغاندر.

بۇ ئارادا، برنچى قاتلا، ئىستانبول دارلفۇنۇنى، ئەدەبىيات فاكولتەسى رەئىسى، كوپرۇلوزادە مۇحەممەد فۇئاد، «تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ ئەرمەنى ئەدەبىياتىگە تەئسىرى» ئاتلى مەقالەسىنى مەيدانغا تاشلادى. بۇ مەقالەدە، كوپرۇلوزادە، ميللى بر تەعەسسۇب سەۋقى بىلەن «ئەرمەنى ئەدەبىياتىنىڭ تۈرك ئەدەبىياتىغا جۇدە كەتتە (؟) بر تەئسىرى بولغانىنى، ئاينقسا تۈرك خەلق ئەدەبىياتىنىڭ ئەساسى ئېعتبارى بىلەن ئەرمەنىلەردەن ئالنغانىنى» بر تاقم ئويدۇرمالار بىلەن ئاۋروپادا يازغان بر ئەسەرى بىلەن دەعوا قىلادىغان بر ئەرمەنى مۇحەررىرىگە تەمام ئاببېكتىف بر جەۋاب برىش بىلەن برگە ئۆز مىساللارى بىلەن بۇنىڭ عەكسىنى ئسبات قيلماقدا ئېدى.

بۇ ئەسەرنىڭ ئىڭ كەتتە قىيمەتى، ئۇنىڭ مۇباحەسە قسمى ئېمەس، بەلكى فۇئادبېكنىڭ ئۆزىنىڭدە دىگەنىدىك بو يولدا ئشلەنگەن برنچى ئش بولىشىدادر. فۇئادبېك تەدقىقچى ياشلارنىڭ دىقەتىنى بىلخاسسە بۇ مەسئەلەگە جەلب ئېتەدى. ۋە بۇ يولدا قىلىنادىغان تەدقىقلەرنىڭ تۈرك مەدەنىيەت تەرىخىنى تولغازش يولىدا ئۇلۇغ خزمەت بولغۇسىنى كورسەتەر ئېدى. كوپرۇلوزادە برنچى توركولوژى قورولتايىدا بولغان چاقدا، خۇسۇسى بر مۇساحەبە زەمانى، ئاينقسا بو نوقتەگە جۇدە ئەھەممىيەت بىرىشىمزنى ۋە بۇ ئەترافدە جەددىيەت بىلەن ترشمەكنى ئايرا - قايتا قەيد ۋە تەۋسىيە قىلغان ئېدى.

تۈركچەدە، بەعزى ئەسەرلەردە تەسادۇفى ئۇلاراق قىلنغان قەيدلەردەن باشقا، بۇ خۇسۇسدا باشقا بر ئش ئشلەنمەگەندر.

ئاكادېمىك مارر، (قويىدا زىكر قىلا تورغان بر ئەسەرىدە)، ئورتا عەسر ئەرمەنى نەفىس سەنعەتلەرىلە ئورۇنغان زەمانداپ بېرى بۇ مەسئەلەنىڭ نەزەر دىقەتىنى جەلب ئېتگەنىنى قەيد ئېتىپ، خاص گورجى خاص ئەرمەنى شىعر ۋە ئەدەبىياتىنىڭ ئىران ئەدەبىياتى بىلەن برگە تۈرك ئەدەبىياتىنىڭدە تەئسىرى ئاستىدا قالغانىنى سويلەيدى. ھەتتا بۇ تەئسىرنىڭ ئورتا عەسر ئەرمەنى ئەدەبىياتىدا ھەم كۆركەملى سىزلگەنىنى عىلاۋە ئېتىپ، بۇ خۇسۇسغا كوب ئەھەممىيەت بېرگەنىنى، تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ گورجى ئەدەبىياتىغا تەئسىرى مەسئەلەسىنىڭ جۇدە جەددى بر تەدقىق ۋە دىقەتگە شايان بولغانىنى ۋە بۇ ئشكە جەددى، تەرىخى ئابىدەلەردەن باشلاش كېرەك بولغانىنى سويلەيدى (4)

برنچى تۈركولوژى قورولتايىدا مەسەلەن Поппе نىڭ ئالتاي تللەرى ياقنلىغى ھەققىداغى داكلادى (5) ۋە يا Генко نىڭ «تۈرك تللەرىنىڭ يافە تىك تللەرگە بولغان مۇناسەبەتى توغرىسىداغى مۇناسەبەتى ھەققىداغى داكلادى (6)، بۇ توغرىداغى مۇباحەسە ۋە ئېڭ سوڭ Ачарян نىڭ تۈرك ۋە ئەرمەنى تللەرىنىڭ قارشىلقلى تەئسىرلەرى» ئاتلى مەعروزەسى (7) ۋە باشقا بر تالاى مەيدە قەيدلەر بۇ توغرىدا كېرەك بولغان مەعلۇمات ۋە باشلانغچ ئەساسنى بېرە ئالادىلار.

فارس ئەدەبىياتى بىلەن بولغان مۇناسەبەت ھەم ھېچ بر ھەقىقى تەدقىق قىلنماغان ۋە دائىما «تۈرك ئەدەبىياتى فارس ئەدەبىياتىنىڭ موقەللىدىدر» جۇملەسى تەكرار قىلنغانى حالدە ئورتاغا تولا ۋە كۈچلى دەلىللەر كىلتىرلمەگەندر. تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ فارس ئەدەبىياتىغا تەئسىرى مەسئەلەسى بولسا ھېچ ئۆرگەنلگەن ئېمەسدر. بۇ مۇھم ۋە مەدەنى حادىسە ئارقادا قالدرلب كېلگەن يالغۇز ئۇكراينا عالمى Крымский ئونى برنچى قاتلا جۇدە قورقو ۋە ئېحتىيات بىلەن بولسا ھەم قەيد ئېتىپ ئۆتكەندر. (8)

جۇدە ئاز بولغان بۇ تەدقىقلەردەن ھەم كورولەدىكى، تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ خارىجى ھەياتى بايدر. ھەر بر تۈرك ئەدەبىيات ئوچاغى تۈرك بولماغان قوشنى ئەدەبىيات ئوچاغلارى بىلەن جۇدە ياقن عە-

---

(3) بو حەقىقەتلەرنى كوره ئالمايدىغان براۋ، بر زەمان مارسلارنى ياقلاش مەقسەدى بىلەن «تۈرك ايرانلى..» ئىمزالى مەقالەسى بىلەن ئىران مەدەنىيەتىدە تۈركلەرنىڭ ھېچ ئشتىراكى حەقدارى بولماغانىنى ئسبات قىلماقچى بولغان ئېدى. بو توغرىدا تېفلسدە چىقادىغان «يېڭى فكر» گەزىتەسىنىڭ 1125 نچى سانى (30 نچى ئىيون 1926 نچى يل تەئرىخلى) داغى «تۈركنمى، فارسنمى ؟» دىگەن مەقالەمگە قارالسن.

(4) Из грузинско-персидских литеротурн. связей نىڭ Марр مەقالەسى.

Записки коллегии востоковедов при Азиатск. музее Академ. наук.

برنچى جلد. سەحيفە 114 - 115 لىنىنگراد 1925.

(5) История и современное положение вопроса نىڭ Поппе о взаимном родстве алтайских языков.

مۆزوعىداغى مەعروزەسى. برنچى تۈركولوژى قورولتايى ئستنوگرافى ئاچوتى (روسچە) سەحيفە 104 - 118، باكو 1926

(6) Об отношении турецких языков к яфетским نىڭ Генко языкам.

مۆزوعىداغى داكلادى. شۇ كىتاب سەحيفە 118 - 123

(7) Взаимное влияние тюркского и армянского نىڭ Ачарян языков.

مۆزوعىداغى دكلادى. شۇ كىتاب سەحيفە 152. ئېشىتكەنىمزگە قاراغاندا بۇئادەم بۇ توغرىدا بر لوغات ئايارلايدى. بۇ لوغەتنىڭ چىقىشى بو سەحادە جۇدە قىمەتلى ۋە كەتتە برئش بولغۇسىدر.

(8) История Персии ее литературы и نىڭ А. Крымский дервишской теософии.

ئەسەرى، جلد III (نومر 2 - 1 سەحيفە 143).

لاقەدە بولغان ۋە ئارادا مەدەنى عۇنسۇر مۇبادەلەسى حادىسەسى بۇتۇن كۈچى بىلەن، بۇ يالغۇز ياقن قوشنيلار ئاراسىدا بولغان ئىكەن دىب ئويلەنمەسن. يوق، تۈرك ئەدەبىياتىدا ئوندەى حادىسەلەر كۆرۈنەدىكى، ئۇلەر يالغۇز ياقن قوشنيلار بىلەن ئىمەس، حەتتا بىر - براۋىدان يىتەرلك دەرجەدە ئۇزاق ئۇلكەلەر ئەدەبىياتى ئاراسىدا هەم بۇندەى مەدەنى عۇنسۇر مۇبادەلەسى ۋە نۇفۇزلەرى جەرەيانىنى كۆرسەتەدر. (9)

نەۋايى ۋە گۆرجى ئەدەبىياتى.

بۇ ميساللاردان حازرچا بىتەسىنى كۆرسەتسەك بولادى. بۇ، بر تاماندان بلخاسسە، بيش يۈز يللك بايرامىنى قيلغانيمز بۈيۈك تۈرك - چيغاتاي شاعىرى نەۋايىنىڭ ئۇلوغلىغىنى يەنە ئاچقراق كۆرسەتگەن-دىك، ئىككنچى تاماندان ئىددەعامزنىڭ قانچا حەقلى بولغانىنى هەم مەيدانغا تاشلايدى.

بزنى بۇ مەسئەلە بىلەن «گۆرجى - ئىران ئەدەبى عەلاقەلەرى حەققيداغى مەقالەسى بىلەن ئاكادىمىك «مارر» تانشدرادى. بۇ مەقالەدە ئاكادىمىك مارر فردەۋسى شاهنامەسىنىڭ گۆرجىچەگە تەرجۈمە قيلنغانى حەققيدا تەتەببوع قيلاتۇرۇب، تۈرك ئەدەبىياتىنىڭدە گۆرجى ئەدەبىياتىغا كەتتە تەئسىرى بولغانىنى ئسبات ئۈچۈن Ю. И. Абуладзе دەن نەقلەن بر ميسال كيلترەدى.

ئاكادىمىك مارر نىڭ كۆرسەتكەنىگە كۆرە Ю. И. Абуладзе ديگەن براۋ فردەۋسى شاهنامەسىنىڭ گۆرجىچە تەرجۈمەسىگە يازغان مۇقەددىمەسىدە بۇ حەقيقەتنى كۆرسەتەدى ۋە تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ گۆرجى ئەدەبىياتىگە كۆرسەتكەن تەئسىرىنى مەيدانغا تاشلايدى. بۇ ئەسەر 1916 نچى يلدە «گۆرجى ئىتنوگرافىيا ۋە تەئرىخ جەمعىيەتى» تاماندان تيفلىسدە «ئيسكى گۆرجى ئەدەبىياتى» سىرىيەسىنىڭ برنچى جىلدى بولوب «ئابولادزە» نىڭ باشلانغچ ۋە لۇغەتى بىلەن برگە باسلغاندر.

ئابۇلادزە بۇئەسەرگە يازغان مۇقەددىمەسىدە گۆرجى ئەدەبىياتىنىڭ ئىنتباه دەۋرىدە Возрождение تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ تەئسىرى ئاستىدا ۋۇجۇدغا كيلگەنىنى سويلەب بۇندەي ديدى:

«ئىحتىمالكى، самиани مەنزۇمەسى ۋە Ростомяни نەسرى بىلغان هەر ئىككى ئابيدەنىڭ تەرجۈمەسى، ئىنتباه دەۋرىنىڭ ئيلك باشلانغچيدا ۋە ياخود XVII نچى عەسرنىڭ ئيلك يللەرىدە، يەعنى تۈرك ئەدەبىيات ۋە حەياتى ياروقلارىنىڭ بزگە (يەعنى گۆرجىلەرگە ع. ن.) قاراب عەكس ۋە نۇفۇز ئيتكەن زەمانلارىدا ۋۇجۇدغا كيلگەن بولسن» (10)

«ئابۇلادزە» نىڭ ئىحتمال ۋە فەرەزىيەسى بوش ئىمەسدر. چۈنكى ماررنىڭدا تەسدىق قيلغانيدىك، شەهنامەنىڭ گۆرجىچە تەرجۈمەسىدە فردەۋسىگە يات بولغان بر كوب تۈرك كەليمەلەرى ۋە عۇنسۇرلەرى باردركى، بۇلار فەقەت گۆرجى ئەدەبىياتى ئىنتباه دەۋرىنىڭ ئىلك چاغلارىدا بولا ئالور ئيدى.

ئابولادزە ئۆز فەرەزىيەسىنى كۈچەيترش ئۈچۈن سوزيگە دەۋام ئيتب:

«بۇ فەرەزىيە، ئۇ ۋەزعىيەت بىلەن هەم تەسدىق ئيتلەديكى، ئىنتباه دەۋرى گۆرجىلەرى؛ ئيران ئەدەبىياتى نەمۇنەلەرى بىلەن برگە، عەينى زەماندا تۈرك ئەدەبىياتى ئالتۇن دەۋرىنىڭ ئىڭ ياخشى نەمايەندەسى نەۋايىنىگدە ئايدىنلاتار مەسەلەن، XVII نچى عەسرنىڭ برنچى يارىميداغى شاعرلەردەن нодар Персаланисдзе بەهرامى گۆرباشلانغچيدا؛ «نەۋايى بۇ قسسەنى چيغاتاي تليدە يازغان. بىز، جامىنىڭ هەم بۇنى فارسچا يازغانى حالدە، كمسەنى شاعرلكدە ئۇنىڭ بىلەن

(9) Из грузинско - персидских литературых свя- Марр‌نىڭ зей. Записки коллегии востоковедов при Азиатском музее ак. наук.

برنچى جلد. سەحيفە 110 لىنىنگراد 1925

(10) ئوشە ئەسەر سەحيفە 114

(يەعنى نەۋايى بىلەن ع. ن.) تىڭ تەسەۋۋۇر قيلائالامزمى؟» ديىدى. بۇندەن هەم كۆرۈنەديكى ئىنتباه دەۋرى مۇحەررىرلەرىگە تۈرك ئەدەبىياتى نەمۇنەلەرىدە، بيتشكەن ۋە مەعلۇم ئيدى. (11)

عەمەلى نەتيجەلەر ۋە كيلگۈسى ريجەلەر.

خام ئۇلار ۋە خام بر ئالاي باشقا نوقتەلەر كۆرسەتەديكى، تۈرك ئەدەبىياتىنىڭ خارىجى حەياتى بىلەن تانشماق بر كوب مەدەنى ۋە ئىجتماعى مەسئەلەلەرنى حەل قيلغۇسيدر. بۇنگە كەتتە ئەهمىيەت بيرش، بۇ مەسئەلەنى قانۇنى ۋە عيلمى ساناش ۋە ۋەتەنداشلق حەققى بيرش كيرەك.

فەقەت تۈرك ئەدەبىياتى تەدقيقچيلەرىنىڭ قارشىسىدا تۇرغان ئۇ، ريجەلەرنى حازردان بلگلەش ۋە قايدان باشلاش كيرەكلگىنى ئەۋۋەل - دەن كۆرمەك ۋە قدرماق لازمدر. چۈنكى بۇ سۇرەت بىلەن مەسئەلەگە يەنە شۇ عۇرلى ياقلاشغان ۋە يەنە عيلمى نەتيجەلەر قولغا كرگزگەن بولامز.

مەن بۇ خۇسۇسلارنى ئايدىنلاشدرش ئۈچۈن، ئۈچ كەتتە تەدقيق يوليدا بارش ۋە بۇ يوللار بىلەن نەتيجەلەر قولغا كرگزش مۇمكن بولغانىنى تەسەۋۋۇر ئيتەمەن:

1) تۈركلەرنىڭ ئىقتسادى تەئرىخلەرىنىڭ ئۆرگەنيليشى.

بۇ، تۈركلەرنىڭ مۇعەييەن تەئرىخى دەۋرلەردەگى ئىقتسادى ۋە خوجالق حەياتلارىنى ئايدىنلاشدراديگەنيدىك. قايسى ملەتلەر بىلەن ئىقتسادى عەلاقەلەردە بولغانىنى، قانداى ئىقتسادى عامىللەرنىڭ مەدەنى عۇنسۇر مۇبادەلەسى حادىسەسىدە رول ئويناغانىنى كۆرسەتەدى.

2) ميىنچە، بۇ بر تاماندان تۈركلەرنىڭ مەعنەۋى ئىنكشافلارىنى، بۇنىڭ يوللارىنى، ئىلگەريلەش ۋە ئارقاداقالشلارىنى ئايدىنلاشدرغانيدىك، قايسى ميللەتلەردەن، قانداي دينى عۇنسۇرلەرنىڭ ئالنغانىنى، بۇ عۇنسۇرلەرنىڭ تۈركلەرگە ئوتۇب قانداي شەكللەرگە كرگەنلەرىنى، ئەدەبىيات عالەميدە قانداي عەكس ئيتدكلەرىنى . . . كۆرسەتەدى. بۇ يول بىلەن تۈرك ئەدەبىياتلارىنىڭ باشقا ئەدەبىياتلار بىلەن بولغان مۇناسەبەتلەرىدە رول ئوينايدىغان بر كوب ئىجتماعى عامىللەر تاپلغان بولادى.

3) شۇل تەدقيقات نەتيجەسىدە تۈركلەر بىلەن ياقن عەلاقەدە بولغان خەلقلارنىڭ ئۆرگەنيلشى.

ئىككى ئەۋۋەلگى جيهەتلەر بىلەن برگە، بۇ خۇسۇسنىڭ بۇ ئىشدە جۇدە كەتتە ئەهمىيەت ۋە رولى باردر. چۈنكى بۇ يول بىلەن توغريدان توغريغا تۈركلەرنىڭ تەئرىخ بويى عەلاقەدە بولوندقلارى ميللەتلەرنىڭ تلى، ئەدەبىيات، تەئرىخ، حەياتى، مەعنەۋى ئىنكشافى ۋە باشقا برتالاي خۇسۇسيەتلەرى ئۆرگەنيلب، قانداي تۈرك عۇنسۇرلەرىنى حاۋى برلغانلارى وە قايسى تۈركلەرگە، قانداى عۇنسۇرلەر بيرگەنلەرى بلگيلى بولور. بۇ سوڭغى ماددەدە ئاينقسا لسانيات تەدقيقاتى بۈيۈك رول ئوينايديكى بۇ تۈرك ئەدەبى تللەرى ئىنكشافىنىڭ بركوب تومانلى نوقتەلەرىنى ئايدىنلاشدرا ئالادى. بۇندان باشقا، بۇ سوڭ تەدقيق ساحەسىدە توغريدان - توغريغا، بلاۋاسيتە ئەدەبيات تەدقيقلارىدا ئيڭ كەتتە نەتيجەلەر بيرە ئالادى.

بز بۇ مەقالەدە جۇدە قسقا ۋە سەتحى ئولاراق بۇ مەسئەلەنى نەزەرى قويماقچى بولغان ئيدك. مەقسەديمز بۇ يولدا بر تەدقيق نەمۇنەسى بيرش ئيمەس، ئاينقسا بۇ يولدا بر حەرەكەت ۋە نەزەرى ديققەت جەلب ئيتمەك ئيدى. بز ئىشانامزكى، بۇ مەسئەلە بىلەن عەلاقەلك كيمسەلەر ئۆز فكرلەرىنى سويلەش ميحنەتينى قەبۇل قيلب، بۇتوغريدا يەنە بيهراق، توغرى يول ۋە حەرەكەت خەتلەرى كۆرسەتشكە ئۆرونارلار.

(11) ئوشە ئەسەر سەحيفە 114.

ناۋايى نىڭ يوبيلى ۋە تەرجۇمەيى حاليغا يەڭگى بر سەحيفە.

عاشورا عەلى زاهيرى

چغاتاى ئەدەبيياتينىڭ بابا سى - ناۋايى نىڭ تۇغلغانيغا 500يل تولش مۇناسەبەتى بلەن ئوتكەن يل (1344 نچى ھ.) دە يوبيلى ياساماق ھەم ئونىڭ مۇفەسسەل تەرجۇمەيى حالينى نەشر ئيتمەك مەسئەلەسى قوزغاتلغان ئيدى. مەسئەلە؛ ئەدەبى ۋە تەئريخى جەھەتدەن جۇدە مۇھم بولغانى حالدا، بلمەدك، نيمە سەبەبدەندور؟ بو مەسئەلە جۇمھورييەت مقياسيدا عومۇملەشمەدى.

يوبيلى؛ سەمەرقەندده تيخنيكوم تەلەبەلەرى، قرقان دا مۇعەللەلەر نامانيدان قيلنغان - «كوسە» گينە بر مەجلس بلەن تۆگەدى.

«مۇفەسسەل تەرجۇمەيى حال..؛ قوزغاتلغانيچا قالا بيردى.

ناۋايى؛ ئازار بايجان تل ۋە ئەدەبيياتيغا ئو قەدەر خزمەت قيلماغان بولسا ھەم، عوموماً ئونىڭ خزمەتينىڭ اولوغلغينى ئيحترام ئيتب، تۇغلشينىڭ 500 نچى يليدە ئونى ئيسكە ئلب، برنچى بۇتۇن ئتتيفاق تۆركياتچيلار قۇرولتايى كۆنلەريدە تەنتەنەلى يوبيلى ياسادى. ھەم «بۆيۆك تۆرك شاعرى مير عەليشير «ناۋايى» (بيش يۈز يللگى مۇناسەبەتى بلەن)» ديب 107 سەحيفەلى تەرجۇمەيى حال ۋەعلمى تەحليللەرنى حاۋى بر كتاب نەشر ئيتدى.

بۇندەن باشقا ئونىڭ بۇ كۆنگەچە باسلماغان، قول يازمانۇسخەسى ھەم ناياب ئەسەرلەريدەن: «ۋەقفييە»، «مۇنشەئات» ئسملى كتابلارينى باسب تارقاتدى.

ليكن بز، ئو (ناۋايى) نى كەتتەمزدەن - كچيكمزگەچە، ساۋادليلاريمزدان - ساۋادسزلاريمزغاچا بلگەن - تەنيگەنيمز؛ ئونىڭ تليدەن، فەلسەفەسيدەن حكمەتلى سوز ۋەقاچرملاريدان فايدالانغانيمز ۋەلەززەتلەنگەنيمز حالدا، ئونىڭ ئيحترامينى جاييغا ييتكزە ئالمادق. اۇلوغ بابامزنىڭ يوبيليسينى ياخشيلاب قارشى ئالا ئالمادق.

شۇ ئۈچۈن مين. قوييداغيلارنى ديمەكچى مين:

1 - ياش ساناغيدا ئاى ياى (سەنەيى قەمەرييە) ئيعتيبار قيلنماسدان، كۆن يلى (سەنەيى شەمسييە) ئيعتيبار قيلنا دى. (ئارامزداغى مۇچەل حسابيمز: مۇش، بەقەر . . . ھەم كۆن يلى حسابى بلەن، يەعنى: حەمەل، سەۋر . . . حسابى بلەن دور).

ناۋايى نىڭ تۇغلشيغا 500 يل تولشنى ھەم كۆن يلى حسابى بلەن حسابلاماق لازمدر. شۇنداق بولسا، ناۋايى ميلادى بلەن 1440 نچى يلدە تۇغلغانلغيدان، ئونگە 500 يل - 1940 نچيدە تولادى.

شۇ ئۈچۈن ئۇنگەچە جۇدە ياخشى حازرلق كورب، يوبيليينى 1940 نچى يلدە قلساق.

2 - مۇفەسسەل تەرجۇمەيى حاليغا حازردان كريشە بارب، قاچان تاييار بولسا نەشر قيلساق.

بۇنىڭ ئۈچۈن علمى مەركەز حۇزوريدە بر كەميسيە بلگيلەبقويش مۇۋافق تاپلادى.

3 - يوبيلى گەچە 13 يل بارلغيدان فايدالانب، تەرجۇمەيى حالنى مۇمكن بولغانيچا مۇكەممەل چقارماق حەرەكەتدە بولساق.

ديمەكچى مين كم، ناۋايى حەقيدە غەرب عالملاريدان Silvetre de Sacy تامانيدان نەشر ئيتلگەن مەعلوماتينى ۋە M Belin نىڭ (1861 نچى يل) «ژورنال ئزياتيق» دا يازغان مۇفەسسەل تەرجۇمەيى حالينى؛ شەرق عالملاريدان: «تحفە سامى» «تذكرة الخطاطين» «نخبة التواريخ والاخبار»، «روضة الصفا»، «حبيب السير» ئيگەلەرينىڭ ناۋايى حەقيداغى مەعلوماتلارينى ھەم ناۋايى نىڭ ئوز ئەسەرى «مجالس النفائس» دە ئوزيگە عائد بيرلەرينى ياخشى تيكشرب، ئونىڭ تەفتيشكە مۇختاج قارانغو نوقتلارينى باشقا ئەسەرلەردەن ئاقتارب، مەتبوعاتدا شۇ ۋەقتگەچە كورلمەگەن - يەڭگى تاپلغان ماتيريالارنى مەيدانغا چقارش كيرەك.

شۇنداق قيلا بارغانيمزدا «مۇفەسسەل تەرجۇمەيى حال» ۋوجۇدگە چقارغان بولۇرمز.

مەنە شۇ مۇددەعا غا باشلاب مين، قوييدا غى ماتيريالنى يوبارامين،

ناۋايى نىڭ تەرجۇمەيى حاليدا:

«......904 نچى ھ. سۇلتان حۇسەين نىڭ مەرۋگە قويغان ئوغلى ئاتا سيغا ئيتاعەت قيلماقدان بوين تۆلاغانيدان، پادشاھ دەر غەزەب بولب، عەليشيرنى هيرات دا قالدرب، ئوزى مەرۋگە كيتدى. ئۈچ ئاى مۇحاسەرە دەن كيين ياراشدلار. مەنە شۇ ۋەقتدە ناۋايى كوب زەمانلاردان بيرى ئويلاب يۈرگەن حەج سەفەريگە كيتمەك قەسديدا هيرات دان چقب «مۇشتەمەد»گە باردى. ئو بيردەن حەكيم عەبدۇلحەى نى پادشاهغا يوبارب رۇخسەتينى كۈتب تۇردى. بر نيچە كۆندەن حەكيم عەبدۇلحەى پادشاهدان بر خەت كەلتردى. پادشاه؛ مەملەكەتينىڭ (ئوشا ۋەقتدەگى ئالغاۋ - دالغاۋ) ئەحوالينى بەيان ئيتب ناۋايى بو سەفەريدەن قايتماغينى ۋە يانيغا كيلمەگينى سورادى.....» ديگەن ييرى بار.

ناۋايى رۇخسەت سوراب حەكيم عەبدولحەى نى يوبارغانداخەت يازب - عەرزە بيلەن يوبارغاندر. پادشاه ھەم خەت يازب ئونىڭ بارماسلغينى، قايتب كيلشلگينى سوراغاندر.

بۇ خەتلەرنىڭ نۇسخەسى ناۋايى حەقيدە يازلغان كتابلارنىڭ ھيچ بريدە يازلماغان. تەرجۇمەيى حاليدا شۇنداق نوقتالارى ھەم بولغاندا جۇدە ياخشى بولۇر ئيدى.

كيينگى ۋەقتلەردە مينم قولمغا تۈشكەن بر كتابدا *) شۇ ئيككەلە خەت ھەم بار ئيكەن. يوقاريدا ئەيتلگەن مەقسەدغا بنائەن ايككەۋينى ھەم بو ييرگە كوچردم.

I (عەينەن)

ميرعلى شير در باب رخصت حج بسلطان حسين ميرزا نوشته.

نى دادى صعب ابمش فنا صحراسى
كيمندور كيررگە يوق بلا ياراسى
هر گز چە اتوب چخمدى نا پەداى
كمدين كشى ايستگاى نشان ءالقاسى.

غرض بۇ رباعيدين بۇ دۇرگە چۇن عمر - تار عنكبوت رشتەسيدين ھم ئنجر كدور ھم نازكراق، حيات كونڭلاكى ئۇنينك پردە

---

*) بو كتابنىڭ باشيدان ھەم بر ئيككى، ئەخيريدەن ھەم بر ئيككى بيتى يوق. شۇ ئۈچۈن كتابنىڭ ئسمى، مۇئەللىفى، قاى ۋەقتدە يازلغانلغى مەعلوم ئيمەس. مۇندەريجاتى: ئسلام دۇنياسيداغى پادشاھلار مەعلۇم ۋەمەشھور كشيلەر، ئۇلوغ عالملارنىڭ مەكتوبلەرى ۋە يازشمالارى. مين ئۇنى ئوزمچە: «مەكتوبات» ديب ئسملەيمەن.

ع. ز.

سیدین هم بۇقارا قدور هم چوروکراك واجل تند بادی اثری فلك اطلسین پاره - پاره قیلغان زور آور ابرور.

بس، بو عمر تاریخا بی بنیاد واول حیات کونکلیگه اعتماد خصو صاکه بو خسته بدنگه اولوم ضعفی استیلا ایمش، مرضلر غباری صحتلر یوزیگه زعفرانی پردەلر چەکمش، سن کسرتی - سن عددیگه برابر بولمش یعنی آلتمش حسابیگه شماره‌سی یتمیش واول اجل شحنه‌دین نشانه کورگوزگای وبای قدبله حیات اوقین یبراق آتماق اسبابین تۈزگای.

بس، فقیر بو حالیدا ففروا الی الله حوکمی بیله تینگری اوییگه بارماغای بس قایدا بارغای؟

کیچدی عمر بارچا غفلت برله نادانلقدا حیف
قالغانی صرف اولدی اندوه وپشیمانلقدا حیف

قویغیل مینی کعبه ساری کیتکای مین
اول مسجد اقصاره داخی بیتکای مین
بو خسته کونگلکه تینگری تینك خاص اوییدور
گر جانینی توتمیەسین سینکای مین.

ئیسلاتمە: قولمداغی کتابنی یازغان کشی، ئومریدە تورکچە سوزنی ئیشیتمەگەن، یازماغان کشیگە ئوخشایدور کم، یوقاریداغی سوزلەرنی ملك مەشەققەت بلەن تاپیب یازدم. ئەحتیمال، جۇدە توغریسینی تاپا ئالماغانلارم هەم بولغاندور. تاپقسا روایاتلاریدا خەتاسی بولسە کیچرلسون ع. ز.

سواد کتابت سلطان[*] حسین میرزا بخضرت امیر علیشیر نوشته‌شد.

(سولتان حۇسەین میرزا نك خەتی - فارسچا عەینەن.)

کتاب رکن السلطنة الدین ودولت قدوه اصحاب ملك وملت مؤسس الخیرات وموفق المبرات اعضادالدولة الخاقانی مغرب السلطانی نظام الملة والدنیای والدین علی شیر زاد اللهتعالی ابدا من توفیقانه دعوات لطف آمیز وصنوف تسلیمات شوق انگیز ارسال داشته آرزومندی بملاقات فایزالبرکات زیاده از احاطه شرح وبیان ست.

بعد هذا تصویر ضمیر آنکه روز جمعه پانزدهم رجب مولانای اعظم مولانا عبدالحی آمده کفت صحت وسلامت وخبر خیر ورفاهیت واستقامت مزاج شریف رسانیده بران موجب مسرت بیغایت گشت وقبل از رسیدن او خبر عزیمت جانب حجازکه در ضمیر منیر تصمیم یافته بود از افواه والسنه میرسید اما چون از ثقه استماع نمیشد وموثوق نمی گشت تا آنکه از مضمون کتابتی که در صحبت مشار الیه ناظم اعاظم قوام السلطنه والخلافه خواجه افضل الدین محمد نوشته بودند چنان مستفاد گشت که درین ولا آن داعیه رسوخ وتجدید یافته خیال آن عزیمت جزم فرموده اندصورت آنست که بر همکنان بلکه بر عالم وعالمیان ظاهر خواهد بودکه رابط اتصال ویکجهتی وعلاقه ارتباط ومحنفس با آن جناب من المهد الی اللحد ۱) بچه مثابه مسلوك فرموده ومیفرمایند ودر همه اوقات واحوال رضاجوی خاطر شریف آنجناب برتمامی مطلوبات خود مقدم داشته اینمعنی را ازدلایل دولت بیشمار شمرده ومیشماریم والحق در مقابل آن آثار دولتخواهی واخلاص خیر اندیشی واختصاص ازان جناب بظهور رسید ومیرسد چون از آفتاب روشن ترست تفصیل آنرا فایده نیست خود میداندکه هرگز تکلف ومغایرتی در میان نبوده وهمه وقت بسخنان می گذشت که هرچه آن رکن الدوله را از قاعده نیکوخواهی وخیر اندیشی بخاطر رسد بانه رخصت کفتن آن داشته باشد وما را نیز هر چه بخاطر میرسد از روی اشفاق ظاهر میفرمودیم اکنون با وجود آنکه نیت مهاجرت صوری که درین وقت جزم فرموده اند بنوعی شاق میگذردکه مزیدی بران متصور نیست اما چون رضای ایشان را برضای نصایح خود تقدیم میفرمایم از رخصت واجازتی که واقع شده باز نمیگردیم ولیکن آنچه بخاطر میرسد تنبیه آن لازم است ظاهر خواهد بودکه درین امنیت طریق شرطست ومعلوم داړند که درین ایام حالت عراق وبغدادکه ممر عبورست چگونه پریشان وبی استقامتست ودر حدود مصر وشام بر انواع تفرقه استماع می افتد در دانیست که اگر مخالفت طریق چندان باشد که بیموجبی کس دست درمیان رس نتواند زدن ورفتن جایزست اگر درین ولا خوف راه اندیشه رسد چگونه تواند بود؟ چون خود میفرمودند که جهت نا امنی راه چیزی قلوری تربیت یافته که اگر ضرورتی باشد بمحل مخوف رسیده باشد وهر یك از ملازمان چیزی همراه ازان داشته باشند دیگر آنکه چون تمادی ایام سفر ظاهرست وبر عمر اعتماد نیست اگر بکنوبت دیگر ملاقات فرموده قاعده خیر بتقدیم رسد میتواند بود اما با وجود این در حال ازین مقدمات رضای خاطر ایشان مقدمست وبهیچ نوع ولخواه خودرا بر مطلوب ایشان اختیار نمی فرمایم وبا وجود این حل ازین مقدمات که نوشته شد دغدغه نیزهست مبادا بخاطر اشرف غباری رسد تصویر فرمایند که غرض ازین سخنان منع عزیمت ایشانست چون همیشه از روی دولتخواهی آنچه بخاطر ایشان میرسیده بی تکلیف گفت وشنود مینموده اند ما را نیز نمودکه هرچه درین ابواب بخاطر رسد اشعار فرمایم باقی رای صوابنما مختارست وهرچه بصلاح مقردن خواهد بود بتقدیم خواهد رسید سعادت دارین باد.

ناۋایی نك مەکتوبینی حازرغی ئملامزگە ئوزگەرتشنی لازم کورمەگەنمەدك، سولتان حۇسەین نك هەم خەتینی تەرجۇمە ئیتمەك لازم کورلمەدی.

III

ناۋایی غا هەرکم تامانیدان یازلغان مەرسیەلەر کوپ. ئولەرنك ئیچیدە مەنە بۇ ئوییداغی رەۋشدە هیچ نەرسە کورلگەنی یوق ئیدی. بۇ مەرسیە؛ ناۋایی نك مینم قولمداغی دیۋانیدا بار. باشقا دیۋانلاریدا یوق. سوزلەری ناۋایی نك ئوزی نکیگە ئوخشایدور. لیکن ئو ئوزینی - ئوزی بۇنداق ماقتاب یازماس. ئەمما کم یازغەنی هەم مەعلوم ئیمەس.

ئونی هەم بۇ بیرگە کوچردك:

سوز گلشنی نینك بلبل گویاسی نوایی
معنی صدفی نینك دریکتاسی نوایی
قرآن ایچیدا یاد قیلیب حق دیدی انسان
انسان چمنی نینك گل رعناسی نوایی

---

۱) ئوزینك نۇسخەسیدە مالی المهد، یازلغان. ع. ز.

عيسى كيبى جان بخش سوزى جانغه مؤثر
موسى كيبى معنى يد بيضاسى نوايى
هم مرشد انگا حضرت مخدومى جامى
اول وجه ايله كيم گهر افشاسى نوايى
هم اوج مصاحت اوز اشمباز معانى
هم قاف بلاغت ار اعنقاسى نوايى
هم بحر لطافت ار اعواص گهر سبخ
هم باغ نزاكت گل صحراسى نوايى
هم كلك شكر ريزليغيدين سوزى شيرين
سوز شكرى نينك طوطى شكر خسى نوايى
هر بر عزلى عشق ايليگا يار موافق
صبر آيت مجلس طرب افزاسى نوايى
چون خمسه انكارتبه ده بيش كنج حقايق
ديوان محبت مى وميناسى نوايى
بازغاندا مكر كلك قضا نظم ايله آتين
اول نامه‌غه ديباجهٔ افزاسى نوايى
نظم اهلى جهان بزميده بوز مينك يده بيشك
اول زمره ارا سرور واعلاسى نوايى
سوز شامديغ بيرمادى مونداق كشى زينت
معنى يوزى نينك عاشق شيداسى نوايى
تخليصى كيب فارسى ديوانيده فانى
تركى سوزى نظمى ارا تمغاسى نوايى

باشقالارنڭ هەم شۇ خيلدا پارچالار تاپىب مەيدانغا چىقارماق-لارىنى سوراب قالامىن.

قوقان.

هەر بركمسەنڭ ئوزى ياشاغان ئورندنى ياخشى بلدشى - ئۇنڭ كېلگۈسى ئشلەريگە كەتتە يول ئاچادر.
ئوز ئولكەسدنڭ ئەحۋالى بدلەن تانشماغان كدشى - عەساسز سوقر كەبدر.

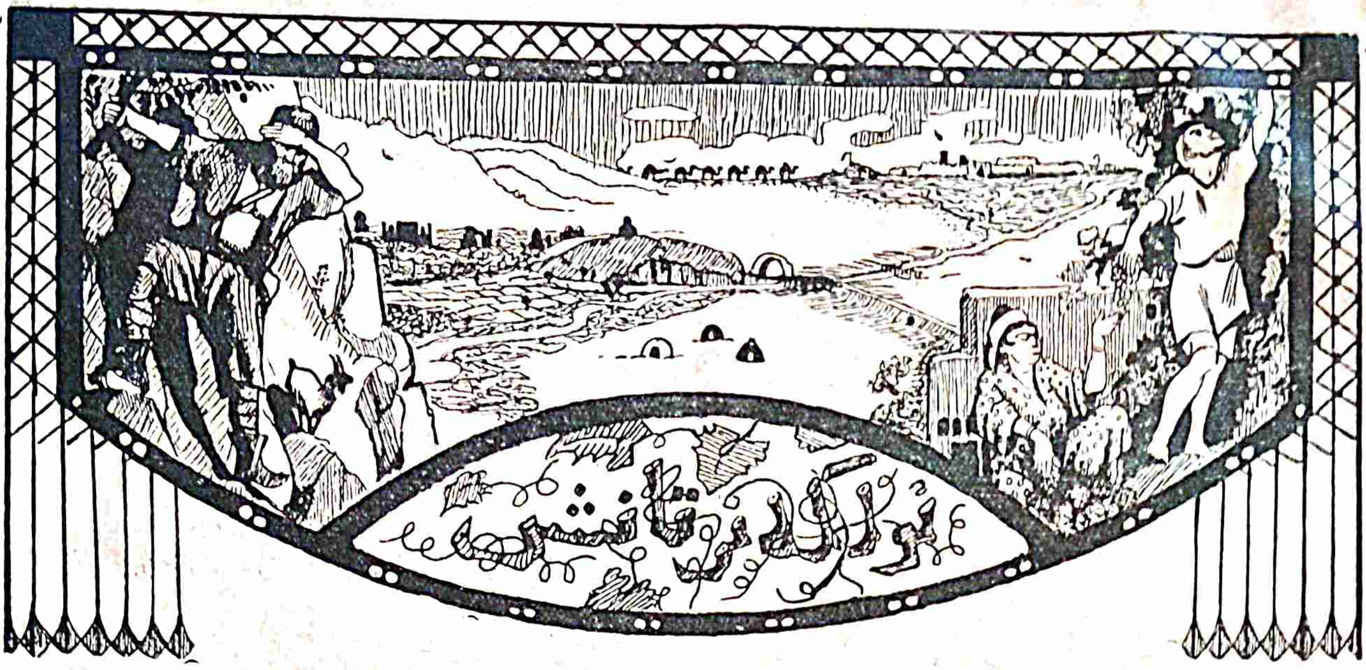

بۇخارانىڭ ئىقتيسادى تەئرىخيدەن.

مودەررىس ع. عەزيز.

1840نچى يىللەردە بۇخا رادە حەقيقى مەعنا سىدە ئىستبداد، ئورتا عەسرلەر تۇرمۇشى حۇكۇم سۇرگەن زەماندا روسىيەنىڭ تيجارەت كاپيتاليزمى ئۆز تامرلارينى سيكن-سيكن بۇخاراغا يايىشغا تۇتونغان ئىدى. شۇ مۇناسەبەت بىلەن رۇسيە حۇكۇمەتى ئۆز ينك تۈرلى ئەگىنلەرنى بۇخاراغا يۇبارب تۇرار ئىدى.

بۇ يىللەردە رۇسلارنىڭ كەتتە عالىملەريدەن بىرى بولغان خانىكوف ئۇ ۋاقت حۇكۇمەتينىڭ ئەمرى بىلەن بۇخاراغ باريب، بر زەمان ئۇندا تۇرغان ئىدى. رۇسيەگە قەيتقاچ بۇ كشى «بۇخارا خانلغىنى تەسۋىر» ئىسميدە غايەت مۇھم بر كيتاب يازب باسدردى. بۇ كيتاب بۇخارانىڭ 19نچى عەسر ئىقتيسادى حالى ئۇچۇن كەتتە بر مەنبەعدر.

بۇخارا خانلغيدا بۇ زەماندا زاۋۇد، فەبريك كەبى نەرسەلەر يوق بولسادا، ئەقەت بر دانە چويەن (چوغۇن) زاۋۇدى بار ئىدى. بۇخارا عەسكەرينىڭ جۇدە ئىبسكى ئۇسۇلدە بولغان قۇراللارى بۇ زاۋۇدلاردا ئىشلەنگەنمى، ئۇنيسى بزگە مەعلۇم ئىمەس. ئەمما هەر حالدا تۈركستاندا ئۇتلى قۇرال ياساماق سەنعەتى 18نچى عەسردە هەم بولغانى مەعلۇمدر.

1741نچى سەۋدا كارۋانى بىلەن تاشكىنتگە بارغان تاتار سۇباي ئارسلانۇفنىڭ ئەيتشيگە قاراغاندا بۇ زەماندا تاشكىنتدە توپ (زەمبەرەك)لەر بولماغان. ئەمما بەعزى بر كشيلەرنىڭ ئوبلەريدە ئۇزۇن ئەيرلىك ميلتقلار بولغانى ۋە ئۇلارنى تاشكىنتدە ئىشلەگەنلەرى خۇسۇسيدە خەبەر بيرگەن ئىدى. (1) عۇمۇمەن توپ ۋە ميلتق ئىستيعمال قيلش ماۋەرائۇننەهردە كوب زەمانلار بۇرۇن باشلانغان ئىدى. ليكن بۇخارا بۇلارنىڭ قايسى ئورۇندا ئىشلەنگەنلەرى مەعلۇم ئىمەس. شۇنداي بولسا هەم بۇخارادە تەعليم كورگەن ۋە ئۇندا كوبزەمانلار تۇرغان مۇتەئەررىخ «مەرجانى» ئۆزينى «مۇستەفادۇلئەخبار» يدە بۇنداي يازادى.

«1255 سنە حۇدۇدندە هيندۇستان تەرەفندەن عەبدۇسسەمەدى تەبريزى نام زات بۇخاراغا كيلب، دەلالەتى بىرلە مەملەكەتدە بولغان

(1) Н. Оглоблин. Путешествие в Ташкент в 1741-1742 году русск. Архив. кн.8 ,стр. 408 (том 2)

ايرانى ئەرباب‌لاريدان تورلى ۋەجھلەر بىلەن ئالب، جەمع قيلب ئيككى يوز قەدەر شەخسدەن ئەنگليس ئۇسلوبندە نەزاميە عەسكەر تەرتيب قيلب، جەديد توب ۋە تۈفەنگلەر قيوب ۋە عەرابەلەر قيلب... مۇنتەزەم عەسكەر ئيحداس قيلندى.» ديەدى (2)

1840نچى يىللەردە بۇخارا خانلغدا كەتتە يير ساحبلەرى يوق ئىدى. چۇنكى يير غايەتدە ئاز، ئەمما خەلق كوپ ئىدى. يير مەسئەلەسيگە عائيد حۇكۇمەت شەريعەت بىلەن عەمەل قيلار ئىدى. بۇخارادە ئىسلاميەت مۇحارەبە يولى بىلەن ئىنتشار قيلنغانيدان بۇتۇن ييرلەر «خراجيە» حيساب قيلينار ئىدى. عۇمۇمەن يير ئيككى نەۋع حيساب قيلينار ئىدى: «مۇلك» ۋە «ئەملاك».

مۇلك ديب بۇخارادە مۇسۇلمانلق كرگەن ۋاقتدا هيچ كەم تامانيدان ئىشغال قيلنماغان، شۇل سەبەبلى پادشاهنىڭ مولكى حيسابلانغان ييرلەرگە ئەيتيلە ئىدى. بۇ ييرلەرنىڭ كوپيسى ئەمير تامانيدان ئايرم شەخسلەرگە بيرلگەن بولوب، بۇ هەديە ئەميرنىڭ مۇهرى بىلەن بيريلب، ئۇل سەنەد هەم «بەيتۇلمال»دە مۇحافەزە قيلينار ئىدى بۇ ييرنى ئالغانلق خۇسۇسيدە «قازى كەلان» دان بر تانقلق (ئۇداساۋيرينيە) بيريلەر ئىدى. بۇنگە ئوخشاش ييرلەرنى ئالغانلارنىڭ ئولۇغ حۇقۇقلارى بار ئىدى: ئۇنى هەديە قيلا، ساتاۋە ۋەقف قيلا ئالۇر ئىديلەر. بۇ ييرلەردەن ئەميرنىڭ تەعينى بەدەلدەن سالوغ ئالينار ئىدى. بۇ ييردەن ساحب فەقەت دەۋلەتدە بولغان جۇدە ئاز (خراج) ئالشغا حەقلى ئىدى. شوندەن ئارتق ئالا ئالماس ئىدى. ئەمما ۋاريسلەريگە قالدرار ۋە ساتشغا حوقوقى بار ئىدى. براق مونىڭ پولينى ئەميرگە بيرشگە مەجبور ئىدى.

شۇنىڭ ئۇچۇن ئەملاك ساحبلەرينىڭ حۇقۇقلارى ئاز ئىدى.

عومومەن ئيگەسز قالغان ييرلەر ئەمير مۇلكى حيسابلانار ئىدى.

1840نچى يىللەردە بۇخارادا يير بەهاسى تەخمينەن شۇنداي ئىدى؛

بر تەناب يير 15دەن 30 تىللەگەچە، كوپ ۋاقتلاردا 18 دەن 20 تىللەگەچە. بۇ عاددى يير بەهاسى ئىدى. ياخشى ئىشلەتگەن ييرنىڭ بەهاسى ئيسە 25-30 تىللە بولار ئىدى.

(2) جلد I سەحيفە 190.

زىراعەتنىڭ فايدالى فورماسى باغچاچىلىق حيساب-لانار ئى-دى. عۇمۇمەن بۇخارادا ئۇزۇم ئوسدىرش ئشى جودە تەرەققى قىلغان بولوب 12تۇرلى ئۇزۇم بار ئىدى. ئۇزۇمدەن شىننى ۋە سركە ياسار ئىديلەر. ئىڭ فايدالى بولغان شدرابنى قىلماس ئىديلەر. قىلسالاردا ياشرىنب ئچەر ئىديلەر. شەراب ياساشدان يەموديلەر فايدالانماقدا ئىديلەر. ئۇزۇمدەن باشقا ميۋەلەر هەم بار ئىدى. تات-لى، شيرين ميۋەلەر بولغانى حالدە بۇخارا ليلار قەند چي-قارا ئال-ماسلار ئىدى. قەند رۇسسيەدەن كيلەر ئىدى.

سەبزەچيلك (огородничество) هەم بۇخارادە جودە تەرەققى قلغان ئىدى. بۇلارنى سات-ش مۇمكن بولغانى-دان ئەمالى بولارنى يتشدرشكە كوب ئەهەمييەت بيرە ئىدى.

بو نيرسەلەرنڭ بەهالارى؛

بادرڭ	100 تەسى	بر تەن-گە
كەرەم	10 "	" "
پىياز	بر باتمان	6 - 4 تەنگە
سەبزى	" "	4 - 3 تەنگە
تۇرب	" "	" "
شەلغەم	" "	4
نەخوت	" "	17 - 15 "
لوۋيە	" "	17 - 16 "

زراعەتنڭ ئىڭ فايداليسى پاختا ۋە تەماكۇ ئىدى. بر باتمان پاخ-تادان 12باتمان يتيشەر ئىدى. بر باتمان پاختانڭ ئورتا باماسى 4. تلە بولار ئىدى. كۇنجوت ياغىنڭ بر پۇتى 12 تەنگە ئىدى. تەماكونڭ بولسا ئىڭ كوب ئىگيلەديغان ئورنىكەتتە قورغان ۋە قارشى حەۋاليسى ئى-دى.

بۇخارادا بۇغداي هەم كوب ييتيشەر ئىدى. بازاردا بۇغداينڭ بر باتمانى 16تەنگە، ئەما جۇدە ياخشي-سى بر تل-لە بولۇر ئي-دى ئارپانڭ بر باتمانى 8-8يارم تەنگە، تارقنڭ بر باتمانى ئيسە 5 - 6 تەنگە ئىدى.

بۇخارادە برنج (گورنچ) شو قەدەر كوب ئىكيلەر ئىديكى حەتتا مەشهەدگە هەم يۇباريلار ئىدى.

عۇمۇمەن باقچاچيلق ئىكنچيلككە قاراغاندا فايداليراق ئىدى. باقچا ئىكن ييريگە قاراغاندا 7دەفعە ئارتق فايدا بيرەر ئىدى.

ئورتا حيساب بلەن بر تاناب باقچانڭ دەرامەدى (كيلىمى) 27 تللە بولسا، بۇغداي ئىكلگەن بر تەناب ييىر فەقەت 72 تەنگە بيرەر ئىدى. ئۇل زەماندا بر تللە 21 تەنگە ئىدى. بر تەنگە ئيسە $68^1/_3$ تيين ئىدى. بر تللە روسيە پولى بلەن 14سوم 35تيين بولار ئىدى. باقچا 7مەرتەبە ئارتق دەرامەد بيرەر ئىدى.

تەخمينەن 1840نچى يللەردە بۇخارا خانلغيدا 500 مۇرەببەع ميل مەزرۇع (ئىكنلك ييىر) بولوب، بۇخارانڭ ئەهاليسىدە $2^1/_2$ ميل-يونغا مۇساۋى ئىدى. تەخمينى حيساب بلەن باقچالاردان ۋالاۋاي داخود 90 ميليون تيللە، ئەما ئىكنلك ييرلەردەن فەقەت ۋالاۋاي داخود 13ميليون تيللەغا مۇساۋى ئىدى.

ديمەك بۇتۇن خانلقدا ييىر دەرئامەدى 103,000,000 تيل-لە بولوب، بۇندان بۇتۇن خەرجلەرنى 20ميليون حيساب قيلساق، 83 ميليون تيللە ساف فايدا قاليشى كيرەك ئىدى ئەگەر بۇخارا خان-لغيدا ئورتا حيساب بلەن ييرنڭ بەماسى 20تيللە حيساب قيلنسا ۋە ييرنى ئشلەشكە كي-رەك بول-غان سەرمايە هەم 136 ميل-يون چامالانسا، شۇل سەرمايەنڭ 59% فايدا كيلتريشى لازم ئىدى.

بۇخارا خانلغيدا بۇ زەمانلار مالدارلق هەم تەرەققى قيل-غان ئىدى. مەسەلەن: ئۇچ نەۋع ئات بار ئىدى: تۇركمەن، ئۇزب-يك ۋە خوقەند ئاتلارى. ئورتا حساب بلەن ئاتلارنڭ بازار بەماسى 15·5 تيللە ئاراسيدا ئىدى. ئەما ئيشەك بەماسى 5-10 تيللە ئىدى. (1) سي-گر، هوكوزنڭ بەتەسى 2-5 تيللە ئاراسيدا ئىدى. قوي ئيسە 10-12 تەنگە ئىدى. بر پوت قوي گوشنى (ئىتى) 8 تەنگە ئىدى. قۇشلاردان ئاز ماز تاۋۇق ئاسرالار ئىدى. بر تاۋۇق تەخمينەن 10تەنگە، يۇزتە يومۇرتا (تۇخوم) 2يارم تەنگە ئىدى.

بۇخارادا تجارەت هەم تەرەققى ئىتگەن بولوب، تيجارەت مەر-كەزلەرى بۇخارا، سەمەرقەند ۋە قارشى حيساب قيلينار ئىدى. يوللار جۇدە يامان ئىدى. هەر قانداي بولسا هەم سەۋداگەرلەر بر بازار-دان ئىككنچى بازارغا قاتناب سەۋدا قيلار ئىديلەر.

كوپروكلەرنڭ ئاز ۋە بۇزۇق بولۇشى هەم سەۋداگە كوب زەرەر كيلترەر ئىدى. هەر يل بۇخاراغا 1200-1500 تۇيە مال كرەر ئىدى. حوكۇمەتكە تجارەت كوب فايدا بيرگەنيدەن، كارۋان سەرايلار بنا قيلار، قۇدۇقلار قازدرار ئىدى. بۇخارا ئۇ زەماندە دينى ئەساس-داغى بر حۇكۇمەت بولغانيدان هەر كرگەن مالدان مۇسۇلمانلاردان $2\frac{1}{2}\%$ ئەما كافرلەردەن 5% پوشلينە (گومرۇك) ئالار ئىدى.

بۇخارانڭ ئىڭ ئولۇغ تجارەتى روسسيە بلەن ئىدى. بۇ تجارەت ئورۇنبۇرغ ۋە ترويىسكى شەهەرلەرى ۋە خۇسۇسەن ئۇل شەهەرلەر-دەگى يەرمەركەلەر ئارقالى باجاري-لار ئىدى. رۇسي-يەگە بۇخارادان باراديغان ماللار: پاختا، قۇرق ميۋەلەر، بويالغان ئىپەك، بويا غلار، بويالغان ۋە بويالماغان ئىپەك ۋە يارم ئىپەك چاپانلار قالپاق ۋە تيلپەكلەر، ئىپەك فوتەلەر، فيروزە تاشلار ۋە شاللاردان عبارەت ئىدى. بۇ زەماندان، 1812نچى يللەردەن باشلاب رۇسسيەدە پاختادان ئشلەنگەن ماتيريەلەر ئشلەش تەرەققى قيلا باشلا سادا ئەۋۋەلگى عادەت بيلەن بۇخارا دەن‌دە بۇ مال رۇسسيەنڭ شەرقيدە ياشايديغان خەلقلەرگە كيتەر ئىدى، كيندەن رۇسيە بۇ مال-نى ئورتا ئاسي-ياغا كرگزە باشلادى. خانيكوفنڭ فكريگە قاراغاندا ئورۇنبۇرغ ۋە ترويتسكى يەرمەنكەلەريگە پاختا هەم كوب كيلەر ئىدى. شۇنڭ ئوچۇن‌دە بۇ مال رەقابەت (كانكورينسييە) ئارقاسيدا ئەرزان بولار ئىدى.

بۇخاراليلار هەر يل رۇسسيەگە 5-6مڭ تۇيە يۇك مال كيلترەر ئىديلەر. هەر تۇيەگە 18-20 پۇت مال يۇكلەر ئىديلەر. هەر تۇيەگە يۇكلەنگەن مال 60 چرۋانلق (ئيسكى ئالتون ئاقچا، 15-25 سۇم چاماسى) تەخمين ئيتلسە، ديمەك رۇسسيەگە بۇخارادەن هەر يل $3\frac{1}{2}$ ميليون 4 ميليونلق مال كرەر ئىدى. رۇسسيەدەن هەم بۇخارا ئەنچە مال كيلترەر ئىديلەر. مەسەلەن:

1828 نچى يلدەرۇسسيەدەن	بۇخاراغا ئاسسىگناتسيە حيسابى بلەن	1,180,600	سوم-لق مال كردى.
1830	" " " "	1,834.576	" "
1831	" " " "	1,803.414	" "
1832	" " " "	1,056,463	" "
1837	" " " "	1,849 708	" "
1838	" " " "	2,513,912	" "
1839	" " " "	2,896,324	" "
1840	" " " "	3,283 654	" "

(1) روسسيەدا ئۇ زامان پولنڭ بەماسى توشكەن ئاسسيگ-ناتسيە بلەن حساب قيلالار ئىدى، ئالتون كوموش پول جودە قيمەت ئىدى. شونڭ ئوچون حازرغى پول بلەن بەهالەر قيياس قيلماق بارا ماس.

دیمەك روسییەنڭ سەناعەتی كۈن ساین كۈچەیمەكدە ۋە فابریكەلەر، كۈستەر (هونەرمەند)لەرنی سیكن-سیكن یىگمەكدە ئیدیلەر. روسییەنڭ پاختادان ئشلەنگەن ماتیریاللاری شەكەر ۋە مەعدەن سەناعەتلەری ئارتغان ساین رۇسییەنڭ كاپیتالیزمیدە سیكنلك بىلەن ماۋەراۇننەهرنی ئقتیسادی یاقدان یۇتماقدا ۋە ئنتیرۋینتسییە حازرلاماقدا ئیدی.

بۇخارا 19نچی عەسردە خیۋە بىلەن هەم سەۋدا قیلار ئیدی. بۇ سەۋدا كوبراق كۈز ۋە قش كونلەریدە بولار ئیدی. چۈنكی باشقا چاقلاردا ئامۇدەریادان ئۆتوب بولماس ئیدی خیۋەدەن بۇخاراغا كیلەدیغان مالنڭ كوپیسی هوكۈز تەریسی ۋە ئالمادان عیبارەت ئیدی. خیوەلیلەر ئیسە رۇسییەگە بارب، ئورۇنبورغدان رۇس مەعدەن مالاریىنی بۇخارالیلارغا قاراغاندا تیزراق ئالب، قایتب بۇخارا بازارلاریدا ساتار ئیدیلەر. خیۋەدەن بۇخاراغا هەر یل 1000-1500 تۆیە یۈك بىلەن مال كیلەر ئیدی.

بۇخاراغا مەشهەددەن هەر یل تۆرت مەرتەبە كارۋان كیلەر ئیدی. ئیرانیلەر بۇخارادان میرلۇشكە- قاراكول ئالالار ۋە ئیراندان پاختادان ئشلەنگەن ئیران مەعمۇلاتی كیلتەرەر ئیدیلەر. ئەنگلیز گەزۋارینی كیلترگۈچیلەردە ئیرانیلار ئیدی.

بۇخارا خانلغی كابل، هیرات هەم كەشمیر بىلەن سەۋدا قیلار ئیدی. بۇ یىرلەردەن كەشمیر شاللاری، ئەنگلیز مانۇفاكتۇراسی؛ بر نەۋع بویاقلار. هیندوستاننڭ دارۇ، دەرمان؛ قەلەنفر، بادیان، مۇرچ دیك ماللارینی كیلتریب، بۇخارالیلار، شۇلارنی روسییەگە هەم ساتار ئیدیلەر. یل ساین بۇ ماللار یۈكلەنگەن 3000-3500 تۆیە كیلەر ئیدی. هیند ئەفغان سەۋداگەرلەری بولسا مەملەكەتلەریگە یپەكدەن ئشلەنگەن ماتیرییەلەر، پاختا، قارا كول (میرلوشكە) ئەدرەس ئلب كیتەر ئیدیلەر.

تۈركستان چینیدەن یل ساین كارۋان كیلب بۇخاراغا چای، چنی كاسەلەر؛ ئیپەك ماتیرییەلەر كیترەلەر؛ قوقاندەن هەم بۇخاراغا روس مەعمۇلاتی كیلەر ئیدی.

مەنە خانیكۈفنڭ بۇخارانڭ 19نچی عەسرگە قەدەر ئقتیسادی ئەحۋالیگە دائیر مەعلوماتی شۇندەن عیبارەت. بۇ ماتیریاللار بۇخارانڭ خوجالق تەئریخیگە یاخشی مەنبەع بولا ئالادیلار، لیكن یىرلی مەنبەعلەرنی تەدقیق قیلب بۇندەی مەعلوماتلارنی كوپەیترش كیرەكدر.

با كو.

سۇ ئاقار، یاكی جلۋان رۇد.

س. عەینی.

سۇ ئاقار ئویماق - ئویماق،
ئویماقیگغا مین بارماق؛
قایسی نا مەردنڭ ئشی،
یار ئۈستیگە یار ئالماق.

زەرەفشان ۋیلایەتی غجدۇۋان تومەنی ئەحمەد خان ۋەقارا خانی قشلاقلاریدان باشلاب، عەبدۇللا جان دینەۋی، قارا یاغاچ، سەییدئاتا، خوجە عارف قشلاقلاریدان ئوتوب ۋەردانزی قورغانینی ئچدگە ئالغانی حالدا ئورگەنچ چولیگە توتاشب كیتكەن قزیل قۇم خامە (تیپە) لەرینی كورەسز.

بۇرۇنغی زامانلار دا ئوشبۇ قۇم خامەلەری حازرغی ئورنیدان بر نیچە چاقرملاب شمال تاماندا بولۇب، بۇگۈن «قومباستی» نامی ئاستیدا مەشهۇر بولغان قشلاقلار، یاكی بۇرۇنغی ئورنینی تاشلاب جەنۇب تامانغاراق كوچوب یەنە ئیسكی ئاتنی ئالغان جایلار، بۇگۈن ئوتسز، ئادەمسز قپقزیل قۇرۇق چول بولۇب قالغان «چل دۇختەران» كەبی یىرلەر ۋە بۇكۈن بۈتۈن قۇم ئاراسیدا قالغان سەیید ئاتا ۋەۋەردانزی دیك ئورونلار زەرەفشاننڭ ئىڭ ئاباد، ئىڭ حاسلخیز ئىڭ خۇشهەۋا یىرلەریدەن ساناڵار ئیدی. بو یىرلەرنڭ سۇغارش ئشنی حازرغی شافركام ۋە ئۇنڭ بر شاخابی سانالب ئاتی «جلۋەنرۇد»یاكی «سۇ ئاقار» دیب مەشهور بولغان ئەرىقلار باجارار ئیدیلەر.

ئاغزەكی ریۋایەتلەرگە كورە یۇقاریدا یازلغان ئەشولە گویاكی شۇ سو ئاقار بوییدا بر ئیر ۋە خاتن ئارالاریدا ئەیتشلگەن ئیمش:

سۇ ئاقارنی باشلاب قۇم باسا یاتقان چاقلاردا ئۇنڭ بوییدە ئوز ئۈستیگە كونداش توشرلگەن بر خاتن زامەرەن قۇم ئارالاریدان زورغا ئاقب بارا یاتغان سۇگە قاراب ۋە حەقیقەتەن ئوز ئیریگە خناب قیلب:

— سو ئاقار ئویماق - ئویماق» دیگەن.

ئیر ئۇنڭ جەۋابیغا:

— ئویماقگغا مین بارماق» دیگەن.

تاغن خاتن ئاچقراق قلب ئەیتكەن:

— قایسی نا مەردنڭ ئشی،
یار ئۈستیگە یار ئالماق»

ئیحتمال بۇ ریۋایەت ئەسلسز ۋە سرت خەیالی بولغان بر مەتەل در؛ لیكن سۇ ئاقار بۇیینڭ ئوتكەن كونلەرینی بۇكۈنگەچە خەلق دماغیدا یاشاتب كیلگەن بر مەتەل در.

عەبدۇللا جان دینەۋیدان چقب غەرب شمالی ساری قۇم خامەلەرینی ئاشب تەخمینەن 8 چاقرم یول یورروسەڭز «چل دۇختەران» ئاتالغان بر مەزارغا دوش كیلەسز، بو یىرنڭ ئاتی مەزاربولسە هەم بۇ یاقینلاردا ئۇندا بران ئولۇك كومولمەگەنلگی بلنب تۇرادی. ئۇ یىردەن جەنۇب تامانغا قاراسڭز قەتار تاغلارغا ئوخشاش قزیل قۇم خامەلەرینی، باشقا ئۈچ تامانغا باقساڭز كوزڭز ئشلگەنچە قۇپقۇرۇق چولنی كورەسز.

مۇندەن ئوتتوز یللەر چاماسی بۇرۇن مینگە بو یىرلەرنی سەیاحەت قیلش توغری كیلگەن ئیدی، مینگە رەهبەرلك قیلغان چال یولداشمنڭ ئەیتشی بوینچە شۇ چل دۇختەراننڭ بر تامانی شەرقی شمالیغا قاراب زەرەفشان سۇۋی بوییغاچا، ئیكنچی تامانی غەربی جەنوبی ساری ۋەردانزی قورغانیغاچا 30-35 چاقرم ئۇزونلغیداغی مەسافە گۈل باغچە سیدیك ئاباد بولۇب ئۇ یىرلەرنڭ ئابادانلغیغا سەبەب سۇ ئاقار (باشقا بر ئات بىلەن جلۋانرۇد) نڭ سۇۋی ئیكەن. مین كورگەن پەللەدە چل دۇختەران مەزارینڭ شمالیدا سۇ ئاقارنڭ ئیزی هەنوز كورونۇب تۇرار ئیدی.

سوڭ زامانلاردا یۇقاریدان باسب كیلگەن قۇم ئۇیىرلەرنی خەراب قیلغان، ئۇندەگی خەلق جەنوبگە قاراب كوچە بیرگەن، قۇم هۇجۇمیگە ئوچرەگەن سۇ ئاقارنی هەم ئچكەریراقدان ئاقیزشغا توغری

كيلگەن، بارا، بارا قۇم سۇ ئاقار حەۋزەسينى بۇتۇن باسب شافركام بويىغا قەدەم قويغان، شۇنداي بولۇب قۇم شافركام حەۋزەسيگە تەمام كوچگەندەنكين سۇ ئاقارنڭ ئاقش ئورنى (مەجراسى) يەنگيدەن ئاچلب چولغا ئەيلەنگەن.

ئەۋۋەللەردە قۇم شافركامنڭ ئوك قولينى باسقان، بارا، بارا شافركام هەم قۇم ئاستيدا قالغان: عەبدۇللا جان ديندۋنڭ شەرقى شماليسيدا «بالاي رۇد» ئاتالغان كەتتە بر قشلاقڭ خەرابەسى بار. مين كيرگەن چاقلاردا (ئوتتوز يللەر بۇرۇن) بر ئيكى ئويلك جان قالغان ئيدى، بو ئويلەرنڭ تاملاريغاچا قۇم ياندشب تۇرغانى حالدا ئوي ئچيدەكيلەر حەلۋاگەرلك قيلب ئچە تۇرغان سولارينى قودۇقدان تارتارلار ياكى «مەحەللەبى بالا» ئاتالغان جەنوبدەگى قشلاقدان ئيشەك بلەن تاشر ئيديلەر. شۇ قشلاقنڭ جەنوبيدە شافركامنڭ بۇرۇنغى ئاقش ئورنى، ئۇندەن دەرغات بيلەن ئجراتيلب چقارلغان ئاريقنڭ ئيزى ۋە ئۇ ئاربق ئۇستيگە قۇرۇلغان تيگرماننڭ جايى كورونۇب تۇرار ئيدى.

شافركامنڭ ئيسكى يولىنى قۇم باسغاندان كيين تەخمينەن 1290 نچى هجرى يللەريدە بولسە كيرەك بۇخارانڭ مەشهور ئەديبلەريدەن بولغان قازى عەبدول واحد سەريد (صريد) نڭ تەشەببوسى ئيلە خەلق تەمانيدان ئشلەنب شافركام جەنوب راقدان ئاقزلغان.

قۇم باسش فەلاكەتيگە ئوچراغان سۇ ئاقار بوييدا ياشاغان خەلقنڭ باريسى ۋە شافركامدان سو ئچە تۇرغانلارنڭ بر قسمى جەنوب تامانغا كوچوب تيەيلب ئولتۇرگەن ياكى باشقا تۇمەنلەرگە تارقالب كيتكەن.

ئو يبرلەرنڭ خاسلخيزلگينى شوندەن بلسە بولوركم بردەن قۇم ئاستيدا قالمايىن سيكين، سيكين باسلغان بەعزى باغلارنڭ تاكلارى 20-25 گەزلك قۇم خامە لارينڭ ئۇستيدە، نە قشدە ۋە نە يازدا ئاقار سو يۇزينى كورمەسدەن يالغوز قۇم ئارالاردان ئوتوب سرت يبردەن سۇ ۋە مادده ئالاتۇرغان ئلدىزلەرى سايە سيدە زەرەفشان مۇزافاتلاريغا ئيك ئەعلا ئوزۇملەر بيرەديلەر. ئو يبرلەر دە ئيكيلە ديگەن جايدارى غوزەلەرنڭ كوپيسى نەمەرزە (سوسز) ئوسە تورۇب، ئيك ئاق ۋە ئيك نەخى ئوزۇن پاختا لار يتشدرە ديلەر.

قۇم خامەلەرى جەنوب تامانغا كوچوب سۇ ئاقار بويى باشقادان ئاچلغاندان كيين، يبرسز قالغان خەلق ئوز كوشيشى بيلەن ئونى يەنگيدەن قارب سۇ چيقارب ئازماز ئيكن ئيكشگە كرشگەن بولسا هەم كوزگە كورونەرلك ئابادانلك بارلققا چقماغان ئيدى. بونڭ سەبەبينى قوييداغيچا خۇلاسە قيلامز:

1) هيچ بر ياقدان ياردەم كورمەگەن فەقرموفەسسەل تەسوير بەاشيچا ئشلەب كويۇب كيتكەن چوللەرگە يبلەرنڭ ميقدارى، ديهقانلار بلەن ئالمادى.

2) قۇم باسقان چاقلاردا ئۇزاق مەسافەلەرگەك سانلارى.

ئو يبرلەرگە بارب ئيكين تيكين قلغاندا كيچەلەرى حاە رەكلەردە ئوتلەب يۇرگەن قوى رەمەلەريگە تەاشلاب كيتشد بولور ئيدى. ۋنداق شەرايتدە حاسل نڭ خەراب بولىشى ئيدى.

3) ئيك مۇهم سەبەب شۇ ئيديكم سۇ چقارش ئوچۇن خەاج هيچ بر ياردام كورسەتمەگەن بۇخارا نڭ سابق ئەمير حوكومەتى ئو يبرلەر تۇغريسيدا بر فەتوا چيقارغان ئيدى، ئوشبو فەتواغا كورە يەنگيدەن ئاباد قيلنغان مەيتە يبرلەر پادشاهنيكى بولۇر ئيمش، پادشاهلك يبرلەر دەن بولسا رەسمەن قرق فايز ۋەفعەدن حاسلنڭ كوپنچەسينى خراج ديب ئالش عادەت حوكميگە كرگەن ئيدى. قۇرۇب كۆيۇب كيتكەن چوللەرغا سۇ چيقارب بر پەرچە جايدا ئيكين ئيككەن بر ديهقان، حاصلنڭ كوپيسنى پادشاهلققا بيرشگە مەجبور بولغاندان كيين، قانداي ئومىد ۋە كوچ بيلەن ديهقانچيلق قيلا ئالۇر؟..!

بۇ كۈنلەردە شورالار حوكومەتينڭ خەراجاتى ۋە ئونڭ تخنيكەۋى كۆچى بيلەن بر نيچە ميڭ ئشچى ئشلەنلب قازيلا ياتقان «جلوان» ئەريغى مەنە شۇ تەئريخى «جلۋانرود» ياكى «سۇ ئاقار» در.

جاۋانرۇدنى قازدرش ئەهەمييەتى، يالغوز بر نيچە ميڭ ديسەتينە يبرنڭ ئاباد بولشيگنە ئيمەس، بەلكى بۇ سۇ چقارشنڭ سايەسيدە زدرەفشان ۋلايەتينڭ ئيك حاساخبزۋەهەۋاسى ساغلققا ياقملق بر قيتعەسى ئباد بولادى؛ ئابادانلغى داستانلار غا كيچب كيتگەن ۋە بوكۇن قزيل قۇم چولينڭ بر پارچاسى بولۇب قالغان بر يير يەنگيدەن بوستانغا ئەيلەنەدى. بر زەمانلار بو يبرلەر دە تنچ ياشاب، ئوز محنەتى بيلەن ديهقانچيلق قيلب يۇرغان خەلقنڭ بو كۈنگى يبرسز ۋە ئشسز دەربەدەر بولۇب يۇرغان ئەۋلادى، ئيشك مە ئيشك ئش ئاقتارشدان، مەردكارلكدەن كەتتە چارۋادارلارنڭ چوپانليكيدەن قوتلب ئوز ئاتا ـ باباسينڭ ئورنيدا كاشانەلەر سالادى. مۇنڭ ئوستيگە غجدۋان شافركام ۋە ۋابكەند خەلقى كم، ئولەردەك ئاز يبرلك كەسە ئورتا ئاسيا نڭ بولاك جايلاريدا ئاپلمايدى، ديهقانچلغى ئۆچۈن كيگراق يبرئيگەللەب ئوزۇنراق نەفەس تارتشگە مەجال تاپادى.

ئوقۇغوچى!

ئوتكەن سانغا قوشۇلب يوبارلغان ئەنكيتەنى تولدرب يوبارشڭ كيرەك ئيدى كر!...

قشلاقنىڭ مەدەنى ۋە ئقتيسادى ئەحوالىنى ئۆرگەنش توغرىسىدا قوللانما.

دېمەك روسىيەنىڭ
لەر، كۆستەر (مونەر،
بەنىڭ پاختادان ئ
لەرى ئارتغان
ئۆننەرنى ئۆق
ئېدى،

باشلانغىچ

... خازرغى ئەحوالى مەحەللك ۋە ئۆزگە جايدان كەلگەن بۆ[...]رگەنوچيلەرنىڭ دققەتلەرينى جەلب قيلماقدادر. ليكن، قش-
بۇ سد[...]ش ئشلەرى ئونچە ينگل بر نەرسە ئېمەس، چېتدەن قاراغان كشيگە
چاقا[...] حەياتىنىڭ ئيلگەريگى وە حازرگى خاسسەلەرينى تەسوير قيلشغا
كيا[...] واقت ئيمكانييەت بولمايدر. قشلاقنىڭ حەياتىنى ياقندان ئۆرگەنە[...]نش ئيك ئەووەل قشلاق موعەلليمى، دوختورى، ئستاتسنق ئاغرانوم وە مەحەللى موزە ئشچيسيگە نەسيب بولا ئالادر.

مەحەللى ئۆلكەنى تانش مەۋەسكەرلەرى ئالديدا، حازردە كيچرب تورغان تەئريخى زامانمزنىڭ موهم سەحيفەلەرى ئاچيلادر. حازرگچە كورلمەگەن بىر دەرەجەدە بولغان عومومى وە ئۆز ئارا ئۆروشلار، ئيسكى دەرەبيكلك تورموش ئوسولينى ئاستيدان قاقشاتب ئيسكيلەرى بلەن برگە يەنگى ماددى وە مەدەنى عونسورلەرنى يوزەگە چقازدى.

قشلاق تورموشيغا ئارتقچا ئەهەممييەت بيرش نەتيجەسيدە، مەتبوعاتدە ديهقانلارنىڭ تورموشلارينى كورسەتە تورغان برتالاى ئەسەرلەرنىڭ چقيشغا يول ئاچدى. بىز حازردە ئولەرنىڭ ئەهەممييەت وە قيمەتلەرينى سالماقلاب ئوترماى شونى ئەيتەمزكى، قشلاقغا عائيد بولغان ئەسەرلەرنىڭ ئەكسەرى، ئقتسادى تەفتيشاتدەن عيبارەتدر. ئو ئەسەرلەردە تەئريخى وە مەدەنى تامانلار جودە ئاز ۋە بولسادا يۆزەكى مۆحاكەمە ئيتلەدرلەر. ئول ئەسەرلەرنىڭ قيمەتلەرى بولسەهەم ئۆلكەنى تانش مەۋەسكەرلەرى ئوچون ئيك موهم بولغان تەئريخى وە مەدەنى ماتيرياللەر توغريسيدا هيچ بر نەرسە بيرمەيدر. تەئ-ريخى ۋە مەدەنى ماتيرياللار توپلاش ئوچۆن ئۆلكەنى تانش تەرەفدار-لەريگە توپلەگەن ماتيرياللارنى رويخەت قيلش بىلەن كيفايەلەنش يېتەراك بولماى، واقيعەلەرنىڭ (فاكتلارنىڭ) پەيدا بولوش ۋە قانداى شەرائيت بلەن كيلب چقشلارينى بەلگيلەش لازمدر. ئقتسادى ئشلەردە قانداى ئستاتستيقى برللەر توتولسا، تەئريخى وە مەدەنى ماتيرياللارنى هەم توپلاشدە كيك سورەتدە ديققەت، عورفۇ عادەتلەرنى هەر جيهەتدەن تەسوير قيلشغا توغرى كيلەدر. ئيك بىرنچى نەوبەتدە قشلاقنىڭ حازرگى وە ئوتگەندەگى تورموشينى ئەجرەتب كورسەتەدرگەن خاسسەلەريگە ئەهەممييەت بيرش لازمدر. بزنىڭ بو پروغراممز مەدەنى حاللارنى كورسەتە تورغان مەسئەلەلەر بلەن برلكدە ئقتيسادى حاللەرگە هەم توقتالغانمز.

ئقتيسادى تامانلارگە ئەهەممييەت بيرامەگەندە حازرگى قشلاقنىڭ عەلاحيدە مەدەنى تامانلارى توغرۇسيدا بر فكر حاسل قيلش جودە قيينەر. خوجالق تورمۇشلەريگە عائيد بولغان مەسئەلەلەردەن، يەنگى قشلاقلار تۆزۆش، قشلاقلارنى سنفلەرگە ئەجرەتش، بيرنى يەنگى ئوسول بلەن هەيدەش وە ديهقانلارنىڭ موهاجيرەتيگە ئارتقچا ئەهەممييەت بيرش لازمدر. بوندەى نەرسەلەرنى يازغاندا مەعلوماتنى ئسبات قيلاتورغان ئستاتستيقى رويخەتلەرنى كورگەزش جودە زەروردر، قشلاقنىڭ مەدەنى حاللەرينى ئۆرگەنش ئوچون هەم تەفتيشچيگە ئەنچە ئشلەشگە توغرى كيلەدر قشلاقلارداغى حازرگى وە ئيلگەرى مەكتەب-لەرنىڭ حاللەرى، ئيلگەريگى موللالار بىلەن حازرگى موعەللملەرنىڭ حاللەرى، خەلقنىڭ ساۋادى، خەلق ئاراسيدا كوب ئوقولاتورغان ئەدەبييات، (مەكتەب، قرائەتخانە وە حيكايە كيتابلەرى) مەحەللى خەلقنىڭ بەيرەم ۋە ئويونلەرى، حازرگى قشلاق خەلقينىڭ كەتتە وە كچيكلەرى ئاراسيدا رەسم بولغان ئويون وە تاماشالارنى تەسوير قيلش ئوچون ئەنچەگنە ۋاقت ۋە كۆچ سەرف ئيتش لازمدر.

قشلاقنىڭ حازرگى ئەحوالينى ئۆرگەنش ئوچون، مەحەللەردە بولغان ئشچيلەرنىڭ ئوشبو پروغراممادان فائيدەلەنب، ماتيريالارنى يغش توغريسيدا كومەك بيرشلەرى جودە زەروردر. ماتيرياللارنى توپلەش توغريسيدا پروغرامماداا قويولغان مەسئەلەلەرنى ئشلەگەن چاغدا ئول-كەنى تانوچى، پروغرامماادا كورسەتلمەگەن مەسجيد مازارلەرگە ياش ۋە قاريلارنىڭ دينگە قاراشلارى، تبى كومەك، فالچيلك، (باقشيچيلق) ئيچگيلك ئستيعماليڭ ئارتشى وە شونگە ئوخشاش مەسئەلەلەرگە ئوچرەر. بوندە شونى هەم ئەيتب ئوتوش لازمدركى، قشلاق حەياتيدە يوقاريدا كورسەتلگەندەى مەسئەلەلەر هەم جودە موهم رول ئويناىدرلار.

مەعلوماتلارنى قانداى تۆزولشيگە قاراب ئوتورمەى، مومكين قەدەر كيگراق موفەسسەلرەك توپلەش لازمدر سوئال ۋە جەوابلەر قشلاقنىڭ جەهانگيرلەر ئورروشى، ئنقيلاب، ئىوز ئارا ئورروشلار چاغندا بولغان، مەدەنى وە ئقتيسادى حاللەرينى مومكين قەدەر، كيك سورەتدە تەسوير قلسن.

عومومى مەعلومات بيرەدرگەن ئەخبارات

ۋىلايەت ئاتى . . . .
تۆمەن (ئويەزد) ئاتى . . . .
كينت (بولوس) ئاتى . . . .
قشلاق ئاتى . . . .
ئيركەك وە خاتنلارنىڭ نوفوسى (سانى) . . . .

مەحەللەردە توپلەنگەن ماتيرياللار بىلەن پروغراممادان فائيدەلەنش توغريسيدا بولاتورغان سوئاللەر قويىداغى ئەدريسگە يوبارلسن:

ئوزبېكستان خەلق مەعارف قومسارلىغىنىڭ علمى مەركەزىگە سەمەرقەند - ساۋيتسكي كوچەدە - 39 ئويدە

Самарканд

Советская ул. д. №39 Наркомпрос Уз. С.С.Р Акцентр

قشلاقنىڭ ئۇزاقلىغى	ۋىلايەت شەهريدىن	تۆمەن شەهريدىن	تيمير يول ستانسەسيدىن	پوچتە بولۇميدىن	خەستە خانەدىن	ئاغرانوم مۇۋەقعە دىن	بولوس ئجرا قوميتەسيدىن	قشلاق شوراسيدىن	مەكتەبدىن	مەسجيددىن	باقى بازاردىن

بولدرنىڭ ئەحوالى (كەتتە، تاش توشەلگەن يول) ئولەرنىڭ يىلنىڭ مەۋسۇميدە حاللرى قانداي، ئۇرۇشدان ئىلگەرىگى حاللرى بـلەن سالشتىرىب كورلسن.

ييرلر سوغىغى واقتدا قانداي بولونگەن وە قانچا واقت بولغان.

قىشلاقنىڭ ئىقتىساديياتى

1. ييرگە ئوروندەشش وە ييردەن فائيدەلەنشنىڭ حازرگى تو-زولىشى. قايسى يلدە ييرلەر تەقسيم ئيتلگەن وە نيچە يللق.

ئا) شول قىشلاق تـامانيدان فـايدالەنەتورغان يـيرنـىڭ ميقدارى

ب) ئينقلابدان ئيلگەرى.

ت) حازردا ديهقانلارنىڭ ييرلەرى قانداي ئيگنزارلەرگە بولنگەن (ئيكن، پيچەنزار، ئوتلاق ب)

د) ييرلەر قانچا ديسەتينە ئارتقان (كەتتە يـير ئيگەلەرى، وەقف وە خەزينە ييرلەرى حسابىگە.

ر) Чересполосица بەرتەرەف قيلنغانمى. ئەگەر بەرتەرەف ئيتلـمەگەن بولسا خوجالقلارداغى полос لارنىڭ سانى كورسەتلسن.

ج) عەلاحيدە خوجالقلاردا بولغان ييرلەرنىڭ ميقدارى.

هەربر جانگە نيچە ديسەتينە ئىشگە يارايتورغان يير توغرى كيلەدر.

چ) ديهقانـلار Трехпольная ئـوسولـدەن Многопольная ئىسولگە ئوندەيلەرمى ئەگەر ئيكن Трехпольный بولسا ئولەرنىڭ Многопольный ئيكنگە ئوتوشلەرىگە نيمە توسقونلق بولدى.

ئىڭ كوپ ئيكيلەتورغان ئيكنلەر بلەن شول ئيكنلەرنىڭ ديسەتينە-سيدەن 6 تەناپيدەن ياكى بر تانابيدان ئورتا حساب بلەن ئالنا-تورغان ئيكن ميقدابىنى كورسەتك.

ك) ئينقلابدان كيين قانداي يەڭگى ئيكنلەر ساچلغان.

ييرلەرنى كوبلەب ياكى حەشەر بلەن ئىشلەش بولادرمى؟

ييرلەرنى ئيجارە وە سوغىغى يللەردەگى ئيجەرە شەرتلەرى قانداي؟

ۋ) خوجالقلارنىڭ بىر جەمعيەتى Община دان چقشلارى بولغاننى كورسەتك.

ئا) زاۋات (Отруби) گە

ب) قورغانچا (خوتار) گە

ۋ) يەڭگى قىشلاقلارغا

ئاجراب چقشنىڭ سەبەبىنى موفەسسەل كورسەتك

جـەمعيەت (Община) دەن قـورغانچا (Хутор) وە زاۋات (Отруби) لەرگە ئەجرەلشگە خاملاغانلار كوبمى. سزنىڭ قىشلاقڭزدان 1914 يلگەچە قانچا خوجالق (حاۋلى) باشقا ياقلارغا كـوچـكەن. ئلگەرى كوچكەنلەردەن قانچالارى قايتب كيلگەنلەر.

سزنىڭ قىشلاغڭزغا قاراغان ييرلەرگە ئنقلابدان ئلگەرى وە سوڭ قانچا مۇھاجر (روس، تاتار، يەهود، نيمس، ئاكراينالار) كوچوب كيلب ييرلەشديلەر.

هەممە ديهقانلار يير بلەن تەئمين ئيتلگەنلەرمى.

قىشلاقدان كوچش قايتادان باشلانغانمى، قاچان وە قاي ييرـ

قانچا كەمبەغەل، ئورتا حاللك وە باي خوجالقلار بار.

حازردە قانچا خوجالقنىڭ ئات وە سىگرلەرى يوق.

شول قىشلاق خوجالغى كەمموندەسى، ديهقانچيلق ئـەرتـيـلى ياكى ساۋخوزلار بارمى.

ئولەرنىڭ فايدالانا تۇرغان ييرلەرى قانچا ديسەتينە.

ئولەر نەمونە خوجالقلار حاليدامى.

مومكين قەدەر خوجالقلارنىڭ كوروونوشلارينى موفەسسەل تەسوير قيلڭ. مەسەلەن، عائيلە ئەعزالەرينىڭ سانلارى، ييرلەرنىڭ ميقدارى، اشچى حايوانلارنىڭ سانى، خوجالق ئوسولى، قوشنى ديهقانلار بلەن عەلاقە. توزولوشىنىڭ تەئريخى، فرقەلى ئىشتراك قيلغوچيلارنىڭ سانلارى.

II قىشلاق خوجالغى تيخنيكەسى.

قانداي ئاماچلار بلەن يير هەيدەيديلەر،

سزنىڭ قىشلاغڭزدا تەقريبەن قاچان بـيرنچى ئوروس ئاماچ (Плуг) پەيدا بولغان.

ئورس ئاماچ (پلوگ) كوب ئىستعمال قيلنادرمى ياكى موسولمان ئاماچى،

ئاماچنىڭ نەمەدەن قيلنغانلىغىنى، شەكلىنى، هەيدەش ئوسولىنى وە نەرخىنى كورسەتك.

چـوپ مالەلەر ئورنيگە قاچاندان بيرى تيمور مالەلەر ئىشلەتلە باشلاندى.

ديهقان خوجالقلارى ئىشلەتەتورغان مالەلەرنىڭ ئوسولى وە سانى

قىشلاقدا ئوروق تازالايتورغان، سيپەتورغان، يانچاتورغان وە ئو-رەتورغان ماشينالار بارمى.

خـەلق بـوغ بلەن يوراتورغان غـەلـلە يانچاتورغان ماشينالار (Молотилка) لەردەن فائيدەلەنەدرلەرمى.

قاچاندان بيرى.

خەلق ئوت ئاماچ (تراكتر) دەن فايدالانادىمى، قانداي شەرتلەر بلەن ئىك كوب ئىشلەتيلە تورغان ديهقانچيلق ئەسبابلەرينى كورسەتك (ئاماچ، ئوراق، كيـمەن، وە باشقالارنى).

مەحەللى خەلق شول ئەسبابلەر بلەن بوتكول تەئمين ئيتلگەنمى.

ديهقانلار ئەسبابلەرنى قايدان ئالادرلار. مەحەللي ديهقانچيلق ئىشلەرى بلەن ئەسبابلەرينىڭ ئىسملەرينى يازيڭز.

III ئاغرانومى ياردام

قىشلاقدا ئاغرانوميا قتعەسى بارمى

شول يلدە ئاغرانوم (زيـراعت موتـخەسسيسى) قىشلاققا نيچە دەفعە كيلدى.

ئولەر نيمە ئوچون كيلديلەر،

ديهقانچيلققا عائيد ليكسييەلەر ئوقلديمى، قانداي مەوزوعلەردە.

قانداي ديهقانچلق بولملارى توغريسيدا قورسلار ئاچلدى.

قورسلار ئاچلغان بولسا قايسى واقتدا ئاچلديلار،

ئولەر قانچا دەوام قيلديلار.

دەوام قيلغانلارنىڭ سانلارى.

قسقە ئاغرانومى بلەن مەحەللك موعەللمينىڭ قورسنى ئاچشدا كورسەتكەن رۆلى.

ئـەگـەر تـەجريبە ئىستەنسەلەرى بولسا قانداي فائيدە كيتردى.

كوچەت، ئورغلار ساتديمى)

قىشلاقدا نەمونە ئيكنزارلەرى بارمى ئولەرنىڭ روللەرى.

مەحەللى خەلق ئونگە قانداي قارايدر.

IV كەپيرەتسيە وەحوسوسى سەودا.

قىشلاقدا 1917 نچى يلگەچە كەپيرەتيف موئەسسەسەلەرى كەپيرە-تيف دوكانى، شيركەتى بار ئيديمى. بولسا ئەعزالەرنىڭ سانلارى وە سەرمايە ئەيلەنيشى (ئابوروتى) قانچا ئيدى.

كەپىرەتىپ مۇئەسسەسەلەرىنىڭ ھازىرگى ھالى. ئا) ئەئزالەرىنىڭ سانلارى، ب) سەرمايە ئايلانىشى (ئاباروتلارى).

سىزنىڭ قىشلاقىڭىزدا خۇسۇسى دوكانلار بارمى، ئۇلەر نىمەلەر بىلەن سەۋدا قىلادىرلار. نەرخلەر ئاراسىدا فەرق بارمى، كوپ تورغان قانداي ماللارنىڭ نەرخىدە قانداي فەرق بار كەپىرەتىپلەرگە خەلق ئىشانادىرمى، ئىشانماسا سەۋەبى نىمە؟

دىھقانلارنىڭ ئوز ئارا ياردەم كەمىتىتلەرى ئاچاندان بىرى بار. ئەئزالەرىنىڭ سانلارى، ئىجتىمائى تەركىبلەرى، ئەساسى سەرمايەلەرى. كەمىتىت خەلققا قانداي ياردەم بىرەدۇر.

قوشچىلار تەشكىلاتى بارمى، قاچان تۈزۈلگەن، قانچا ئەئزاسى بار، خەلق بۇ تەشكىلاتقە قانداق قارايدۇر. قوشچى تەشكىلاتلەرى ئوز ئەئزالارىغە ۋە خەلققە نىمە فايدەلەر بىردى.

ب مەدەنى ئەھۋال

I خەلق مەئارىفى

مەكتەب ئاچىلىشدان ئىلگەرى باللارنى كم ئوقۇتار ئىدى.

قانداي كتابلەر ئوقۇلار ئىدى.

ئەسكى مەكتەبلەر بارمى، خەلق ئەسكى مەكتەبكە قانداي قارايدۇر. ئەسكى مەكتەبدە قانچا بالا ئوقۇيدۇر.

قاچان يەڭگى مەكتەب ئاچىلدى.

يەڭگى مەكتەبدە نيچە بالا ئوقۇيدۇر، خەلق يەڭگى مەكتەبكە ۋە ئۇنىڭ موئەللىملەرىگە قانداي قارايدۇر.

قىز باللارنى قاچان ئوقۇتا باشلادىلار.

سوڭغى 10 يل ئىچىدە سەۋاد چىقارىشنىڭ يارىشى (قانچا كىشى قىشلاق مەكتەبىنى ئوقۇپ تەمام قىلغان).

قىشلاقداغى خەلقنىڭ سەۋادلىكلەرى (ياشلارى ئىر ۋە خاتىنلارى)

سوڭغى 10 يل (1916 دەن 1926 يلگەچە) ئاراسىدا مەكتەبلەرنىڭ ھاللەرى، مەكتەبنى ئىستىش. مەكتەب كتابلەرى، موئەللىملەرگە ۋەزىفە ۋە باشقالار.

ھازىرگى مەكتەب قانداي ئوسدە (نيچە يللىك. موئەللىملەرنىڭ سانى، ئلمى دەرەجەلەرى، اوقوش يىللىكمى ياكى تيگن).

مەكتەب، مەكتەب كتابلەرى ۋە مەكتەب ئەسبابلەرى بىلەن تەئمىن قىلىنغانمى.

مەكتەب ئالدىداغى كتابخانەنىڭ ھالى. كتابلەرنىڭ سانى. قانداي كتابلەر كوبراق. (قانداي مەسئەلەلەر توغرىسىدا) كتابخانەگە يەڭگى كتابلەر ئالىنغانمى، قانداي كتابلەر. سوڭغى ئۈچ يلدە ئالىنغان يەڭگى كتابلەرنى كورسەتىڭ.

مەكتەب ياشىدا بولغان باللارنىڭ ھەممەسى مەكتەبدە ئوقۇيدۇرلارمى. ئوقۇ يلىنىڭ موددەتى. ئوقۇغا مانىئ بولاتورغان توسقۇنلار.

سىزنىڭ قىشلاقىڭىزدان قانچا بالا 2 نچى باسقىچ مەكتەبدە ئوقۇيدۇر. ئالى مەكتەبلەردە ئوقۇيتورغانلار ھەم بارمى. 2 نچى باسقىچ مەكتەبلەردە ئوقۇيتورغانلار تەئتىل چاغىدا قىشلاققا قايتقاندا نىمە ئىشلەر قىلادىرلار.

قىشلاق مەكتەبىنى تەمام قىلغانلاردان قانداي كشىلەر سياسى، ئىجتىمائى، ئىدارەۋى، ئلمى ۋە باشقا ئىشلەردە ئىشلەب مەشھۇر بولغانلار. ئۇلەرنىڭ تەرجىمەئى ھاللەرىنى يازىڭ.

ئۆزلەرىدەن كيىن ياخشى يادگار قالدىرغان خەلق موئەللىملەرى بارمى. 10 يل ئاراسىدا قانچا موئەللىم ئالىشغان.

ئەگەر موئەللىملەر نيز، نيز ئۆزگەرب تورغان بولسالار سەبەبى. مەھەللى خەلقنىڭ موئەللىمگە ۋە ئۇنىڭ مەشغۇلىيەتىگە قاراشى.

خەلقنىڭ فكرىچە موئەللىمنىڭ قانداي خاسسەلەرى بولسا ياخشى.

II مەكتەبدەن تاشقارى مەئارىف

قىشلاقدا مەكتەبدەن باشقا مەدەنى مەئارىف تەشكىلاتلەرى بارمى، مەسەلەن: ئا) خەلق يۇرتى، ب) قرائەتخانە ۋ) كتابخانە، گ) موزەخانە د) ئولكەنى تانىش ئويۇشمەسى، تياترلار

يوقارىداغى تەشكىلاتلەرنىڭ ئىشلەرىنى يازىڭ (مەسەلەن، مۇئەسسەنىڭ ئاچىلىش يلى، ئىستفادە قىلاتورغانلارنىڭ سانى، مەئرۇزەلەرنىڭ سانى، مەۋزۇغلەرى، كتابخانەلەرىنىڭ كتابلەرى)، ئوقۇچىلارنىڭ ياشلارى قانداي ئەدەبىيات (قانداي فەنلەر) نى كوبرەك ئوقۇيدۇرلار.

مەھەللى خەلقنىڭ ئۆزلەرىنىڭ ئوي كتابلەرى بارمى (جەڭنامە، بەياز، ھەر خيل دوئالار، قورئان ھيكايە، لينين، مەركس، بوخارىننىڭ ئەسەرلەرى، ئۆزبېك يازوچىلارىنىڭ ۋە باشقالارنىڭ، دىھقانلارنىڭ ئويلەرىدە قانداي رەسىملەر ئاسىلىق، قانداي كشىلەرنىڭ رەسىملەرى بار.

دىھقانلار قانداي ئەدەبىياتگە كوبرەك قزىقادرلار. دىھقانچىلىقغا ئائىد يازلغان كتابلەرنى دىھقانلار ئوقۇيدۇرلارمى.

قىشلاققا ئالىناتورغان گەزىتەلەرنىڭ ئىسملەرى، سانلارى.

سەۋدەزلىكنى يوقوتىش، كەپىرەتسىيە، قىشلاق خوجالىقىنى ياخشىلاتىش ديك بلم ۋە تارقاتىش ئىشلەرى قىلىنادرمى، كملەر تاماندان.

مەھەللى زيياليلەرنىڭ بلم ۋە تارقاتىش توغرىلارىدا روللارى.

ئولكەنى تانىش ئويۇشمەلارىدا ھەۋەسكار، ئولكەنى تانوچىلار ئىشتراك قىلادرلارمى، ئۇلەرنىڭ قسقاچە تەرجىمە ھاللەرى.

فرقە ۋە كامسامول ئەئزالەرىنىڭ سانلارى. ئۇلەرنىڭ سياسى ۋە ئىجتىمائى فەئالىيەتلەرى بىلەن مەدەنى روللەرى. كەششاپلەر ھەرەكەتى. ئۇلەرنىڭ شەكل ۋە تەشكىلاتلەرى.

III قىشلاقنىڭ ئويۇن ۋە تاماشالارى

بەيرەم ۋە باشقا بوش كۈنلەردە كەتتە ۋە ياش باللار كۈنلەرىنى قانداي ئوتكۇزەدرلەر. (يلنىڭ مەۋسىمىگە قاراب ئويىنالاتورغان ئويىنلەر، ئەشۇللەر كورسەتلسن).

گەپ (گەشتەكلەر) بولادرمى قاچان باشلانادرلار ئويۇن مەسەل، ئەشۇللەلەرنى يازىڭز.

خەلقنىڭ ئوتمىش ۋە ھازىرگى ھەياتىنى كورسەتەتورغان مەھەللى ئيرتەكلەر، داستانلار، ئيسكى ئەشولەلەر ۋە خەلقنىڭ باشقا ئيجادلەرى يازلسن.

قىشلاقلاردا ھەۋەسكارلەر ھەۋرى، موسابەقە (ئسپورت، ديك مەدەنى ئويۇنلار بولادرمى. دىھقانلار بۇ ئويۇنلەرگە قانداي قارايدرلار. ھازىرگى ئويۇن تاماشالار بىلەن ئۇرۇشدەن ئىلگەرىگىلەرنىڭ فەرقلەرىنى كورسەتىڭ.

قىشلاقدا تياتر قويۇلادرمى. ئۇلەرگە كملەر ئىشتراك قىلادرلار. (مەھەللى زيياليلەر، دىھقانلار ياكى كيلگەن ئەرتيسلەرمى تياتر تاماشالارغا كملەر كيلەدر. قويۇلغان ئويۇن (پيسە) لەرنىڭ ئىسملەرىنى يازىڭز. ئۇلەردەن فايدەلارى دىھقانلارغا كوبرەك ياقادر.

نياتردەن كيين ئويون (رەقس) لەر بولادرمى. مەحەللى رەقسلەرنڭ ئسملەرى يازلسون. مەحەللى موسيقە ئانلەرينى موفەسسەل يازگز. مەحەللى موسيقاچى، ئەشولەچى، حەتيب، ياخشى ۋەئيرتەكچيلەرنڭ قسقاچا تەرجيمە حاللارينى يازگز.

ئيسلەتمە: خەلق ئەدەبيياتىگە تېگشلك مەعلوماتلارنى، يەعنى دەستانلارنى ئيرتەگلەرنى، زەربۇلمەسەللەرنى جوممىاق تاپار چوپچەكلەرنى ۋە ئەشوللەر قوشوقلارنى يازغاندا «مەعارف ۋە ئوقۇتقوچى» جورنالنىڭ 1926 يلدە 7-8 نچى سانىدا كورسەتلگەن قوللانماغا مۇافق يازش كېرەك.

علمى مەركەز.

تەئريخى تەسحيح.

1927 نچى يل يانوار ئاييدا باسلغان 12 نچى سان «مەعارف ۋە ئوقوتغوچى» جورناليىنڭ «ئولكەنى تانش» بابيدا، خوجەند ئاسارى عەتيقەلەرى توغريسيدا، ئورتاق يەهلـول زادە تامانيدان يازلغان بـر پارچا ئوقۇلدى. مۇندە «شەيح موسلحددين مەزارى» ديب مەشهور بولغان «شەيخ بەديعوددين» مەزارى گونبەزينڭ عمارەتى ئوچون «616 نچى هجرى يل يەعنى 729 يل موندەن بورون» ديب تەئرح قوبولغانى حالدا ئەمير تيمور تامانيدان سالنغان ديلگەن.

حالبوكى باياغى رەقەملار ئەمير تيمورنر كچىلك قيلغان زەمانيغا ماس كيلمەيدى. زيرا بوتۇن تەئريخچيلەرنڭ ئتتفاقى بوينچە بـو جـوملەدەن گـرمان ۋامبيرينڭ يازغانيغا كورە ئەمير تيمۇر، 736 ه شەعبان 5 سيشەنبى كونى (1333 م) دا توغـولغان، 771 ه 10 نچى رەمەزان (1369 م 8 نچى ئەپريل) دا رەسمەن تەختغا ئولتورغان وە 807 ه. 7 نچى شەعبان (1405 م. 17 نچى فيورال) دا ئولـگەن. (ۋامبيرى، بوخارا تەئريخى، فاتح كەريمى تەرجمەسى 1924 نچى يل مەسكەو باسمەسى، برنچى جلد، بيت (245-256-281).

ۋامبيريدان نەقل قيلنغان بۇ رەقەملارنى نوبەندەگى فارسچە شعر هەم تەسديق ئيتەدر:

سۇلتان تيموركى مسل ئۇشاه نەبۇد،
دەرهەفسەدو، سيبۇ شەش ئامەد بەۋۇجۇد،
دەرهەفسەدو، هەفتادو. يەكى كەرد جۇلوس،
دەرهەشتسەدو، هەفت كەرد عالەم پەدرود.

مەنەبو رەقەملەر كورسەتەديكى باياغى گۇنبەزنڭ نۇزولشى، ئەمير تيمورنڭ توغولشيدان 20 يل، جۇلۇسيدەن 55 يل ۋە ئولوميدان 91 يل بورون ئيكەن. بو حالدا ئونى ئەمير تيمور تامانيدان سالنغان ديىش توغرى بولمايدى.

بو ييردە شونى ئيسكەنوشرب ئوتش كرەككم «مەعارف ۋە ئوقوتقوچى» جورناليىنڭ 1926 نچى يل ئالتنچى، سانيدا 43 نچى بيتدە «جورنالغا ئشتراك قيلب تورغان ئورتاقلاردان ئوتونچ» قەتاريدا «مەقالە يازغان چاقدا فايدالانغان مەنبەعلارنڭ ئانق كورسەتيلشى شەرت» ديلگەن ئيدى. مەنە شۇ شەرتنڭ ئوتەنيلشى ئاينۇقسا تەئريخ ۋە ئاسارى عەتيقەگە داير يازاديغانلار ئوچون جۇدە كرەكلكدر. بو بابدا يازيلاديغان نەرسەلەرنـڭ مەنبەعلەرى كورسەتلسە، يازلغان نەرسە بر ييرگە سويەنگەنـى ئيلە بەرابەر ئوقوغوچيلار ئوچون يەنگى مەنبەعلار ئاچلۇر ۋە تەفتيشچيلەر ئومەنبەعلارنى بر براويگە سالشترب كورەرلەر، نەتيجەدە بوزوق، توزوك، سەرە ۋە سەغەت مەيدانغا چيقب ئولكەنى تانش بابيدا كيك يوللار تاپيلۇر.

س. عەيتى.

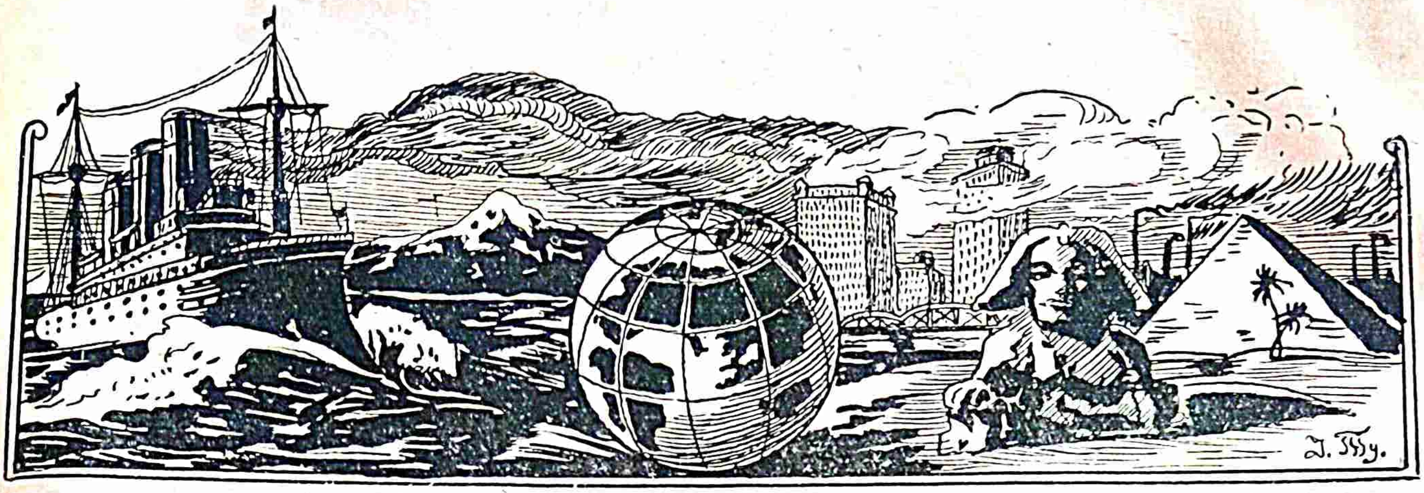

فەن.

شەھـەر توزيلشى ۋە كيلگۇسى زەماندا نەقلييات ئشلەرى.

پرەفيسور «لوئو»دەن

كوب ئوتمەسدەن حازركى شەھەرلەر ۋە ئولاردا باردى ـ كيلـدى شەرائيتى تانب بولمايـديغان بر دەرەجەدە ئوزگەرەر.

ئويلارنڭ تاملارى ئۇچغۇچ ۋە ھەۋا كيمەلەرينڭ توختاش جايلارى بولور، موسافيرلەر تاملاردانھاۋا كيمەلەريگە مينەرلـەر ۋە يەنە تامـلاردان يۇكـلـەر يۇكلنەنەر.

شەھەرنڭ ئۇزاق بۇرچەكلەريگەچە ھەممە جايى يير ئاستى ۋە يير ئوستيدەن يۇراديغان تراموايلار بيلەن برلەشدريلور. كوب ئيحتمال باردركم، كەتتە كوچەلەرنڭ ئـوستلەرى ئاينالار بيلـەن ياپيلار ۋە ئيليكتريك ئارقالى ئسنتريلب يارۇقلاندريلور.

كيلـگۇسى شەھەر كوچەلەريدە خەتتاشيغۇچيلارنى كورۇب بولمايدى، چۇنكى بۇتۇن خەتلەر مەخسۇس پوچتە ترۇبەلەرى ئارقالى ئويلەر گەتار قانلغۇسيدرلەر. ئافتامابيل ۋە تراموايلارنڭ بيكەتلەرى كوبرەك يير ئاستيدا بولغان دائيرەلەردە جايلاشدريلور.

كۇن ساين مۇكەممەللەشمەكدە بولغان تليفۇن ۋە باشقا گەپلەشش ئالەتلەرى ئارقالى ئنسانلەر بر ـ براۋ-لاريغا باردى ـ كيلدى قيلش دەردى سەريدەن ئازاد بولغانلاريدان تراموۋاى ۋە شەھەر تيمر يوللاريداغى نقيلش ۋە غـەلەبەلك ئارادان كوتەرلگۇسيدر. كەتتە شەھەر كوچەلەريدە كۇن ساين ئارتب باراديغان ئارابا ئيزۋاشلار (فايتونـلار ۋە ئافتامابيللەرنڭ سانى حازر

ھەم جۇدە قيين بر حال توغدرماقدادر. ئەنـگلييەدە سوڭغى ئـون يل ئچيدە ئافتامابيل وە باشقا مينش ماشينەلەرينڭ سانى بيگرمە ئالتى مڭدەن بر ميليونگە ييتكەن ۋە يەنەدە كوپەيمەكـدەدر. بۇ مەسئەلە ھـەم ئوزيگـە جـۇدە جـدى بر سۇرەتـدە قاراشنى تەلەب قيلادى.

كيلگۇسيدە ۋاگۇنلەر راحەتلـك قيلشغا كيرەك بولغان ھەر بر نيرسەگە ئيگە بولغۇسيدرلەر. ۋاگۇنلار ئچيدە مۇسافرلەر ئۇچۇن كۇتۇبخانە (ئو زەمان كتاب ھەركم ئوقويا ئالاديغان دەرەجەگە يتكۇسيدر) بۇفيت (ييمەك ئويى ۋە دۇنيانڭ سوڭ خەبەرلەرينى حەرەكەت قيلاديغان سۇرەتلەر ئارقـالى كـورسەتب تورغان ماشينەلەر ھەم بولغۇسيدر.

يير ئاستى تيمر يوللاريدا مۇزيكە چالينب تۇرۇشى ۋە تەليفون بيلەن گـەپلەششنڭ مۇمكن بوليشى ئارقالى باردى ـ كيلدى قيلاديغانلار يەنە بر دەرەجە تەئمين ئيتلگۇسيدرلەر. شۇ حـال بيلەن ئشچيلەر شاۋقونسز ۋە تيزلك بيلەن باراديغان جايلاريغاييتشە ئالغوسيدرلەر. كـوب ئوتمەسدەن ئحتمالكى بۇتۇن تيمر يوللار ئيليكتريكلەشدرلگۇسى ۋە يير ئاستيدا مەگەزين ۋە ياشايش مەكانلارى بنا ئيتلگۇسيدر.

حازردە ھەۋا مۇسافەرەتينڭ تەرەققيسيگە بولغان مەيل سايەسيدە كيلگۇسى زەماندا ھـەۋادا ئۇچۇش بۇتونلەي قورقنچسز بر حالگە كيلگوسيدر. ھاۋا

كيمەلەريگە ئيلكتريك كۈچى تەتبيق قيلنغاندان كيين ئۈچۈشلارنڭ قۇلاي ۋە تەهلۇكەسز بولغانيغا تولا بر تەئمينات قولغا كريتلگۈسيدر. حازرگى كۈندە مەۋجۇد بولغان ئايرو پلانلار ئوز ماشينەلەرينڭ غازيگە قارايديلار. ئۇلار تيلەگەن جايلاريغا تۇشە ئالمايديلار وە بيلگيلك سۇرعەتدەن ئاز هەم يورالمايديلار. براق بارغان ساين بۇ كەمچيلكلەر دەفع ئيتلگۈسيدر. تار مەيدانلارغا هەم ئينش مۇمكن بولغۇسى ۋە ئوزەمان خاهلاغان جايدا تورا ئالماغان ئايرۇپلانلار بر پوللك بولۇب قالغۇسيدرلار.

هەلى بۇلاردان باشقا خاه ئادەم منەدغان ۋە خاه يۈك تاشيديغان ئايرۇپلانلارنى باشقاراديغان ـ راديو نەزارەتچيلگى سايەسيدە تۇمەنلى هاۋالاردا هەم ئۈچۈش مۇمكن بولغۇسيدر. بۇتۇن كيمەلەر سۇۋگە، باتمايديغان ۋە سۇۋ ئوستيدە يوزەديغان هيدروپلانلارغا ئوخشاش قيلب تۈزۈلگۈسيدرلەر. كوب ئوتمەسدەن بەحرى مۇحيتلەردە ئايرۇپلان ئستەنسەلەرى هەم كورگۈسيەز. حازرگى ئافتامابۇسلارنى كيلگۈسى زاماندا كورۇب بولماغۇسيدر. ئۇلارنڭ جايلارينى كوب مۇسافر جايلاشا ئالاديغان ۋە ئوزلەرى هەم سۇۋ ۋە هەم قورۇقلقدا يۈرە ئالاديغان ماشينالەر ئالغۇسيدرلەر. مەنە بۇندەي بر ئختراع سايەسيدە بوتون ئەنگليەنى 12 ساعەت ئچيدە يورۇب چيقش مۇمكن بولغۇسيدر.

تيرك سۇ ئاستى قايق

بۇتۇن ئەمريقا مەتبۇعاتى رۇس مۇهاجرلەريدەن بولغان مۇهەندس ئارلوفسكىنڭ كوتلمەگەن بر ئختراعيدان نيهايەت دەرەجەدە ئارتق قزقماقدادر. ئونڭ تريك سۇ ئاستى قاييغى «سۇ مبارينا» ديگەن قاييغى دەريا ئشلەرى بيلەن مەشغۇل تەبەقەلەرنڭ ديققەتلەرينى جەلب ئيتدى. بۇندەن ئەۋۋەل هەم مەزكۇر مۇهەندس باشقا بر ئختراعى بيلەن تانلغان ئيدى. بۇ ئختراع ئيسە «ميخانيكى پەششە»دەن عبارەت ئيدى. بوماشينەگە ئيگە بولغان كمسە حەشەراتلەرديك تيكس ديۋارلارغا ترمانب چيقا ئالادى.

«تريك قايق»نڭ ديگزدە يۈرش ئشيدە كەتتە بر ئوزگەرش ياساشى كيرەك. بۇ كيمە هەر قانچا دەريا قەعريدە بولسادا سۇنڭ تەزيىقى، هەوانڭ يتمەگەنى ۋە باشقا تەسادۇفلەردەن خاتر جەمعدر.

بۇ قايقنڭ ئيك قزق حۇسنى شۇدركى ئول ئوز ۋەزنينڭ 10 حەتتا 20 مۇقابلى ئاغرلغيدا بولغان نەرسەلەرنى 10 ميترلك چۇقۇردان قوزغاتا ئالغانيديك 250 ميترلك چۇقۇردان هەم قوزغاتا ئالادى. بۇ ئاپارات جۇدە ئەرزان توختايدى. 14 سوم توختايديغان نەمۇنە ئۈچۈن ياسالغان ئاپاراتلاردان بيرى 250 ميترلك دەريا قەعريدەن 430 قەداق چاماسيدا بولغان بر يۈكنى چيقارغاندر. شۇ نسبەت بيلەن حيسابلاغاندا كەتتەراق ياسالغان بر ئاپپاراتنڭ 8 ميڭ تونۋەزنلك غەرق بولغان بر پاراخۇدنى هەم سۇ يۈزيگە قالدرا ئاليشىدا ئانقدر. شۇ قايقنڭ سايەسيدە سۇ ئاستيدا، دەريا قەعريدە ياتغان يۈزلەرچە پاراخودلار ۋەهيسابسز قاييقلارنى ۋە ئولاردا مەۋجۇد بولغان دەۋلەتلەرنى قولغا كرگزش مۇمكن بولغۇسيدر. بۇندان باشقا بۇ قاييقلار فەن ئۈچۈن هەم جۇدە ئەهەمييەتلكدرلەر. ئۇلار حازرگەچە تيكشريلشى مۇمكن بولماغان ۋە سۇ ئاستيدا بزنڭ بلمەديكمز سرلەر ئاراسيدا ياشاماقدا بولغان نەباتات ۋە حەيۋانات عالەميگە ئنسان قولى ئوزاتلا ئاليشيغا يول ئاچغوسيدرلار.

بۇلارنڭ هەممەسيدەن سەرفى نەزەر، بۇ كيمەلەردە خەتەر هەم كورلمەيدى. ئولاردا هەر بر هەلاكەت ۋە خەتەر ئالديدا سۇ يۈزيگە چيقش ئمكانى باردر.

بۇ قايق ئارلوفسكىنڭ ئوزى تامانيدان ئختراع ئيتلگەن بر ساتور بيلەن هەرەكەتگە كيلەدى.

ئېديسسون نڭ 80 ياليگى

20 نچى عەسر فەن دۇنياسيگە ئوزينڭ كەتتە ۋە قيمەتلى تارتقلارى بيلەن مەشهور بولغان «توماس ئېدسسيون» نڭ تەۋەللۇديگە بۇيل 80 يل تولادى. ئنساف يۈزەسيدەن ئەيتگەندە توماس ئوز عومريدە فەن عالەميگە-ئنسانييەت دۇنياسيگە جۇدە كەتتە خزمەتلەر قيلغاندر. شۇنڭ ئۇچۇن بوتوي بۇتۇن دۇنيا ئۇچۇن ئەرزيديغان بر ۋاقيعەدر. ئيديسسون نڭ ئختراعلاريغا كيلسەك شۇنيگيندە ئەيتيش كېرەككى ئونڭ يالغز تيلگراف ئشلەرى ساحەسيدە 200 دەن ئاشق ئختراعى باردر. ئيلېكتريك ئشلەريدە ياساغان يەنگيلكرى-ئيلەختراعلارى ئيسە ميڭدەن ئاشادى.

ئېدسسيون نڭ كەتتە ئيختراعلارى، فونو گراف (سوز قاپار) گرامافون، كينەموتو گراف، هەۋانڭ ئيك مەيدە تەزييق ۋە هەرەكەتينى كورسەتەديغان ئاپاراتدان عبارەتدر. بۇندەن باشقا ئاۋۇشنى 200 قاتلا ئاشيراديغان مېيگافون، ئوزى ئشلەيديغان ۋە دەقيقەدە بر نيچە ميڭ سوز تارقاتاديغان تيلگراف، كيرەكيچە نۇسخەچيقارب بيرەديغان ئيلېكتريك قەلەم ئۇچى (پېرو) ئيلكتر بيلەن هەرەكەتگە كيلەديغان لوكوموتيف ۋە يەنە بر تالاى مۇهم نەرسەلەردەن عبارەتدر.

ئاموندسين: ئوتگەن يل شمالى قۇتب ئۇستيدەن ئۇچۇب ئوتگەن نۇر ۋيچلك مەشهۇر سەيياح ئاموندسين يەنەدە دير جابل بيلەن جەنۇبى قۇتبگە ئوچماقچى ئيكەن.

كەتتە پاراۋز: ئامريقادا 7000 ئات كۇچيگە ئيگە كەتتە بر لوكوموتيف ياسالغان. بو پاراۋز 200 ۋاگوننى تارتب يۇرار ئيكەن.

عوزر.

جورناليمزنڭ ئەسلدە چىقا باشلاشى مارت ئايىدا (1925) ئيدى. ئوتكەن يلى ئابونە يلمزنى بۇ يلنڭ ديكەبريدە توگەتمەكچى بولساقدا، بولب ئوتكەن ساۋۇتلار ئارقاسيدا بوز سووگەندرە. ئستانسەسى نوقتاب قالب، تاشكينتدە جورنالمز باسلغان مەتبەعە توقتاب قالب №12 كېچ قالب چيققان ئيدى. بـو سانيمزنڭ كيچگيشيگە هەم شۇ ئەحوال سەبەب بولادى.

بۇندەن كيين مونتەزەم چيقب تورۇشىغا وەعدە بېرە بيلەمز.

بونڭ ئزيدەن نەوبەتدەگى سان هەم تېزدەن چىقار.

1927 نچى يل زەرفيندە موشتەريلەريمزگە 12 - ساننى تولا بېرگوسمز.

ئيدارە.

کتابیات

بام.

(I نچی بۆلم)

ئورتاق ئیلیبك هەم (لیبکنیحت تەجریبە مەکتەبی ئوقۇتغوچیلاریدان) لوبینسوف هەم ئارخانگیلسکیلەر تامانیدان توزیلب 1926 نچی یل ئۆزبیك دەۋلەت نەشریاتی تامانیدان نەشر قلنغان. کتابنك باشدا ئانك قایسی یلدە ئوقوغوچی قایسی سنف بالالاری ئۆچۆن یازیلشی حەققیدە هیچ بیر گەپ بولماسا هەم کتابنك مۇقاۋەسیدە بولغان I بولم دیگەن سوزدەن هەم مۇندەریجەسدگە کرگەن ماتیریاللاردان کتابنك بیرنچی یلدە ئەلفبادان کیین ئوقوتوش ئۆچۆن یازلغانینی توشنیب بولادی. بو کتابنی ئۆزبیك تلدە چققان ئوقش کتابلارینك ئازمی، کوبمی ئوسۇل تەعلیم تەربیە قاعیدەلەری بیلەن حیسابلاشیب تۆزۆلگەنی دیسە بولادی.

بو کۆنگەچە کتابنك باشقا بولملەری مەتبوعات مەیدانیغا چققانی یوق، شۇنك ئۆچۆن ئالار خەققیدە سوزلەشش کیلگوسی کۆننك ۋەزیفەسی بو قیسمی هەم ئوقو یلینك یاریمسی ئوتکەندەن کتاب بازاریغا چققانلقدان، کتابنی تەجریبەگە قویوب، تەجریبەدەن حاسیل بولغان نەتیجەنی قولغا توتوب سوزلەب بولمایدی. شوندای بولسا هەم کتابنك هەر بیر ئوقوچینك کوزیگە کورینب تورادیغان بەعزی بیر نۇقتەلەری حەققیدا گەپیرەسدەن ئوتوش مۇمکین ئیمەس. کتابنك ئیچیدەگی ماتیریاللارنی قاراب چققان ۋاقتدا بیر تەرەفدەن یاخشی پیداغوغلارنك ئیشی کورنسە، ئیکنچی تەرەفدەن پیشب یتمەگەنلك خاملق کورینب کیتەدی. بیر ئورندا کتابنی تۆزگوچیلەر غایەتدە ئیجتیهاد بیلەن کتابنی ئوسۇل، تەعلیم، تەربیەگە مۇۋافیقلاب تۆزۆشگە ترشگەنلەری کورینەدی. ئیکنچی تەرەفدەن ئیسە، تەعلیم-تەربیە قانونلاری بیلەن حیسابلاشماغانلقلاری کوز ئالدیغا کیلیب باسادی. مەسەلەن: کتابدا ئەلیفبانی تەمام قیلیب یاخشیغنا حیکایەلەر ئوقویالایدیغان بالالار ئۆچۆن هیچ بیر مەعناسی بولماغان ئایرم سوزلەر یازلغان. مۇنداقا ئایرم سوزلەرنك ئارالاریغا کیری ئوتورلەر قویولسا هەم بیرنچی ئوقو یلیدە بالالار مۇنداقا تنش عەلامەلەریگە ئیعتیبار قلا ئالمایدیلار. مەسەلەن: مۇشۇك، ئۆچوب، قوش ئاتدی، کەبی سوزلەر گەرچی ئورتالاریغا کیری ئوتور قویولیب بیربیرلەریدەن ئاجراتلسلار هەم بالالار ئول سوزلەرنی بیر جۇملە قیلیب، «مۇشوك ئۆچۆب قوش ئاتدی. دیب ئوقویدیلار. بو جۇملەدەن هیچ بیر مەعنا ئاڭلاشلمەیدی. مۇنداقا مەعناسز جۇملەلەرنی ئوقوش بالالارنك ماشین کەبی ئوقب مەعناغا ئیعتبار قلماسلقلاریغا سەبەب بولادرکم، بو بیزنك کوزەتکەن مەقسەدیمزگە خیلافدر. چۆنکی بیزنك قاشمزدا ئوقوشدان مەقسەد-ئوقوش ئیمەس بەلکی ئوقوشدان مەقسەد بلش وە بلگەنگنی تورمۇشقا تەتبیق قلشدر. بالالارنی ماشین کەبی فەقەت ئوقوشقا ئورگەتش- بو ئیسکی مەکتەبلەرنك میراسیدر.

عنایەت سەعید.

شۇنك ئۆچۆن ئەلفبانی تەمام قلب حیکایەلەر ئوقویالادیغان بالالارغا بیندای نیرسەلەر بیریلیشی بو ئوقوش کتابیغا حاذلق بیلەن کرلگەن نیرسە بولوب کتابنك دەرەجەسنی یوقاتادی. ئیکنچی کوزگە کورنب تورادیغان یتش مەچیلك بو کتابنك بیر نیچە کومپلیکسکە بولنب هەر کومپلیکسنك ئاخیریدا (کتابنك ئورتاسیدا) کومپلیکسکە کرگەن ماتیریاللارنك ئیسملیگنی جایلاشدرشدر. بو یەردە کیتبنی حۆزیك کورسەتەدیغان بیر نیرسە بولوب بالالار ئۆچۆن هەم کومپلیکس ئۆچۆن هەمهیچ بیر ئەهمیەتی یوق. شۇنك ئۆچۆن کتابنك ئاخریغا قویغاندا یاخشی بولار ئیدی. ئۆچۆنچی کەمچیلك، کتابداغی ماتیریالنك کەملیگی مۇندەریجە یاغیدان کەمبەعەللیکی!

کتاب بیرنچی سنفنك ئەلفبا تەمام قلغان بالالاری ئۆچۆنگینە یازلغانیدان کتابدا پراگراماغا کرگەن بۆتۆن نیرسەلەرگە مۇۋافیق ماتیریاللار بولسا کیرەك ئیدی. بیر مەۋزوعنی ئیشلەب چقارش ئۆچۆن بیر-ئیکی یوللك بیرشیعر یا ئیککی مەقالەگنە یتیشمەیدی، بەلکی کوب ماتیریالنك ئیچیدەن مۇۋافیق نیرسەنی تاپب ئالش ینگل بولادی. ئاینوقسا بیزنك ئۆزبیکستانداغی گەبی قشلاق هەم شەهەر مەکتەبلەری، ئۆچۆن فەقەت بیرگینە ئوقوش کتابی یازلغاندا بۆ نیرسەنی ئیروچا کوزدە توتوشقا کیرەك بولادی.

تورتنچی کەمچیلك ئیسە کتابدا ئوقوچیلارغا رەهبەر بولارلق ئورنەکلەر یوق بو تەجریبەسی کەم بولغان ئوقوتوچیلار ئۆچۆن بیرنچی دەرەجەدە زەرور بولغان نیرسە بولب کتاب تۆزگوچیلەرنی مونی کوزدە توتماسلیغی کتابنك کەمچلکلی بولب چیقیشغا سەبەب بولغان.

بیشنچی کتابدا کوزگە کورب تورغان نیرسە بولسا، بو ئویونلار قیسمی. گەرچی ئویونلار گوبکنە یازلغانلار. ئەمما ئویونلارغا عائید رەسملەر یوق دیسکە مۇمکین. بونی هەم بیزکتابنك کەمالدیەتیدەن حیساب قلا ایمز.

بو کەمچیلکلەر یاش ئورتاغیمز ئیلیبك ئۆچۆن ئانچا کەتتە بولماسالار هەم ئورتاق ئارخانگیلسکی وە لوبینسفلار ئۆچۆن عدفو قیلنادیغان حاللاردان ئیمەس چۆنکی بو تەجریبەلك ئورتاقلار میلیونلارغا بالغ ئۆزبیك بالالاری ئۆچۆن ئوقوش کتابی تۆزگەن ۋاقتدا بیرئازغنا ئیعتبار بیلەن ئیشلەگەن بولسا ئیدیلەر، شۇنچەسز مۇنداق خەتالاردان قاچارئیدیلەر.

شونداق بولسا هەم ئوقش کتابلاریغا شۇنچا کەمبەغەل ۋاقتدا چققان بو کتابلار ئوقوتوچی ئورتاقلارمزنك تۆزەتشلەری، ئۆزلەرینك تەجریبەلەرنك نەتیجەلەرن قوشمچا قلشلاری بیلەن مۇکەممەللەشسە مۇمکین. کتابنك نیچە فائز تورلوشقا مۇۋافق بولغەنینی کیلگوسیدە تەجریبە کورسەتکوسیدر.

بۇحارا ئنقلاب-ى تەئريخ-ى ئۇچۇن ماتيريالّار.

مۇتالەعەچى

سەدريددين عەيني ئەسەرى. س. س. س. ر. خەلقلەرى مەر- كەزى نەشرياتى تامانيدان 1926 نچ-ى يل مەسكەۋدە باسلغان. 256 سەحيفە - نەرحى 2 سوم 50 تين.

نەزير تورەقۇل ئوغل-ى ن-ڭ باش سوزى بيلەن باشلانغان بۇ كيتاب 20 نچى عەسرنڭ برنچى يللەريدەن باشلاب، بۇخارادا تەجەد- دۇد حەرەكەتى باشلاغۇچيلاردان بولوب، بۇ حەرەكەتنى ئالب بارغان ۋە بۇخارادا بولغان ۋاقيعەلەردە فەعالييەت بيلەن ئشتراك ئيتكەن ئورتاق عەينىنڭ خاتيرەلەرى، چنەكەم بۇخارا تەئريخين-ى يازغۇچ-ى ئورتاقلارغا تەئريخى ماتيرياللار بولا ئالاديغان پارچالاردان عبارەتدر. بۇ ئەسەر بۇخارا تەئريخىنى يازماقچى بولغان كيمسەلەرگە كيڭ ۋە باي مەعلۇماتلار، توغرى ۋە مۇبالەغەسز ماتيرياللار بيرە ئالاديغان بر مەنبەعدر دييلش-كە ئەرزيدى. ئورتاق عەينى بۇ ئەسەريدە بۇ- خارادە سۇڭغى $1/4$ عەسرئاراسيدا بولغان مۇهم ۋاقيعەلەرنى ئوزي- نڭ ۋە ئورتاقلارين-ڭ ب-ز زات ئشتراك ۋە فەعالييەتلەرى بيلەن ئشلەنگەن ئشلەرنى، جەديدلەر تەشكيلاتينڭ قايسى فيكرلەردەن باشلاب قايسى مەقسەدلەر بيلەن قايسى يوللاردا تۆزۈلگەنينى ئاچق كورسەت- كەندر. ئورتاق عەينى «ئوز ئەيتيشيگە كورە» بۇ ماتيرياللاردا، ئوزينڭ ئشتراكچى بولغانيغا قاراماسدان هەر زەمان بيتەرەفل-ك تەعقيب ئيتكەندر.

كيتابنڭ باشيدا عيلمى ئنقلاب ياسالشيغا مۇساعيد زەمينلەر توغريسيدا سوزلەنب، ئوننەيكن عيلمى ئنقلابنڭ باشلانشيغا ۋە ئوز- گەرشيگە سەبەب بولغان عامللەر ئەيتيلب كيتكەن.

كيتاب ياخشى قاغازدا، نەفيس سۇرەتدە باسلغان بولسا هەم مەتبەعە خەتالەرين-ڭ حەدسز كوبلگيدەن بۇ حۇسنلەرينى تەمامەن يوقاتغاندر.

كيتابدا بر كوب مەيدە-چۇيدە خەتالاردان سەرفى نەزەر بۇتۇن جۇملەلەر ۋە سەترلەر هەم قالدرلغاندر. مەسەلەن: 35 نچ-ى سە- حيفەگە كريشى كيرەك بولغان 30 سەتر كيتابنڭ 7-8 نچى سە- حيفەسيدەگى موحەررينڭ مۇقەددەمەسيگە كرگەندركم، بۇنڭ بۇ ييرگە ئەسلا مونا سەبەتى يوقدر. بۇندان باشقا كيتابنڭ بر كوب جايلاريدا هەم بوتۇن سەت-رلەر، جۇملەلەر قالدرلغان، كەليمەلەر تاشلان-ب كيتلگەندر. تاغن سەنەلەر،ناملەر هەم كوب جايلاردا خەتا كيتكەن؛ مەسەلەن، عەب-دۇرەحمان سەعيدى ئورنيغا كيتابن-ڭ هەمە جاييدا عەبدۇرەخمان سەعدى، فەزلددين مەخدۇم ئورنيغا فۇزەيل مەخدۇم كەبى جۇدە كەتتە خەتالەر كيتكەندر. تەئەسسۇفكە قارشى بۇ قەدەر خەتاسى كوب بولغان كيتاب ئۇچۇن خەتا ۋە سەۋاب جەدۋەلى هەم تۈزيلگەن ئيمەسدر.

نەشريات ئيدارەلەريمزنڭ عۇمۇمەن باسيلاديغان كيتابلار ۋە ئاينقسا بو كەبى تەئريخى ماتيريال بولوب قالاديغان ئەسەرلەرن-ڭ كەمراق خەتا بولۇشيغا ديققەت قيلشلارى لازمدر. بۇندەى ئەسەرلەردە بر نۇقتە بيلەن «كوز» نڭ «كور» بولوشى مۇمكندر.

كيتابنڭ نەرخى هەم ئەنچە قيمەتدر.

بۇ كيتاب توغريسيدا هەليگەچە مەتبۇعاتدە هيچ بر تەنقيد ۋە مۇلاحەزە كۆرۈلمەدى. حالبۇك-ى بۇخارا ئنقلابيـدە بززات عەيني-ى بيلەن برگە ئشلەگەن، ۋە بر كوب ئشلەرنڭ جانلى شاهيدلەرى بول- غان ئورتاقلارنڭ عەينى ماتيريال-لارى توغريسيدا ئوز فيكرلەرين-ى بەيان ئيتب، بۇگۇن بۇخارا ئنقلابى تەئريخى ئۇچۇن ييشلمەي، حەل ئيتلمەى قالغان بەعزى بر مۇهم مەسئەلەلەرنڭ حەلليگە ياردام بير- شلەرى لازمدر.

تەبيعيدر كم بۇگۇن بزشاهيدى بول-وب تۇرغانيمز ۋاقيعەل-ەر كوب ئوتمەسدەن شەرق حەرەكاتى فيكرييە ۋە تەجەددۇدينڭ تەئريخى ماتيرياللارى بولغۇسى ۋە بۇگۇن كەتتە ئەهەمييەتگە مالك ۋاقيعەلەر. بۇگۇنكى كمسەلەر، بۇگۇنگى حاللار داخى تەئريخگە مال بولغۇسيدرلار.

مەنە شۇنى نەزەردە توتب، بار مۇلاحەزە ۋە تەدقيقلارنى، يغنالغان ماتيرياللارنى مەتبۇعات، مەيدانيغا تاشلاب، باسدرب تەئريخ ئۇچۇن مۇكەممەل، توغرى ماتيرياللار تەخلەت تاپشرش كيرەك.

بۇ، بۇخارا ئنقلابيدا ياقندان ئشتراك ئيتكەن ۋە ئۇنى ئويۇشدرغان ئوندە ئشلەگەن ئورتاقلارنڭ ۋەزيفەلەريدر. بۇگۇن عەينى تامانيدان مەيدانغا تاشلانغان نەرسەدە شۇ يولدا عەينينڭ شەخسى بر ميحنەتيدر بۇنى توگەللەتش كيرەك.

ئەهللەريدەن بۇ كيتاب توغريسيدا يازش ۋە س-وز ئاچشن-ى سوراب قالامز.

فەننى ئەسەرلەر سيرييەسيدەن تۆرتتە يەنگى كتاب.

كوبدەن ئيمەس ئۇزبيك دەۋلەت نەشريات-ى تامانيدان فەنن-ى ئەسەرلەر سيرييەسيدەن تورتتە يەنگى كيتاب باسدريلب تارقاتلدى. ئوقوغۇچيلاريمز، مۇتالەعەچيلەريمز، كوتۇبخانە ۋە قرائەتخانەلەريمزنڭ بۇنداي ئەسەرلەرگە جۇدە مۇحتاج ۋە سۇۋساغان بر چاغيدا بۇ 4 كيتابنڭ مەيدانغا چيقشى حەقيقەتەن قۇۋانرلق بر حالدر.

ئۇ كيتابلار مەنە شۇلاردان عيبارەتدر:

1) قۇي-اش هەم ئونڭ بالالارى — ي سيميكن ئەسەرى 76 سەحيفە ئورتاق شاكر سۇلەيمان تەرجيمەسى. بۇ كيتابدا سەييارەلەر، ييرنڭ عۇمۇمى ئەحۋالى، باشقا سەييارەلەر بيلەن بولغان مۇناسەبەتى ۋە قۇياش توغريسيدا ئاچق ۋە تۇشونلەديغان مەعلۇ- ماتلار بيرلگەندر.

2) ماماگۇلدرەك، چاقماق هەم ئيليكتريك.

م. گريمەتسكى ئەسەرى، نەرخى 80 تين، بۇ كيتاب 4 باب بولوب، 4 ليكسييەدەن عبارەت ۋە 13 رەسمگە ئيگەدر. بۇ ئەسەر ئيلكتريك- لەشدرش توغريسيدا ئوقوغۇچيلارغا ياخشى يول-يورۇقلار كورسەتەدى.

ميرزە سولتانى.

كيتاب سۇئال-جەۋاب تەرزيدە تۈزلگەن بولوب، تلى جۇدە ياخشى ۋە ئۇزى قزيقارلقدر. بۇنىدا ئۇزبيكچەلەشدرگوچى شاكر سۇلەيمەن‌در.

3) يىردە حەيات قانداى پەيدا بولدى؟ لونكيوۋيج ئەسەرلەريدەن بولوب، شاكر سۇلەيمان تامانيدان تەرجۇمە قيلنغان 77 سەحيفەدەن عبارەت بولوب، نەرخى 60 تيندر.

4) عالەم قانداى تۈزل-كەن؟ ئاكاديميك د گرۇيا ئەسەرى. 81 بيت نەرخى 80 تين بۇ هەم ش. سۇلەيمان تەرجۇمەسى.

بۇ ئەسەرلەر فەنن-ى كيتاب-لارغا جۇدە چانقاغان بر زەمانمزدا مەيدانغا چيقدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇلارنى ياش ئوقوغۇچيلار ۋە فەن مەۋەسكارلەريگە ياخشى بر ئازق ۋە هەليگە داۋۇربزدە بولماغان نەرسەلەر ديب ئەيتسەك بولادى. بۇ كيتابچالارنىڭ خۇرافات ۋە دين-ى تەعەسسۇبلەر بيلەن كۈرەششدە هەم زور ياردامى بولغۇسيدر. عالەمنىڭ بارلغينى «عەلاحيدە» بر كۇچن-ڭ «مەعمۇد بارماق-لارى» ئۇستيدە تۇرغان سەييارەلەر، ئاى قۇياشن-ى ميخ بيلەن ئاسمان-گە قاقلغان ديب ئويلايديغان كىشىلەر ئۈچۈن، بو كيتابلار بۇ فيكرلەرنىڭ عەكسينى كورسەتەديغان كۈچلى ماتيرياللار بولغۇسيدرلەر.

كيتابنىڭ تەرجۇمەسى جۇدە ساددە ۋە شيرين بر تل بيلەندر. تەرجۇمەدە جۇملەنى جۇملەگە ئۇشۇلى تەعقيب ئيتلمەسدەن، ئۇزبيك شيۋەسينىڭ خۇسۇسييەتلەريگە ريعايە قيلنغاندر. بۇ كيتابلارن-ى ئوقوغان چاقدا كوزگە چاقيلاديغان ئيڭ كەتتە كەمچيلك-ئودە ئستلاحلار مەسئەلەسيدركى، بۇ هەم شاكر ئۈرتاقنىڭ عەيب-ى ئيمەس، بەلك-ى عۇمۇمەن تليمزنىڭ كەمبەغەللكيدەن كيلگەن بر نەرسەدر.

تەرجۇمەلەرنىڭ هەر قايسيغا ئ-ورتاق شاكر تامانيدان عەلاحيدە مۇقەددىمەلەر يازيلب، ئۇلاردا كيتابلارنىڭ ئەهەمييەتى قسمەن شەرح ئيتلگەندر. تەرجۇمەدە ئۇچراڵاديغان قيين سوزلەر ئۈچ-ون كيتابن-ڭ ئاخريدە ئايرم لۇغەتچە قيلنب تۈزيلگەن كى بو فەنن-ى سوزلەرن-ى ئايرشگە ياخشى ياردەم ئيتەدى.

كيتابلار جۇدە نەفيس سۇرەتدە، ئەعلا قاغازدا چرايلى سۇرەتلەر بيلەن باسلغان. مەتبەعە خەتالارى هەم (تەبيعى باشقا كيتابلاريمزنىڭگە قاراغاندا) ئازغا ئوخشايدى. نەفاسەتيگە قاراغاندا كيتابلارنىڭ بەهاسى هەم ئۇنچە قيمەت ئيمەسدرا.

ياش ئوقوغۇچى ئورتاقلاريمز ۋە مەۋەسكارلەرگە ئاينوقسا قورس-لاريمزدا اجتماعيات دەرسى ئوقوتا تورغان ئوقوتغوچى ۋە ئوقوچي-لاريمزغا بو كتابلارنى ئالب فائيدەلانشلەريني تەۋسييە قيلامز.

ئوقوش كتابلاريدا فەننى خەتالار.

عنايەت سەعيد

يەنگى - شورا مەكتەبلەرىنىڭ ۋەزيفەسى.

تورموشيمزنىڭ ئچكى قاتلاملاريغا تامرلايغان ئەسكى تورموشنىڭ چۈرۈك، بۇزۇق مەفكورەسينى تەكى - تامرى بيلەن ئاغدارب تاشلاب، ئۇنىڭ ئورنيغا ئشچى ديهقان ۋە ميحنەتكەش خەلقنىڭ ميحنەت ئاغرلقلارينى ۋە ميحنەت شادلقلارينى عەكس ئيتدرە، يەنگى ساغلام مەفكۇرە ئورناشدرش بزنىڭ تۈب ۋەزيفەمزدر. تاغن مييەسى ئەسكى تورمش زەهەرلەرى بيلەن ئاغولانماغان ميليون - ميليون ئشچى ديهقان بالالارينى، يوقسۇللار مەفكورەسيگە مۇۋافق يەنگى ئوسۇلدە - يەنگى تەعليم - تەربييە بيلەن تەربيەلەب كيلگوسى كونلەريمزدە چين ميحنەت ئيرلەرى، ساغلام فيكرلى قەهرەمانلار ييتشدرمەكدر.

ئنقلابدان سوڭ بزنىڭ بوتۈن حەرەكەتلەريمز، تەعليمدا توتقان بويوك مەقسەدلەريمز شۇ نوقتەلەرگە قاتتق باغلانغاندر.

دەرسلكلەر قانداى بولسن؟

دەرسلكلەر - ئوقوش كتابلارى يوقاريداغى مەقسەديمزگە حەقيقى بولباشچى ۋە ئستەكلەريمزنى بەجەرشكە مۇۋافق بولسن.

ئاينوقسا سوڭغ-ى يللەردە، برنيچە يل لق ت-ەجريبە ئارقاسيدا تۈزيلگەن ئوقوش كتابلاريدا ئوتكەندەگى خەتالارنى تەكرارلاش قەتعييەن يارامايدى ئوقوش كتابلاريدا ئەفسانە، حەيالى حيكايە، قسسەلەردەن بران نەتيجە چيقارش، ت-ورموشمزدا ب-ولماغ-ان تورل-ى مەسەللەر، ئيرتەكلەر بيلەن ياش بالالارنىڭ باشلارينى قاترش هيچ بر يارامايدى.

ئوقوش كتابلاريدا بولغان ه-ەر بر «دەرس» س-اب-اق ئوقول كوندەليك تورموشيمز، عاددى حەياتمزدان ئالنب ئوندەن كۈتلگەن بر مەقسەد جەۋلان ئيتسن! كتابداغى حيكايە قسسەلەردەن مۇعەللمنىڭ ئۇزى بر نەتيجە چيقارب بيريشى ماقتانارلق ئوسوللاردان حيساب قيلنمايدى.

شۇنىڭ ئۈچون ئوقۇش كتابلاريدا بالالارنى تيسكەرى بر يولغا ئۇزى بلمەگەن باش بيرك كوچەگە ئ-اليب كيتشى مومكن ب-ولغان مەقالەلەرنىڭ بولماسلىغى كىرەك.

ئيليبيك نڭ «ئورنەك» لەريدا فەننى خەتالار.

يوقاريداغى دەعوامزگە مسال يۈچۈن ئيليبيك نڭ «ئورنەك»لەرن ئالايلق. «مەعارف ۋە ئوقوتغوچى» جورناليننڭ ئوت-كەن س-انلاريدا ئورتاق شيربيك، رامۇل لەر جۇدە حەقلى، ئورنلى تەنقيد قيلديلار.

حەقيقەتدەن بۇ ئوقۇش كتابلارى يەنگى مەكتەبلەريمزنىڭ تەلەبلەريگە جەۋاب بيرش ئيمەس، يەن-گى م-ەكتەب پەردەسى ئ-استيدا ئيسكى مەكتەبينىڭ چۈرۈك - ئەساسسز مەفكورەسن دەۋام قيلديراديلار.

موندان تاشقارى بر قانچا فەننى خەتالار هەم بار. بۇ-ئەلبەتتە موحەررىرنىڭ پەرۋانسزليغيدان ب-ولسا كيرەك. بولماسا مۇندى فەننى خەتالار بولماسلىغى كىرەك ئيدى،

ميسال ئۈچۈن IIنچى ئورنەك كيتابينىڭ 26نچى بيتينى ئاچب «سوراقچى ئيرگەش» مەقالەسينى ئ-وقوب كورگز. سوراقچى ئيرگەش مەقالەسى بو كيتابغا كرگەن مەقالەلەرنىڭ برى هەم برنچيسى. سوراقچى ئيرگەش جۇدە حەقلى ئولاراق ئۇزينىڭ كورگەن نيرسەلەرى توغريسيدا مۇعەلليمدەن سۇراقلار سورايدى. (مەقالەنى ئوقوب كورگز).

مۇعەللم ئيرگەشكە: «ئوت ئەرەۋە، يۈگۈردەك، ئافتامابيل، كەتتە-كەتتە كيمەلەر سوۋدان چيقغان بۇغ (پار) ئارقالى يۈرۈب تۇرادرلار!» ديب جەۋاب بيرەدى. ئيرگەش مۇعەللمنىڭ بۇ جەۋابى بيلەن قەناعەتلەنب ئويدە تەجريبەلەر ياساب كورمەكچى بولادى.

عەجەبا بينزين بيلەن حەرەكەت قيلاديغان ماشينەلەرنى سۇۋ بۇغى يۈرگزە ئالاديمى؟

تاشقاريدان قاراغان ۋاقتدا مۇعەللم ئيرگەشگە توپپا توغرى جەۋاب بيرگەنديك كورۈنسە هەم بۇ جەۋاب ئەساسەن نا توغريدر. چۈنكى

كەتتە-كەتتە كيمەلەر، ئوت ئەرەۋەلەر سۇۋدان چيقغان بۇغلار ئارقالى يۇرۇب تۇرسالار هەم بۇگۇردەك ئافتامابيللەر سۇۋدان چيقغان بۇغ بيلەن يۇرمايدىلار. بەلكى ئيچكى يانش مۇتەحەررىكى ئارقالى، بينزيننىڭ يانشيدان خاسل بولغان بۇغلانش بيلەن حەرەكەت قيلاديلار. بۇ داي ماشينەلەرنىڭ تۇزولۇشلەرى بيلەن بۇغ ماشينەلەرينىڭ تۇزولۇشلەرى ئاراسيدا كەتتە فەرق بولغانيديك، بۇلارنى-ى حەرەكەتگە كيلتۇرەديغان كۇچلەر ئاراسيدا هەم كەتتە فەرقلەربار دۇر. ئافتامابيلنى سۇۋ بۇغى بيلەن يۇرادى ديمەك، «بينزيننىڭ پارتلاشى بيلەن حەرەكەتكە كيلەديغان ماشينى سۇۋ بۇغى بيلەن يۇرادى» ديمەكدۇر.

بۇنداي نيرسەلەر حەققيدا بالالارغا مەعلۇمات بيرشگە هيچ نيرسە مەجبۇر قيلمايدى. پراغراما بويىنچا بۇ نيرسەلەرنى تيكشرش ئيككىنچى سنف پراغراماسيگە كرمەيدى.

يەنە 70نچى سەحيفەدەگى 65نچى سانلىك «بال ئاريسى دىگەن» مەقالانى ئاچب كورگز.

بال ئارىلار ئوچ تۇركۇمگە بولونەديلەر، 1بولەگى ئشچى ئاريلاردر بۇلارنىڭ قارنلاريدا نەيزەلەرى بولور. ئەگەر بىرەر كشى بولارغا تيكسە ئاريلار قارنلاريداغى نەيزەلەرى بيلەن سانچاديلار. 2نچى بولەكلەرى ئورغاچى ئاريلار. بولارنىڭ سانلارى ئشچى ئاريلاردان كورە ئاز بولادر. ئورغاچى ئاريلار هەر كۇنيگە ئوچ مڭەدەن توخۇم يلاديلار. 3نچى بولەگى هەر ئويادا بيتتە بولادر. بونيسيگە شاه ديرلەر. شاهى قاياقا كيتسە ئاريلار هەم شۇل ياقغا كيتەدرلەر...» دىب قويادى.

پراگراما بويونچا بۇ مەقالەنىڭ بزنىڭ كابمزدە ب ولىشى مۇمكن. ئەمما مەقالەنى تەگيدەنردك تيكشرب قاراساڭز مەقالە كيرەك مەعنا باغيدان، كيرەك فەننى ياقدان بۇتونلەي خەتا. برنچيدەن ئورتاق ئيلبيك نىڭ 2نچى بولەگى ئورغاچى ئاريلار بۇلار دىب يازغانى ئورغاچى ئاريلار ئيمەس، بيگت ئاري بولادى. بيگت ئاري ئيسە كونيدە 3مڭنە ئيمەس، ئوچتە هەم توغمايدى. 3نچى بولەكدە ئيلبيك ئورتاقنىڭ شاه دىب ئاتاغانى ئاريلارنىڭ ئاناسى بولادى.

ئاريلاردا مانارخىيا حۆكۈمەتى هەم شاه بولۇشى مۇمكنمى؟ ئورتاق ئيلبيكنىڭ ديگەنيچە شاه بولسا ئولاردا مانارخىيا ئاساسيغا تۇزۇلگەن حۆكۈمەت هەم بولار ئيدى. چۇنكى شاه مانارخىيا حوكومەتينىڭ هاكيمى مۇتلەقى بولادى. ئاريلاردان مۇنداق نيرسەنى كۇتۇش مۇمكن ئيمەس. ئورتاق ئيلبيكنىڭ بۇ تەعبيرى Эд مىرنىڭ: «ئستانبولداغى كوچوك-لەرنىڭ حۆكۈمەتى بار ئيدى» دي-گەن تەعبيرينى ئيسلەتەدى. بەلكى ئورتاق ئيلبيك ئانانىڭ ئشچى ئاريلار قاشيداغى دەرەجەسينىڭ كەتتە-لگيدەن ئونى شاه دىب ئويلاغانلاردر.

براق ئاريلار ئونى شاه بولغانيدان ئيمەس بەلكى ئشچى ئاريلار چيقاديغان تۇخوم سالۇچى ياخشى ئانا بولغانيدان سويەدلەر. ئەگەر ئول ئشچى ئاري-لار چيقاراديغان تۇخۇمنى ئازراق سالب، كوبرەك يالقاۋ ييگيتلەر چيقاراديعان ت-ۇخوملار سالا باشلاسا، ئاريلار يەنگى ياش ئانا ئوسدرب، كەمپر ئانانى ئولدرب تاشلايديلار. بۇ ئانانىڭ دەرەجەسى ئونىڭ خدمەتيگە كورە بولغانينى كورسەتەدى. ديمەككى ئوچ ميڭەدەن تۇخۇم سالوچى يگت ئاريلار (سزچە ئ-ورغاچى) ئيمەس، بەلكى ئاريلارنىڭ ئاناسى (سزچە شاهى) بولادى.

ئوقۇش كيتابلاريدا ئاريلارنىڭ شاهى، تاۋۇقلارنىڭ پادشاهى كۇ-چۇكلەرنىڭ حۆكۈمەتى بولادى ديگەن تەعبيرلەر مۇتلەقا بالالارنىڭ باشلارينى ئاداشدرشغا خدمەت قيلادى. چۇنكى بۇنى بۇنداي دىب بلگەن بالانىڭ حەي-ۋانلار ئاراسيدا هەم پادشاهلار بولادر ئيكەن، كيشيلەر ئوچون هەم بۇ نيرسە تەبيعى قانۇن بولسا كيرەك ديگەن نەتيجەنى چيقارشلارى مۇمكندر. بۇ ئيسە بۇرجۇئازىيا ئيدىيالوگلارينىڭ فيكرى بولوب، بزنىڭ مەفكۇرەگە جۇدە خيلافدر.

بۇنى كيتاب مۇحەرريرىنىڭ ئويلاشى لازم ئيدى.

ئۇچقۇن جۇرنالى (2نچى يل)

سەمەرقەند ئولكە ئوزبيك بلم يۇرتى تەلەبەلەرى تامانيدان چيقاريلا ديغان بۇ جۇرنالنىڭ 5 ۋە 6 نچى سانلارى ئيدارەمزگە كيلدى. جۇرنال كەتتە حەجمدە، 28 بيتدە شيپوگرافىيا بيلەن نازاغنا باسلغان. مۇندەريجەجيهەتيدەن ئەنچەگنە باي. جۇرنال تەلەبەلەرنىڭ ئوز قەلەم كۇچلەرى بيلەن تەئمين ئيتلگەن.

جۇرنال كورگۇچيلەرگە كەتتە ئوميدلەر بيرەدى. بز هەم شۇ فانارداا ئونىڭ كوچەيب، مۇندەريجەسينى كينگەيتب، بلم يۇرتيدە ياش مۇحەررير ۋە ياش شاعرلەريتكزش ئرچاغى بولۇشينى ئوميدقيلوچيلاردانمز. جۇرنال ئيدارەسينىڭ مەنەشۇ سوڭغى نۇقتەگە كوبرەك ئەهەمييەت بيرب، ئوز مۇندەريجەسينى تەربييەۋى بوللارغا مەيل ئيتدريشى كوبرەك فايدالىدر.

خەبەرلەر.

ئازەربایجاندا گەنج قزیل قەلەملەر ئتتیفاقی.

- ع. تاگری ۋیردی.

ئوزبیکستاندا قزیل قەلەملەر جەمعیەتینڭ تەشکیل ئیتیلیشی مینی جۆدە سوبونتریشی بیلەن ئازەربایجاندەگی یاش قزیل قەلەملەر ئتتفاقی توغریسیدا بر نیچە سوز یازشگە هەم قزیقتردی.

حازردە ئازەربایجاندا ئیکی ئەدەبییات جەرەیانی، ئیکی ئەدەبییات ئوچاغی بار. بریسی بر قانچا ییلدەن بیرلی دەۋام قلب کیلمەکدە بولغان ئازەربایجان ئەدەبییات جەمییەتیدرکم بۆ ییرگە ئیسکیدەن بیرلی بولوب کیلگەن شاعرلەر ییغلغان، بۆ جەمییەت تۆرلی خەلق ئەدەبییاتیگە عائید کیتابلار، بر کوب شاعرلەرنڭ کیتابلارینی باسدیریش وە ئەدەبی ییغلشلار بیریش بیلەن مەشغۆلدر. ئازەربایجان ئەدەبییات جەمعییەتی مەرکەزی ئجرائیە قومیتەسنڭ قولی ئاستیدا بولوب «ئەدەبی پارچالار» ئسمیدە بر جورنال چقارماقدا وە خەلق مەعاریف کەمیسەرلیگی تامانیدان چقادیغان «مەعاریف ۋە مەدەنییەت» جورنالیدە ئشتراك ئیتمەکدەدر.

ئیکنچی جەرەیان، ئیکنچی ئەدەبییات ئوچاغی «گەنج قزیل قەلەملەر ئتتیفاقی»در. بۆ ئتتیفاق 1925 نچی ییلدە «قومۆنیست» گەزیتەسی ئالدیدا تەشکیل ئیتلگەن کمسامول شاعر ۋە ئەدەبیاتچیلەرینڭ جەمعییەتیدر. ئنقیلابنڭ یتشدیرگەن یۆزلەرچە یاش وە پرولیتار مەفکۆرەسیدە ئشچی-دیهقان یازوچیلاری ئوز جەمعییەتلەرینڭ باشیغا توپلانغان بولوب ئەدەبی فەعلییەتلەریدە سۆرعەت بیلەن دەوام ئیتمەکدەلەر. بو ئتتیفاق یاش یوقسول یازوچیلارینی ئنقلابی یول، لینینیزم تەربیەسی بیلین ئوسدرمەکدەدر. ئتتفاق قیسقا مودەتلەر ئاراسدا عومومی ییغیلشلەرینی چاقریب پرولیتار ئەدەبییاتیگە عائید تۆرلی مەسئەلەرنی موزاکەرە ئیتش بیلەن بیرگە بەعزی ییغلیشلاردە هەم ئوزینڭ ئەعزالارینڭ یازولارینی (شعر ۋە حیکایەلەرینی) تەحلیل ۋە تەنقید ئیتش مەسئەلەسینی کورەدی. شۆنڭ بیلەن یاش یازوچیلار تەجریبەدەن ئوتوب هەمدە کیلگوسیدە قاندای بولوشلەرینی بیلگیلەب قالادیلار. یاش قزیل قەلەملەر ئتتفاقی ئوتگەن یل «گەنج قزیل قەلەملەر» نامی بیلەن بر کیتاب باسدیردیکم بوندا یۆزدەن ئارتق یاش یازوچینڭ ئشتراکی بولدی. یاقندا هەم بر کیتاب باسدیرماقچیدر. بۆندەن باشقا ئفاقنڭ ئەعزالاری «کامساموڵ» جۆرنالی وە «گەنج ئشچی» گەزیتەسینڭ باشیغا توپلانغان وە دائمی ئشتراك ئیتەدیلەر. گەنج قزیل قەلەملەر ئتتفاقی کۆن-کۆندەن کیڭەیمەکدە، مەحکەملەنمەکدە، کەتتە ئەهەمیەتگە ئیگە بولماقدادر. ئەڭ‌ئی یاش یازوچیلار، بەلکی بوتون تەلەبەلەر، بوتون یاشلار ئونڭ یغلشلەریگە بارمەقدا، مەسئەلەریگە ئارالاشماقدا ۋە موتەشەككیل بر سورەتدە ئەدەبی فەعالییەتگە باشلاماقدالار.

گەنج قزیل قەلەملەر ئتفاقنڭ کیلگوسیدە یارارلق بر پرولیتار ئەدەبییاتی جەمییەتی بولیشی ئانقدر ۋە ئونڭ مەقسەدی هەم کیلگوسی ئوچۆن ئنقلابچی پرولیتار یازوچیلاری، شاعر وە ئەدیبلەری یتشدرشدر. شۆل سەبەبلی گەنج قزل قەلەملەر جەمعییەتینڭ ئیشکلەری هەر بر کمسامول، هەر بر پرولیتار بالاسی ئوچۆن ئاچقدر.

گەنج قزیل قەلەملەر ئتتیفاقینڭ ئەعزالەری ئچیدە موقتەدیر یاش یازوچیلار هەم بار، جۆملەدەن ئتتفاقنڭ باشلغی ئوراق «سولەیمان روستەمزادە» بو کونگی مەتبوعات وە ئەدەبییاتدە پارلاب تورغان یاش وە ئنقیلابچی کرچلەردەن بریدر.

مەسکەۋدە ئوزبیك ئستودینتلەرینڭ مەرکەزی قۆلوبی.

بۆکۆن قزل مەسکەۋنڭ ئورتە عالی بلم یورتلاریدا 500 لەب ئەزبیك ئستودینتلەری ئوقویدی.

بۆ کونگەچە بولەرنڭ ئاراسیدا بوتون ئوقوغوچیلارنی توپ‌لارلق بر تەشکیلات یوق، توغریسی ئستودینتلارىمز تارقاق حالیدا، هەر قایسلاری ئوز دەرسلەری بلەنگینە مەشغول ئیدی.

ئوزبیکستان مەرکەزقومینڭ رەهبەرلگی بلەن یاقندا مەسکەۋدەگی ئوزبیك بدلم یورتی - رەبفەگی حۆزوریدا ئوزبیکستان ئوقوغوچی لارینڭ مەرکەزی قولۆبلاری تەشکیل قیلندی.

حازر مەرکەز قولوبگە 300 لەب ئوزبیك ئوقوغوچیلاری ئەعزا بولب جیددی ۋە ئونملی ئش کورمەکدەلەر.

«قولوب»نڭ ئالدا تورغان موهیم ۋەزیفەلەری:

I - «ئولکەنی ئورگەنش بولمی» بولب ئونڭ مەقسەدی، ئوزبیکستاننڭ تەئریخی، جۆغرافی، مەدەنی، ئقتسادی حاللاری بلەن یاقندان تانشب تورش ۋە ئوزبیکستان ئشچی دیهقانلاری بلەن دائمی عەلاقە باغلاش.

II - س. س. س. ر. نڭ باشقا جۆمهورییەتلەریدە، چیتلەردە بولغان ئوزبیك ئوقوغوچیلاری بلەن مەحکەم عەلاقە باغلاب خەبەرلەشب تۆرش.

III - یازغی تەعتیل چاغلاریدا ئوقوغۆچیلارنی تەشکیلی سورەتدە توپلاب ئوزلەریگە موناسب ۋەزیفەلەر تەعینلەب ئولکەگە یوبارترش.

IV- ئوقوغوچیلار ئاراسیدا ئورتاقلق، برلك تامرادرن ئورناشدرب عوموی لیکسیە، موساحەبەلەر یولیلە یاقـن عەلاقە باغلاتب تـورش یوقاریداغی ۋەزیفەلەردەن باشقا بر قانچا موهیم ۋەزیفەلەرنی قولوب یاخشی نەتیجەلی سـورەتدە باشقاردی ۋە باشقارماقدا.

قولوبنك قرائەتخانەسیدا 300 لەب روسچە ئوزبەکچە کتابلەر بار. ئوزبەکستاندان چیقاترغان مەحەللی، مەرکەزی گەزتە جورناللارغا ئوقوغوچیلاریمز جودە هەم چەکلاق.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» جورنالیدان باشقا هیچ نەرسە ئالمایمز.

مەسکەۋدە ئوزبەك ئستودینتلەری قولوبی.

قولوبنك یللق ئـەمیتەسی 2.000 سوم بولب شوندەن شو یل ئچی باری 500 سوم ئاقچا ئالدق. دیمەك قولوبنك ماددی یاغی ئاقسابراق بارادی. بو نوقتاغا مەعارف قومیسارلغینك جیددی ئەهەمییەت بیرـ شینی ئستدیمز.

«یەر یوزی»، «کاممونیست» جورناللەری، «قزل ئوزبەکستان «یەنگی فەرغانە» ۋە باشقا گەزیتەلەردەن بولماغاندا 3-2 نومردەن یوباریب تورشنی تیگشلی ئیدارەمز ئونوتماسە ئیدی.

مومن ئوغلی.

قوقاندا «مەعارف ئۆیی».

کەسەبەلەر سایوزی - کامموننزمنك مەکتەبیدر.

فرقەدەن سوك، سایزلەر ئجتماعی تررموشنی قورشدا، ئشچی، یوقسول کەمبەغەللەرنی توپلاشدا بر مونتەزەم پولات تەرتیبلی بر تەشـ کیلاتـدر.

«مەرکەزی سایوزینـك» چیت ئولـکە کەسەبەلەر سایوزیغا قیلب تورغان بورادەرلك یاردەمی، سوگغی کونلەردە ئەنگلییە تاغ ئشچیلەریگە بـولغان قارداشلق ماددی یاردەمیمز ۋە شول یـول بیلەن دونیا ئشچیلەری ئاراسیدا دوستلك ئیپلەرینی ئولەشدرشمز کەتتە بر ئوسش ۋە بویوك بر مووەففەقییەتدر.

توغریسینی تەیتکەندە بزدە سایوزلەریمز ئولـك حالدا بارادی. سایوز ئەعزالاری (قایسی سایوز بولماسـن) کوپنچە حەۋسەلەسزلیك قیلب سایوزنك ئالدیدا بولغان سیاسی ئجتماعی حاللەرنی یاخشی تیکشرمەی ئوزینك ۋەزیفەسینی ئوتەشدە یالقاۋلق قیلادی.

بز، جیددی سورەتدە کەسەبەچیلك حەرەکەتینی تیکشرب ئوندەگی ئنقلابی، اجتماعی ئاقملارنی یاخشی ئاگـلاب ئوزیمزنی چـن سایوز ئەعزاسی قیلا ئالساق غنا ئجتماعی تورمشدا یارارلق بر ئەعزا بولغانلغیمزنی بلدرگەن بولامز.

مەنە شو یوقاریداغی تیلەکلەرنی ئازدا بولسا بارلققا چیقارش مەقسەدیدا یاقندا قوقاندا «مەعارف ئشچیلەری ئویی» نی ئاچدق. شول ئوی - ئوچاق ئارقالی بوتون ئەعزالاریمزنی رەسمی بر ئیپکە باغلاب ئونلەرنك سیاسی مەعلوماتلارینی ئاشرماقچیمز.

فەرغانە ۋیلایەتیدە بردەنبر مەرکەز عیلمی کـوچلەر توپلانغان، ئوقوتغوچیلار بیلەن تولغان، ۋە برنیچە یوزلەب قشلاق موعەللملەرینی توپلاغان یەر بولسا ئودە - قوقاندر. قوقاندای بر یەردە مەعارف خادمـ لارینك بر مەخسوس ئوی قولوب لاری، بولماسلغی کەتتە بر کەمـ چیلك ئبدی.

موزافات سایوزینڭ حەرەکەت ۋە تەشەببوسی بیلەن بـز شـۇ کەمچیلکنی بتردك نەوبەتی بیلەن ئەندیجان، مەرغیلان، نەمەنگەن ۋە باشقا شەھەرلەردە ئاچدق ۋە ئاچماقچیمز.

روس تلدە «3نچی فرونت»، ئۇزبیکچە «بلم تولقونی»، دیۋاری گەزیتەلەری چیقب تورووپتی.

«مەعارف ئۇیی»گە رەسمی ئشتات کرگـزب ۋیلایەت مەعارف

قوقاندا «مەعارف ئۇیی»

«مەعارف ئۇیی»دە عومومی قۇلوبنی جانلانترب کیرەکلی ئیبرسەلەرنی توپلاب برنیچە کروژاك لەرنی گوللەتب یوباردق.

حازر: لاتین (یەنگی ئەلفبا) کروژاگی (قزل قەلەم) خاتن - قزلار ئاراسیدا ئشلەش، تیاترو توگەرەگی کەبی بر نیچە مۇهیم تەشکیلاتچەلەر دەۋام ئیتماقدا.

موندان تاشقاری بوتون موعەلملەرنڭ ئشتراکی بیلەن تەعلیم - تەربیەدە یەنگی ئاقملار، ئوز ئارا فیکر ئالشولار لیکسیەلەر دەۋام ئیتەدی.

شوعبەسیدەن 2 ملك کتاب،جورنال، گەزیتەلەرئۇچۇنپۇل سوراغان ئیدك. باشدا قۇیوق ۋەعدە بولسادا بەعزی بر ئاگلاشلماۋچیلق ئارقاسیدا رەد قیلندی بو-غەیری مەتلوب بر حال.

زور قیین‌لق بیلەن ئاچقان بردەنبر مەعارف ئۇینی جایلاندرب کیرەکلی ماددی یاردەمنی بیرشنی یوقاری ئیدارەلەریمز ئونتماسالار ئیدی؟

ۋیلایەت ئوقوتغوچیلار سایوزی رەئیسی:

س. شاکیرف.

ئۇزبەك دەۋلەت نەمۇنە تروپپاسی قشلاقلاردا.

سەییار تۇرۇپپەمز «ۋابکەنت» قشلاغیدا.

یاقندا ئوتکەزیلگەن شورا سایلاۋلاری مۇناسبەتیلە،مەرکەزی سایلاۋ کەمیسەسینڭ تەکلیفی بیلەن ئوزبەك دەۋلەت نەمونە تروپپاسی «زەرفشان، ۋە قاشقا داریا» ۋیلایەتلەریگە باربکبك ئشچی دیھقان عاممەسیگە کبك پروغرامادا کانسیرت، تیاترولارقویب بیرب قایتدی.

تروپپامز بردەنبر دەۋلەت تروپپاسی بولىشی بیلەن ئو، سەییار تروپپادر. یالغز شەھەرلەر بیلەنگنە چیکلەنب قالماسدان قانچا عەزاب مەشەققەت بیلەن بولسادا یـاقن بر ئایـلاب قشلاقلاردا یوردی.ئوزبیك دەۋلەت تروپپاسی ئوزینی کیك قشلاق عاممەسیغا تانتتی.یاخشیغنا ئالقشلار ئالدی.

تروپپا ئوزینڭ 25 کونلك سەفەرندە، 25 لەب کانسرت بیرب 30.350- کشینی تـڕلادی ۋەمەنە بو قشلاقلاردا بولدی: پەیشەنبە میتەن، کەتتە قورغان،

سەرباز، بۇخارا باھائۇددىن، ۋاپكەنت، لەنىن-كەنت، غجدۇان،كەرمەنە، قزل‌تېپە قەرشى (بەھبۇدى) سەكتەپباز، شەھر«سەبز. غوزار، كەتاب ۋە باشقالار..

سوز ئاخرىدا شونى ئەيتىش كېرەككى، تروپپامزنڭ شو سەفەرى جۇدە موۋەففەقيەتلى ۋە ئونملى چىقشى، مەلىگەچە تياترو، كانسېرت لەرنى كوز ئاچب كورمەگەن دېھقانلار جۇدە بېرىلب ئخلاس بىلەن تڭلادىلەر

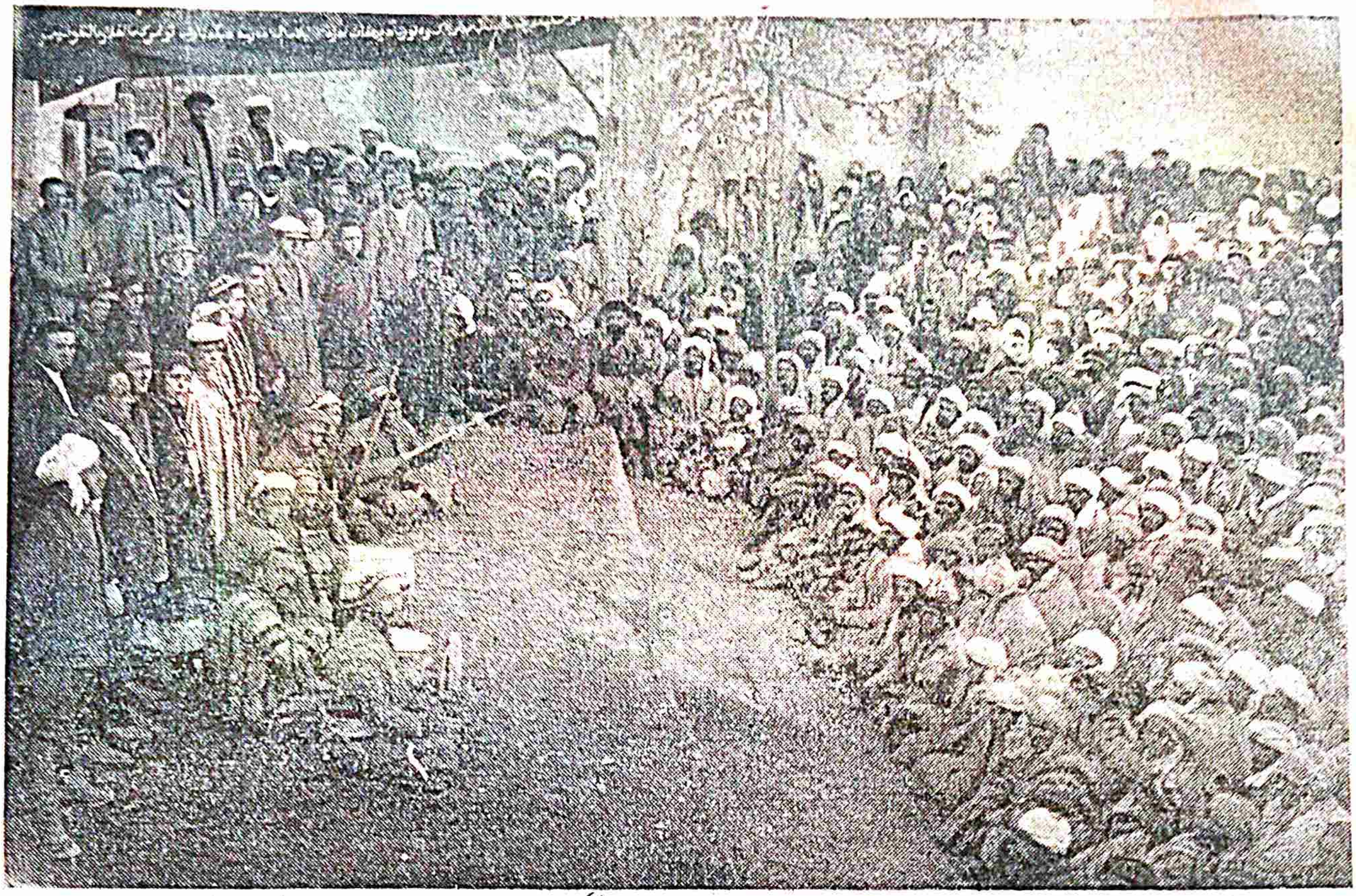

سەييار ئوروپپەمز «كەرمىنە»دە.

تروپپەدا بارلغى 22 كشى بولب بولەرنڭ ئچىدە بوتۇن ئشا - نلغان ئاتاقلى كۈچلەر، خەلق ئەشرلەچىسى موحيددىن قارى، مەشھور كول-رگۈچىمز يوسف ئزق، توختاسن، ئەحمەدجان‌قوشنەيچى، عەبدرقادر نەيچى، رېژسسور كەمال 1 خاتلاردان رەققاسە تەمەرەخانم، ئەرتىستكە مەروسە، كوزنىتساۋا، موكەررەمە رەحمۇا ۋە باشقا ئەكتىورلەر بار ئىدى.

ژۇرنالدا باسلغان رەسملەر ئارتق قشلاق خلقىنڭ شورا سەنعەت ۋە تياتروسىغا بولغان جانلى ئوميدلى قاراشىنى تەسدىق ئتسە كېرەك.

ئوزبەك دەۋلەت تروپپاسى رەھبەرى:

مىر شاھىد

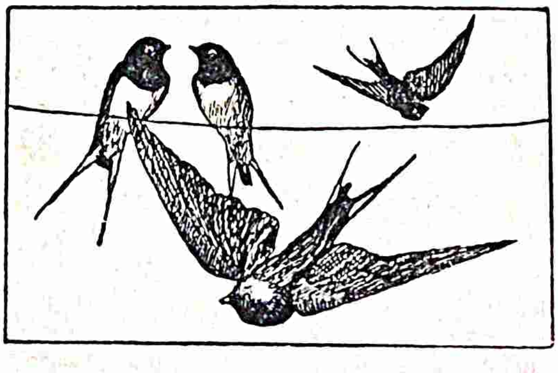

مەعارف قوميسەرلغيدا

مەعارف كەميسەرلگى كەلليگيەسيدە.

ئوتكەن ئايلاردا كەلليگيەدە ئشلەنب چيقلغان مەسئەلەلەر قويىداغيلاردان عبارەت ئيدى: بۇ مەسئەلەلەرگە قويىدا كورسەتلگەنديك چارەلەر كورلدى.

تاشكينت مەعارف شوعبەسينڭ مەعروزەسى.

تاشكينت مەعارف شوعبەسيدە سوڭغى ۋاقتلاردا بر ئاز ئشلەرنڭ جانلانغانى كورلسە هەم، هەليگەچە شوعبەنڭ مەعارف كەميسەرلگى بيلەن عەلاقەسى توغرى بولغا قويۇلغان ئيمەس. كەلليگيە بۇتوغريدا بر قانار چارەلەر كوردى. بۇندەن باشقا مەحەللەر بيلەن جانلى عەلاقە باغلاش ئۇچۇن ئولارغا تەرتيبلى رەۋشدە رەهبەرلەر يۇبارب تۇرش، پەستدەگى مۇئەسسەسەلەرنى تيكشرش ئۇچۇن نەمۇنەلك ئسخيما تۇزۇب، ئۇنى باجارش، ئجتماعى تەربيە ۋە ئختساسى تەعليم مۇئەسسەسەلەرينى رويختەتگە ئالش توغريسيدا نيگشلى چارەلەر كورلدى. 26 — 27 نچى يلدە بنا سالش ئشلەريگە كيك جەماعەنى جەلب قيلب، قشلاق جايلاريدا يەنگى مەكتەب بينالارى سالش ئشلەرينى كوچەيترش بۇ ئشگە كيك جەماعەتنى جەلب قيلش چارەلەرينى كورش ۋيلايەت مەعارفيگە تەكليف ئيتلدى. مەدەنيراق بولغان تاشكينت ويلايەتيدە دائيمى رەۋشدە ئوزبيك ئوقوتغوچيلارينى قايتادان تاييارلاش ئشيگە باشقا ۋيلايەتلەرگە قاراغاندا ئلگەريراق كريششنى كەميسيە مۇمكن ديب تاپدى ۋە باشلاب شەهەر ۋەرايونلاردا برتەدەن تايانچ مەكتەبلەرى ئويۇشدرب، ئولار تيۋەرەگيدە توقوتغوچيلارنى ئۇسۇل ئشلەريدە برلەشدرشنى ۋيلايەت مەعارف شوعبەسيگە تەكليف ئيتدى. عۇمۇمەن: نەمۇنەلك مەكتەبلەرنڭ ئارقادا قالغان مەكتەبلەرگە مەدەنى ئاتالق قيلشلارى، مەكتەبلەردە ئوقۇ ئشلەرينڭ تەرتيبلى باريشى، ياشى ئوتكەنلەرنى عەلاحيدە پروغرام بويۇنچا ئوقوتش ئۇچۇن ۋيلايەتدە مۇمكنقەدەر سنفلەر ئاچراتش، قشلاقلاردا ئوقويلينى چوزش، ديهقان ياشلارى مەكتەبلەرى ئاچش، يەتەرلك دەرەجەدە مۇستەحكەملەنمەگەن 2نچى باسقچ مەكتەبلەردە ۋە ئولەردە سنفلەرنڭ تەبيعى ئوسوشيگە ئەيريچە ديقەت بيرش ۋە تولەرنى ئقتيدارلى ئشچيلەر هەم دەرسلكلەر بيلەن تەئمين ئيتش، مەكتەبلەردە جەماعەچيلك — سيياسى ئشلەرنى، قيسمەن كامسامول هەم كەششاف تەشكيلاتلەرى بيلەن عەلاقەنى كوچەيترش، مەيدە ميللەت مەكتەبلەريدە ئۇسۇل ئشلەرينى بولغا قويوش هەم ئولەرنى ئانا تليدە بولغان ئوقو ئەسبابلەرى بيلەن تەئمين ئيتش، عومومى تەعليمنى يوزەگە چيقارش، ۋيلايەت مەعارف شوعبەسى مەعارف كەميسەرليگگە بى واسيتە دارالشلق مۇئەسسەسەلەر ئاراسيدا بولوب تورغان غەيرى مەتلوب موناسەبەلەرنى يوقاتش، سەۋادسزلقنى بترش ئشلەرينى كوچەيتش، شۇرالارغا قايتادان سايلاش مەعرەكەلەريدە سيياسى ئاقارتش مۇئەسسەسەلەرينڭ ئشتراكى هەم ئەدەبييات-نەشرييات ئشلەرينى نەزارەت قيلشنى ۋيلايەتدە ۋە تۇمەنلەردە توغرى بولغا قويوش توغرسيدا كەلليگيە تامانيدان تيگشلى قەرارلار چيقارلدى.

قاشقادەرياۋيلايەتمەعارفشوعبەسينڭمەعروزەسى.

شوعبە مۇديرى، ئورتاق زوفەرى مەعروزەسيدەن ۋە قاشقا دەريا ۋيلايەتيدە مەعارف ئشلەرينى تەفتيش قيلب قايتقان رەهبەر ناسير بيكوفنڭ قوشما مەعروزەسيدەن بۇ ۋيلايەتدە مەعارف ئشلەرينڭ هەليگەچە زەعيف حالدا قالغانليغى بيلندى، مەسەلەن: ۋيلايەت شوعبەسيدە هەم تومەنلەردە بۇتۇن ئشلەر ريجەسز يور گوزۇلمەكدە، رەهبەرلك ئيشى تەرتيبگە قويلغان ئيمەس، عومۇمى حيسابات (ئستاتيستقا) ئشلەرى تەنقيددەن ئارتق يامان حالدە، مەكتەب بينالارى ريمانت ۋە يەنگى مەكتەب بينالارى سالش ئشلەريگە جودە هەم كيچ كرشيلگەن وە ئوقو ييلى باشيغاچا برتە بولسون مەكتەب بيناسى تەييار بولماغان.

ئوشە كەمچيلكلەرنى يوقاتش ئۇچۇن كەلليگيە تامانيدان بلگيلەنگەن عەلاخيدا كەميسيە موفەسسەل رەوشدە ديريكتيفلى قەرارلەر تۇزب مەعارف كەميسەرليگينڭ تيگشلى باش ئيدارەلەريگە هەم ۋيلايەت مەعارف شوعبەسيگە مەزكور قەرارلارنى تيزدەن يوزەگە چيقارشنى تەكليف ئيتدى

فرقە مەكتەبلەريدە خەربى تەعليمنى يوزەگە چيقارش.

ميللى عەسكەرى قيسملەرنى ساقلق (زاپاس) قوماندان هەم سيياسى ئشچيلەر بيلەن تەئمين ئيتشنڭ كيرەكليگينى ئعتبارغا ئالب، 26|27 نچى يلدان باشلاب فرقە مەكتەبلەريدە خەربى تەعليمنى يوزەگە چيقارش توغرسيدا چارالار كورشكە كريشلدى.

فابریقا - زاووت شاگردلك مەكتەبلەرینك ئەحوالی.

ئولكەمزدە ئاغر سەناعەتنی كوچەیترش موناسەبەتی بیلەن ئەهالینك ئەساسی قیسمیدەن تیزدەن كوب ساندا بیلەرمەن ئشچیلەر تەییارلاش نك كیرەكلیگی نی ئعتبارغا ئالب، فابریقا-زاووت شاگردلك مەكتەبلەرینك سانینی كوپەیترش یولیدا كیرەكلیك چارالارغا كرش باش ئحتیساسی تەعلیم ئیدارەسیگە تاپشرلدی.

دهقان یاشلەری مەكتەبلەری توغریسیدا.

ۋیلایەتلەردەن ئالنغان مەعلوماتلەرگە قاراغاندا، قەبول ئیتلگەن دهقان یاشلەری مەكتەبلەرنك نویابر ئاییغاچا ئاچلماغانلقلاری مەعلوم بولدی. بونك سەبەبلەری: ویلایەت شوعبەلەرینك ئشكە ساووقانلق بیلەن قاراشلاری ئارقاسیدا مەكتەبلەر ئوچون ئوز واقتیدا جای هەم ئوقوتغوچیلارنی حازرلانماغانی بیلەن بر قاتاردا مالییە كەمیسەرلیگی گە تەقدیم ئیتلگەن ئسمیتالارنك هەم قارالمای توختاب توروشی وە شونك ئارقاسیدا سورالغان كریدیتلەرنك ئوز واقتیدا ئاچلماغانلقلاریدر.

ئوشەلەرنی ئعتیباغا ئالب مەزكور مەكتەبلەرنی كیچكترمەسدەن ئاچش، ئولەر ئوچون دەرسلك تەییارلاش، ئەحواللارینی تیكشرش، ئوزبیكستان دیهقان یاشلەری مەكتەبلەرینك توزولیشی دەگی وەزیفەلەرنی كورسەتەدیغان ریسالەلەر نەشر ئیتش هەم 27 نچی یلنك ئەۋۋەلیدە دیهقان یاشلەری مەكتەبلەرینك توزولیشی گە دائیر مەسئەلەلەر بوینچا ئولكە كەنفیر بنسیەسی ئوتكەزش كیرەكلیگی توغرسیدا قەرارلار چیقاریلب ئولەرنی باجارش -- مەعارف كەمیسەرلیگی نك تیگشلی باش ئیدارەلەریگە تاپشرلدی.

مەركەزی تەشكیلات (سیت) كەمیسیەسینك ئشلەری.

تورلی سەبەبلەر ئارقاسیدا مەعارف ئشلەرینك كوبرەك جۇدە هەم سیكن تەرەققی ئیتكەنی مەعلوم. شول جوملەدەن عومومی تەعلیمنی یوزەگە چیقارش ئشلەرینی تەییارلاش ئوچون توزولگەن مەركەزی تەشكیلات (سیت) كەمیسیەسینك بەجەرگەن ئشلەری هەم بوكونگەچە جودە ئاز بولغانی بیلندی. نە مەركەزدە ۋە نە مەحەللەردە تەشكیلات كەمیسیەلەری ئوچون عەلاحیدا ئشتانلق ئشچیلەر بیلگیلەنمەگەن، شول سەبەبلی ئاوغوست ئاییدان باشلاب مەركەزی تەشكیلات كەمیسیەسی نك ئشلەری بر ئاز جانلانغان بولسا هەم ویلایەتلەردە تەشكیلات كەمیسیەلارینك توزولیشی فەقەت بتتە وە ئیككی تە قوروق قەراردانغنا عیبارەت بولغان. مەنفەعەتدار ئیدارەلەر، یەعنی باشلیچا مەركەزی ئیستاتیستیقا ئیدارەسی هەم مالییە كەمیسەرلیگی تەشكیلات كەمیسیەلەرینك ئشیگە جودە زەعیف ئشتراك قلغانلار.

عومومی تەعلیم حازرلك ئشلەرینك شاشیلش بولغانلیغینی ئعتیبارغا ئالب، خەلق كەمیسەرلەر شوراسی هەم مەركەزی ئجراقومنك عومومی تەعلیم یولیدا ئشلەش ئوچون ویلایەت مەعارف شوعبەلەرینك ئشتاتلاریغا برنەفەردەن ئشچیلەر كرگیزلسن دیگەن توختاملارینی یوزەگە چیقارش چارالاریغا كریشلدی. یەنگی ئشتاتلار تەسدیق ئیتلش بوینچا ئشلەرنی كوچەیترش مەقسەدی بیلەن باش ئجتماعی تەربییە ئیدارەسی ئالدیدا عۇمۇمی تەعلیم شوعبەسی تەشكیل ئیتشگە قەرار بیرلدی. ئوشبو شوعبە ئالدیدا مەركەزی تەشكیلات (سیت) كەمیسیەسی ئش قیلور. عۇمۇمی تەعلیمنك ئەهەممیەتی توغرسیدا كیك توشونترش كەمپانیەسینی ئوتكەزش ئوچون مەعارف كەمیسەرلیگی-نك بوتون باش ئیدارەلەری جەلب ئیتلگۇسیدر. ئوقو یاشیداگی بالالارنك دینامیكاسینی توزوب چیقش ئوچون مەركەزی تەشكیلات كەمیسیەسی بیلەن مەركەزی ئستاتیستیقا ئیدارەسی ئاراسیدا قیلنغان موعاهەدە كەللیگیە تامانیدان تەسدیق ئیتلدی.

ئوزبیك میللی سەنایع نەفیسەسی نك كینگەیشی.

سەنایع نەفیسە ئشلەرینی كینگەیترش باش سییاسی ئاك بیلم قومیتەسینك موهیم وەزیفەلەریدەن بریسی بولسا هەم، تورلی سەبەبلەر ئارقاسیدا بو كونگەچە بو دائیرەدە قەناعەتلەنرلك بر ئشگە مووەففەق بولا ئالنماغان. بینابەرین كیلگوسیدە قویداغی چارالارغا كرششلیك لازم تاپلادی. مەوجود بولغان ویلایەت تروپپلارینی موستەحكەملەش، تروپپالاری بولماغان ویلایەتلەردە مومكین قەدەر مەحەللی سەرمایە حیسابیغا یاخود ئوز ـ ئوزینی تەئمین ئیتەدیغان تروپپالار توزوش، ئوزبیك تروپپالارینك رېپرتوئارلارینی یەنگیلەشترش وە تەكمیللەش ئوچون مەوجود بولغان تیاترو كیتابلارینی تیكشرش هەم باشقا تللەردەن یەنگی تیاترو كیتابلارینی ئوزبیك تلیگە تەرجومە

قیلش، ئوزبیك موھەرر برلەرینی تیاترو کیتابلاری یازشقا رەغبەتلەنترش ۋە ئوزبیك میللی سەنایع نەفیسە مەسئەلەلەری توغرسیدا چاقر بلادیغان کینگەش مەجلسینی تیزدەن چاقرش وە باشقا چارالارغا کریش.

سەوادسزلقنی بترش ئشلەرینڭ باریشی.

بو دائیرەدە ھەم سەوادسزلق بترش فەوقلعادە کەمیسیەدە سەوادسزلق مەکتەبلەری ھەم ئولەردەگی ئوقوچیلارنڭ سانی توغرسیدا ئاچیق بولغان رەقەملەرنڭ یوقلیغی تەئکید ئیتلدی. شونڭ بیلەن بەرابەر ھەمە زەرور بولغان مەعلوماتلارنی توپلاشنی وەبوندان کیین سەوادسزلق مەکتەبلەرینڭ توروشی ھەم کیلگوسیدەگی وەزیفەلەری توغرسیدا ئیککی ھەفتە ئچیدە کەللیگیە مەجلسیدە مەعروزە قویوش فەوقلعادە کەمیسیەگە تەکلیف ئیتلدی.

1926 نچی یلدا ئوقوتوچیلارنی قایتادان تەییارلاش ئشلەرینڭ یەکونی ۋە کیلگوسی ئشلەنەدیغان وەزیفەلەر.

1926 نچی یلنڭ یاز مەوسمیدە ئوقوتغوچیلارنی ھەم باشقا مەعارف خادیملەرینی قایتادان تەییارلاش بولیدا باش ئجتیماعی تەربیە ئیدارەسینڭ قلغان ئشلەری قەناعەتلەنرلیك دەرەجەدە بولغان.

ئجتیماعی تەربیە موئەسسەلەرینڭ سۆفەت جەھەتیدەن یاخشیلانشی حازردە بیلملەری توبەن دەرەجەدە بولغان مەعارف خادیملەرینڭ مەعلوماتلەری یوکسەلشیگە قاراب بولادیغانینی ئعتبارغا ئالب، کیلگوسیدە ئولەرنی قایتادان تەییارلاش ئیشیگە جددی ئەھەممیەت بیرشلك ۋە قایتادان تەییارلاش قورسلاری توغرسیدا کەللیگیە تامانیدان موفەسسەل روشدە دیریکتیفلی قەرارلار چیقارلدی..

بو ئشدە کەللیگیەنڭ ئەساسی فکری ھەم کیلگوسیدەتوتادیغان یولی شو یاقن بیش یل ئچیدە برنچی باسقچ مەکتەب بالالارئویی ھەم بالالا باقچالارینڭ ئوقوتوچیلارینڭ عوموم بیلم دەرەجەسینی 7 یللق مەکتەب بیرەدیغان مەعلومات دەرەجەسیگە وە ئیکنچی باسقچ ئوقوتوچیلارینڭ بیلم دەرەجەسینی بیلم یورتلاری بیرەدیغان مەعلومات دەرەجەسیدەن کەم بولماغان حالگە یتکزشدەن عیبارەتدر؛ برنچی باسقچ مەکتەبلەر ئشچیلەرینڭ تەعلیم - تەربیە دائیرەسیدەگی بیلملەرینی تەعلیم — تەربیە تیخنیقوملاری دەرەجەسیگە وە ئیککنچی باسقچ مەکتەب ئشچیلەرینڭ بیلملەرینی بیلم یورتی دەرەجەسیگە یتکزش کیرەك.

تاشکەنت ویلایەتیدە وەقف شوعبەلەرینڭ 26|27 نچی یل ئوچون کریم - چیقم ئسمیتالاری.

ئسمیتا بوینچا تاشکەنت ویلایەتی وەقف شوعبەلەرینڭ چیقملاری (811880 سوم) دەرامەتلەری (808843 - س. 50 ت.) بیلەن قاپلانب بتمەگەنینی ئعتبارغا ئالب، وەقف قاراماغیدا بولغان تەربیەنی نامیداغی تەعلیم - تەربیە تیخنیقومینی مەحللی بودجەتکە کرگیزش توغرسیدا تیگشلی موئەسسەلەردەن ئلتیماس قیلش باش ئختیساسی تەعلیم ئیدارەسیگە یوکلەتلدی.

ر. ا.

سییاسی مەعارف ئشچیلەری تاییارلاش قورسی.

5 نچی فیبۋرالدە ئوزبیکستان مەعارف قومیسەرلیغی باش سییاسی ئاقارتش بولمی تامانیدان سییاسی مەعارف ئشچیلەری تاییارلاش قۇرسی ئاچیلدی. بو قۇرس ۋیلایەت فرقەمەکتەبی ئالدیدا ئاچلغان بولوب، ئیککی گۇرۇپپەدەن عیبارەتدر برنچی گۇرۇپپەدە پەستکی مەعارف مۇئەسسەلەریگە خادملەر تاییارلانادی، ئیککنچی گۇرۇپپە ئیسە، رایون میقیاسیداغی سییاسی مەعارف مۇئەسسەلەریگە ئشچیلەر تاییارلایدی.

قۇرس بو یل 8 ئایلق بولب برنچی ئوکتەبردەن تارقاتیلادی. کیلگۇسیدە ئیسە بوقۇرسنڭ سییاسی مەعارف ئشچیلەری تاییارلاش ئنستیستۇتیگەئەیلەنتریلشی ئویلەنمەکدەدر.

تۇرك ئورۇغلارینی تیکشرشکە.

ۋیلایەتی قشلاقلاریداغی ئوزبیك قەبیلەلەری ئاراسیداغی تۇرك ئورۇغلارینی تیکشرش ۋە ئولارنی توغرسیدا ئەترافلی مەعلۇمات توپلاش ئۇچۇن عیلمی شورا تامانیدان ئورتاق سەعید بیلگیلەندی. ئورتاق سەعید بو ئاینڭ ئەۋۋەللەریدە ئشگە باشلاش ئۇچۇن جونادی.

هەمە ويلايەت ئيجرائييە قوميتەلەريگە
هەمە ويلايەت مالييە شوعبەلەريگە
هەمە ويلايەت مەعارف شوعبەلەريگە

موحتەرەم ئورتاقلار!

مەتبوعاتدا هەر خيل مەسئەلەلەر وە ئاينوقسا ئجتيماعى - سيياسى مەسئەلەلەر توغريسيدا ئەترافلى سورەتدە مەعلومات بيرلب توروليشى - ئوقوغوچيلارنڭ مەدەنى يوكسەلشلەرى ئشيدە شوبهەسز رول ئوينەيدر. شوندەى بولغانى حالدە گەزيتە ۋە جورنال موتالەعەسى بيلەن ئوزلەرينڭ بلملەرينى ئارتديرش ئيشلەرى مەكتەبلەردە سرە قوللانيلمايدر.

سيياسى - ئجتيماعى بلملەرنڭ ئوزبيكستان ئوقوغوچيلارى ئاراسيدا كيڭ تامرلايشغا جودە بۆيۆك ئەهەممييەت بيرب، سزلەرگە هەمە مەكتەبلەرنى ئانا تليدە بولغان گەزيتە ۋە «مەعارف ۋە ئوقوتغوچى» جورنالى بيلەن ئەلبەتتە تەئمين قيلشڭز لازم بولغانينى كور گەزەمز، چونكى بو ئوقوش يليدە گەزيتە وە جورنال مەكتەبدە موهيم وەزيفەنى توتب سيياسى - ئجتيماعى مەسئەلەلەرنڭ شوبهەسز ئيڭ زەرور دەرسليكلەر بولشلارى تيگشدر.

گەزيتە وە جورناللار ئالدرش هەر ويلايەت بودجەتيدە چقملار ئسميتاسينڭ 9 نچى ماددەسيدەگى مەبلەغ حسابيگە بولور. تەربيە وە مەدەنى - مەعارف ئحتياجلەريگە تەخسس بولغان مەبلەغنڭ ئچيدە "26/27 نچى يلدە مەحەللى بودجەت بوينچە چقملار ئسميتاسينى عەمەلگە قويش توغريسيداغى دەستولعەمەل" گە مووافق بوبابغا گەزيتە وە جورناللار ئالدرش هەم كرەدر.

گەزيتە وە جورناللار ئالدرش توغريسيداغى چقملار هيچ بر توسوقسز، باشقاچا ئيكنچى دەرەجە ئەهەممييەتدە بولغان چقملاردان ئيلگەرى حەرج قيلنب ئالدرلشلارى تيگشدر.

بو توغريدا كورگەن چارەلەرڭز حەقيدە مەعلومات بير گەيسز.

ئەسل نوسحەسيدە ئيمزا قيلغان:

ئوزبيكستان خەلق مەعارف كەميسەرى موعاوينى (پاروشين)

ئوزبيكستان خەلق مالييە كەميسەرى موعاوينى (گەنچەروف)

توغرى ديب: خەلق مەعارف كەميسەرليگينڭ ئيشلەر موديرى (موستافايف)

مەسئول مۇحەررير: مومين خوجەيف.
Отв. Редактор: *Мумин-Ходжаев.*
ناشيرى: ئوزبيكستان خەلق مەعارف كەميسەرليگى.

بو سانلارنڭ مۇندەريجەسى ·

سدياسى ئجتيماعى بولم	1	تەبريكلەر	ئيكرامف،بافىيف وە باشقالار.
	2	3 نچى يلدە	شاكر سۇلەيمان
	3	لىنينسز ئۈچ يل.	ع. بيگى
	4	پروليتاريات حاكىمييەتى	ئاتاجان.
تەعليم ـ تەربييە	5	ماركسيزم هەم غوس پراغرامماسى . .	رەجەبزادە.
	6	پيداگوگييە هەم پسخالوگييە	زۇلقەرنەيف.
	7	حەياتنى تۇرشدە مەكتەبنڭ ئشى . .	ئويغۇر.
	8	مەكتەبدە سەنعەت دەرسلەرى	ئسكەندەر ئيكرام.
ئەدەبييات	9	ئوزانغان قول شيعر	چۇلپان.
	10	ئاپامغا "	ئايدين
	11	كۈز تەرانەلەرى "	ن. رەحيمى.
	12	چن تۇرمۇشغا چقدم (نەسر)	ن. رەحمان.
فەننى تېكشرشلەر	13	تۈرك ئەدەبياتى تەئريخى تەدقىقلەريدە يەنگى بر ساحە	ع. نازم.
	14	نەۋايىنڭ يۇبيلەيى وە تەرجۇمەئى حاليغا	
	15	يەنگى بر سەحيفە	ع. زاهيرى.
ئۇلكەنى ئۇرگەنش	16	بۇخارانڭ ئقتيسادى تەتريخيدەن . .	ع. عەزيز.
	17	جاۋان رود ياكى سۇ ئاقار	عەينى.
	18	قشلاقنى ئورگەنش ئۈچۈن قوللانما . .	علمى مەركەز.
فەن	19	شەهەر ئنشائاتى	
	20	مەيدە خەبەرلەر	
كتابىيات	21	بلم I	عنايەت سەعيد.
	22	بۇخارانڭ ئنقىلابى ئۈچۈن ماتيريياللار .	مۇتالەعەچى.
	23	فەننى ئەسەرلەر	مرزە سۇلتانى.
	24	ئوقۇش كيتابلاريدا فەننى خەتالەر . .	عنايەت سەعيدى.
خەبەرلەر	25	ئازەربايجاندا قزيل قەلەملەر ئتتيفاقى . .	ع. تاگرىۋيردى.
	26	مەسكەۋدە ئوزبيك ئستودينتلەرى قولوبى .	مۇئمن ئوغلى.
	27	قوقاندا مەعارف ئوبى	س. شاكيرف.
	28	ئوزبيك دەۋلەت تروپپەسى	مرشاهيد.
رەسمى قيسم			

«مەعارف وە ئوقوتغوچی»

جورنالینڭ 1926 - یلدە چیقغان سانلارینڭ مۆندەریجەلەری.

عومومی - خاتن-قزلارنی هاممەۆی ئشلەرگە جەلب ئېتەیلك (مومین خوجە). خاتن-قزلار ئازادلیغی وە مەعارف (کبرف). خاتن-قزلار مەعارفی (نیکېفرف). مەعارف قورولتایی (بەشیری). ئجتیماعیات-تەئریخی ماتیریالیزم (بوخارین‌دەن). تەعلیم - تەربییە-ئوقوتش ئۆسولینڭ توب قانونلاری (سانع). ئېسکی-یەڭگی تەربییە سوللاریداغی ئایرمالار (سەعید ئەحراری). سینفنڭ خەریتەسی (س). ئەدەبییات - وەهم (چولپان). ئایریلغدا (بېکتاش). مین (رەحیم عەلی). کېل بېری (ن. رەحیمی). غەرب ئەدەبییاتی-شینیل (گوگلەدەن). ئولکەنی ئۆرگەنش - کاۆەفمان خیتابنامەسی (خاجی موعین) ئورتا ئاسیادا ئەسار عەتیقە (نیچکین). ئەدەبی تەفتیشلەر- نەۆاییگەچە تۆرك ئەدەبییاتی (و. م). تەرجیمە حال - قازی کالان شەل (خاجی موعین). تل-ئستلاحات تۆرکچە ئای ئاتلاری (ئەحمەدی). تەنقید- «ئجتیماعیات دەرسلەری» (عنایەت سەعید). دالتون پلان (م). فەن - حەیاتییات (ح. ع). ریبازییات دەرسلەری (ز. مۆجاۆر). 5 -یاشلق خاتن. خەبەرلەر - شورا مەتبوعاتی.	№ 1 (13)
عومومی - ئوچنچی جەبهەنی بېترشکە کوچلی حەرەکەت باشلانسون. (دەۆلەت ریزایېف). یاقن ۆەزیفەلەرمز (مومین خوجە). بېهبودی (لەزیز). قشلاق مەکتەبینی بوکسەلتش بولیدا بر یل (نیکېفرف). ۆەقف - خەلق سەرمایەسی (ز. ناسری). مەکتەب ئشچیلەرینی قایتادان تاییارلاش (زیگالوۆسکی). ئجتیماعیات - مادیيونچیلق قاییسی سنفنڭ فەلسەفەسی (ناسر سەییدی). تەئریخی ماتیریالیزم (بوخاریندەن). کەسەبەچیلك - مەعارف خادملەری ئویۇشماسی (باست). تەعلیم-تەربییە- ئېسکی ئوقوتش ئۆسولی وە کېینگی نەزەرییەلەر (ع. ئا). پیداغوژی حازرلیگی وە ئجتیماعیاتنڭ ئەساسی (شامیللی). ئېسکی-یەڭگی تەربییە ئۆسوللاریداغی ئایرمالار (س. ئەحراری). ئوقوتغوچیلارنڭ ئۆز-ئۆزلەرینی ئوقوتشلاری ئوچون بر ئۆسول (نامەری) ئەدەبییات - حەقیقەت (بانو). سایراسن (بېکتاش). ئستەمەس (بېکتاش). تەبیعەت قوچاغیدا (چولپان). غەرب ئەدەبییاتی - شینیل (گوگلەدەن). ئولکەنی ئۆرگەنش - ئۆزبېکچە ئەلفبالار تەئریخی (خاجی موعین). نەفیس سەنعەتلەر (نیچکین). گوزەل سەنعەتلەر - ئېکی تۆرك سەنعەتکاری (چولپان). تەنقید - «ئورنەك» دەرسلیگی (شیربېك-ئەحمەدی). «اوقوتغوچی» ئەلفباسی (رامول). فەن - حەیاتییات (ح. ع) ئەدەبی تەفتیشلەر - تۆرك قاموسچیسی (ا. ح). تەئریخی ئیزاح (س. عەینی) وە باشقالار.	№ 2 (14)
عومومی - فەعاليیەت بیلەن کیریشلسن (دەۆلەت ریزا). لاتن ئەلفباسی ئوچون کورەش (رەحیم ئنعام). تەعلیم - تەربییە - بزنڭ ئوقوتغوچی بوگۇننڭ ئوقوتغوچیسی بولسن (نامری). تەبیعی عیلملەرنڭ ئوقوتیلشی («تەدریسات»دەن). ئجتیماعیات - بوقالغان مەدەنییەت) (س). ئولکەنی ئۆرگەنش - ئېسکی ئەسەرلەرنی ساقلاش (نیچکین). ئەدەبییات - قوچاق-ئوپراق (چولپان). شادلیغم (ئویغون). ئېرك نیمە (ئېلبېك). تەبیعەتنڭ جەۆابی (چولپان). ئاڭ (ن. رەحیمی) غەرب ئەدەبییاتی - شینیل (گوگلەدەن). پاریژ کامموناسی (سوبای). فەن - فەن یەڭگیلکلەری (شیربېك). سفینکس سرلەری (ع). تل - ئستیلاح - تۆرکییات قورولتاییدا تل وە ئەلفبا مەسئەلەسی (عۆسمانی). تەنقید - روسییەنڭ بۆیۆك ئەدیبلەری (ح. نوری) وە باشقالار.	№ 3 (15)
عومومی - بزدەگی حەرف ئسلاحی مەسئەلەسی تەئریخیگە بر قاراش (ئویغور). تەعلیم - تەربییە - تەعلیم - تەربییەنڭ ئنسانغا قاراشی (ئەحراری). 1 وە 2 نچی باسقچ مەکتەبلەردە فولوب کونی (زیگالوۆسکی). س-س-ر- دە عیلمی تەعلیم-تەربییە (پینکېویچدەن). کچیك یاشلی جینایەتچیلەر (شیریېك). ئەدەبییات - ئستەش (چولپان). ئۆرمشمی بۇ (ئېلبېك). بر بامار ئاڭغی (ن. رەحیمی). غەرب ئەدەبییاتی - غالیلە (سوبای). فەن - ئولچەۆلەر ئەنلابی (س). فەن - تیخنیکە خەبەرلەری. تەرجمە حال - شەکوری (ئۆرسنقول). تەنقید - روسییەنڭ بۆیۆك ئەدیبلەری (نوری). دەهقانچیلق - توپراقنڭ پەیدا بولیشی (مەزهەر) وە باشقالار.	№ 4 (16)
عومومی - رایونلاشتریش هەم ئوقوتوچیلار ۆەزیفەلەری (سەید ئەحمەد). ئۆسول مەسئەلەلەری تیۆرەگیدە (ن. سەییدی). خەلق مەعارفی ئۆسولیدە سنفی ئەساسلار (کالاشنیکەدەن). تیاترو وە موسیقەنڭ باریشی (م. رەسولی). تورکییات سیمیناریياسی (پرافیسور سامایلوۆیچ). تەعلیم - تەربییە - ئولۇغلەرنی کویدرش ناسر سەییدی). تەعلیم - تەربییە مەکتەبلەریدە سییاسی - ئجتیماعی تەربییە (زیگالوۆسکی). ئش مەکتەبیدە ئانا تلی (س II). کامپلیکس ئۆسولی (و. سولتان). ئەدەبییات - یاشلار ئېندی بیرلەمس (غۆلام زەفەری). تلمام مەنبەعی (ن. رەحیمی). قالغان سر (شیربېك). غەرب ئەدەبییاتی - ئستیپان رازین (سوبای). ئولکەنی ئۆرگەنش - قۆتبی چار دەمم (سەدری عەینی). فەن - نیفت تەئریخی (عۆسمانی). فەن-تیخنیکە خەبەرلەری. گوزەل سەنغەتلەر - سەنعەت توغریسیدا (ن). تەنقید - روسییەنڭ بۆیۆك ئەدیبلەری (نوری). «ئورنەك» دەرسلیگی (رامول). تل - ئستیلاح - یەڭگی ئۆزبېك ئەلفباسی. وە باشقالار.	№ 5 (17)
عومومی - ۆ. ك. پ. (ب) مەرکەزقومینڭ پلینومی (مومین خوجە). ئجتیماعیات - تەئریخی ماتیریالیزم (بوخاریندەن). تەعلیم - تەربییە - مەکتەب وە تۆرمش (شیربېك). مارکسیزم وە گوس پراغرامماسی (م). مەکتەب ئشلەرینی حیسابغا ئالش (سیربف). ئەدەبییات - ئاغن بر ماتەم (ر. عەلی). باغاچلار - کوکتەلر (ن. رەحیمی). یاشلار ئېندی بیرلەمس (غ. زەفەری). ئاکلادم (ع. عەدلەۆی). غەرب ئەدەبییاتی - ئەساسلی ئەساس (ئەبو ۆەرەجە). ئولکەنی ورگەنش - خەلق ئەدەبییاتی (غازی عالم). فەن - شیمالی قوتب ئاچیلدی (سوبای). فەن خەبەرلەری. تەنقید - «III- ئورنەك» (رامول). گوزەل سەنعەتلەر - بەزم-چالغی تودەسی (چولپان). کەسەبەچیلك - مۆراجەعەت (باقییف). تل - ئستیلاح - یەڭگی ئەلفبا. یەڭگی ئەلفبا قارشی ئالندی (عۆسمانی). یەڭگی لائیحە (ع. عەدلەۆی). باشقالار.	№ 6 (18)
عوم-ومی - ئېندی مەحەللەرنڭ تەشەببۆسی کېرەك. لېنینیزم - دەۆلەت توغریسیدا مارکسیزم فکری (ئاتا جان). 1905 - یل (هاشم ئوغلی). تەعلیم - تەربییە - ئۆزبېکستاندا تەعلیم - تەربییە وە ئونڭ کەلەگی ۆەزیفەلەری (زیگالوۆسکی). مارکسیزم هەم گوس پروغرامماسی (ن. م) ساۆادسزلقنی بترش ئشیدە کەمچیلکلەرمز (رامول). سییاسی ئاڭ - فۆلوب-کوتوبخانە ئشچیلەری (فرادکین). ئەدەبییات - دەهقان ئوغلی (باتور). بامارنی ساغندم (چولپان). کویگەنلەر-تورمش مۆعامماسی (ئېلبېك). بامارغی یېل (ئویغن). ئاقشام (بېکتاش). «یەڭگی تۆرمش ئزلەۆچی» (ئېلبېك). ئولکەنی ئۆرگەنش - ئېسکی ئەسەرلەر (س.عەینی). ئېل ئەدەبییاتیگە تیگشلك ماتیریاللار توپلاغوچیلارغا قوللانما. فەن - بیر توغریسیدا (زیبا عۆسمانی). فەن-تیخنیکە. ئەدەبی تەفتیشلەر - موقەددیمەتولئەدەب (فیترەت) تل-ئستیلاحات - یەڭگی ئەلفبا. یەڭگی ئۆزبېك ئەلفباسیدە ئملا قاعیدەلەری. تەنقید-کتابییات - فارسچا ئەلفبالار تەئریخی (خاجی موعین). «III - ئورنەك» دەرسلیگی (رامول). روس ئەدیبلەری (ح. نۆری). دەهقانچیلق - مەۆا ئۆزگەریشی بیلمی وە ئونڭ دەهقانچیلقدا ئەهەممییەتی (ئەلیکساندروۆسکی). خ-ەب-ەرل-ەر. رەسمی بولم.	№7 -8 (19-20)

جورنالنڭ هەر بر سانیدا سورەتلەر باردر.

№9 (21)	تولغان توققوز يلنی هەم کورسەلەر (رەحم ئنعام) جومەرريبەتمزنك مبلی مۇلکی ۋە مەدەنی ئەحوالی (م. ك) ئوکتەبر ئۆزگەریشی هەم مەعارف (نەزر عنایەتی) سیاسی مەعارف ئشلەری (م رەسولی). ئختیساسی تەعلیم ئشلەریدە مۇۋەففەقیيەتیمز (ناسر سەیبدی). ئنقلاب ۋە ئولکەنی ئورگەنش ئشلەری (غازی عالم). I - فیۋرال کۆنلەری II - 25.نچی ئوکتەبر III - ئۆزگەرش ۋەقتیدە (مەحمود سوبای). قزل چیچەکلەر (ساچما) (شاکر سولەیمان) ئوت پارچاسی (شعر) (رەحم عەسی) قیزل ئوکتەبر (شعر) باشاقچی ئیربوتە (ئیلبیك) ئنقلاب، خاترەلەری (سر). 7نچی نویەبر (لوناچارسکیدەن). ئوکتەبر ۋە ئوقوتغوچیلار (باقیبق). مەکتەبدە ئوکتەبر، (لیمبندۆۋ-ی) ئوکتەبر ئنقلابی ۋە عۇمومی خوجالق ئشلەری (ئقتیسادچی) شعارلار، سورەتلەر.
№ 10 – 11 (22-23)	باش مەقالە موهیم ئککی ۋەزیفە. (مومن خوجە). لېنینیزم دەۋلەتسز جەمعییەت دەۋلە تدەك چیقشی. (ئاتاجان). ئجتماعییات خانلار ئازدلغی ۋەیەنگی ئۆرموش مەسەلەسی. (شاکر سولەیمان). ئقتیسادییات دەۋلەت بودجەسی ۋە ئونك ئۆزلشی. (م. مولوکوف). تەعلیم-تەربییە بوقسوللار مەکتەبی ۋە ئۇسۇل مەسەلەسی. (سابر قادری). مارکسیزم هەم کوس براغرامماسی. (رەجەبزادە) کومپلیکس ئۇسۇلی هەم ئونك بیلەن ئوقوتش یوللاری. (ع. نیبازی) مەکتەب هەم کەشفشالەر قوزغالشی (تەرجیمە) س. ئۆیغۇر) مەکتەبدە سەنعەت دەرسلەری. (ئیسکەندەر ئیکرام). مەکتەب کتابلاری قاندای ئوزۆلشی کیرەك؟ (رامزل). ئەدەبییات قزلار ئوبینی. (شعر) (ئایدن) ئۆ قاراش (شعر). (بیکتاش). دینگز قۇچاغندا (شعر). غەیرەتی. بۆلاقلار (شعر) (ئۆلۆغبېك). چوپان (شعر) ئیلبیك. قزلار بەختی (شعر) (شاکر سولەیمان). تاك ئاتقاندا (نەسر) (سەعید ئەحراری). مىر ئاب (ئەدەبی حکایە) (بابیش). 25 -نچی ئوکتەبر (سوبای). ئولکەنی ئورگەنش. ئوزبېك ئورۇغلارینی ئۆرگەنشدە قوللانما (غازی عالم). تل ۋە ئستیلاح علمی شوراغا مەکتوب (نەزر تورەئۆلوف). شەرقدە ئارخیئالوگیە تەفتیشاتی(رەحم علی).فەن تەخنیکە ئادەمنی ئوزاق یاشاتش مۆمکنمی؟ سونك حازرگی ۋە ئلگەرگی ئەحوالی (زیبا عوسمان) فەن خەبەرلەری (-) سیاسی ئاقارتش شورا سایلاۋلاری (-. پاختا کونی فرادکین). تەرجەمەئی حال خەلق شاعرلەری سوفی زادە، حەمزە حەکمزادە (-) تەنقید ۋە کتابییات ئۆرموش ئورنشلەری» (س. ۋلیبیق .کەسەبەچیلك مەعارف سابوزلەریدە رەهبەرلك ئشلەری (باقیبق).مەعارف خەبەرلەری قازاقستاندا مەعارف ئشلەری(س. ئۆیغۇر). ئدارادان جەۋاپلار ئۆزبېکستان خەلق شاعرلەری رەسملەر قازاغستان مەعارف کەمیسەری. حیۋە مەنزەرەلەری. قشلاق سارایناك ئالینیشی. مەرکەز ئجراقوم بیناسی.
12 (24)	عۇمومی 3نچی یلگە ئوتش ئالدىدا. عالی تەعلیم تەربیە ئینستیتوتی. (مومن خوجا) لینینیزم. دەۋلەتنك ئولیشی.(ئاتاجان) تەعلیم - تەربییە. قشلاق مەکتەبلەریدە کەپیراتسیە.(رامول) کومپلیکس سیستیمی. (ع. نیازی) مەکتەبدە بالالار ئویونی. (مۇناسیبق) مەکتەبدە سەنعەت دەرسلەری (ئسکەندەرئکرام) مەکتەبدە لینین بۇرچەگی. (رەجەپ زادە) ئەدەبییات. کۆز یاغمۇری. (چولپان) سوگگی مۆحەببەت. (شاکر سولەیمان) قشلاق قزی (حەمید عالمجان) کەپەلەك (بالالار ئەدەبیياتی) (ئیلبیك). قول. (نەسر) (شاکر سولەیمان) سەبیدزادەلەر. (حکایە) غازی یونس) ئولکەنی ئورگەنش. مەعلومات توپلاغوچیلار قوللانما. (علمی مەرکەز.)خوجەند اسار عەتیقەسی. (بەهلولزادە) ئەدەبی تەفتیشلەر. ئاۋاییتك فارس شاعرلیغی هەم ئونك فارس دیۋانی توغریسیدا. (فیترت) فەن-تیخنیکە. مرریخ کورەسنك عەجایباتی. (ئۆرسنقۇل)فەنخەبەرلەری .بارخیئالوگیا تیکشرشلەری. هندستاندا ئیسکی ئاسار. (رەجیمعلی)سیاسی ئاقارتش. قشلاقدا سیاسی ئاقارتشنك ئەساسی ۋەزیپەلەری. (مس) تەنقید ۋە کیتابییات. ساۋادسزلقنـ یلرگوچیلار یولداشی. (عنایەت سەعید)سەرمایەدارلار جەمعییەتی(مۆبالەعەچی) مەعارف خەبەرلەری. شەهەر ۋە قشلاق مۆعاللملەرگە مۆراجەعەت. (ئیدارە) جورنالنك پلانی. ئوقوغوچیلارغا ئەنکیت. رەسمی بولم رەسملەر.

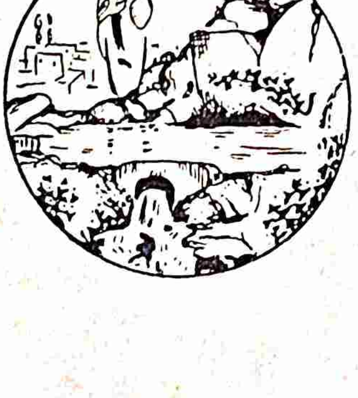

تاتارستان مەعاریف حالق کامیساریاتی تارافندان ئایعا بر تابقر چعاریلا تورغان کیك پراگرامل

«مەعاریف» ژورنالدنا 1927 نچی یل ئوچن یازلو دەفتەری ئاچق

«مەعاریف» ژورنالی، ر. س. ف. س. ر. مەعاریف حالق کامیساریاتی یانینداعی ئازچلق میللەتلەر ساوێتی، تورك حالقلاوی بولگندك یاقن قاتناشی بلەن چعا هەم تاتارستان تشنداعی تاتار مەعاریف ئشچلەری ئوچن دە یولباشچی ئورگن بولب تانلا.

1927 نچی یل ئچندە 8—6 تاباق کولەمندە 12 نومیر ژورنالدان باشقا دورتەر تاباق (64 بیت) کولەمندە ئاللی کیتاب قوشمتا ‍بیتب بیرلەچەك.

1927 - دل ئچندە بیرلەچەك قوشمتالار ئیسملگی ئایرم ‍بعلان ئیتلر

کوبمی واقتقا		ئیسکەرمە
بر یلعا . . .	5 سوم	3 ئایدان‌کیمگە‌ئابونە قابول ئیتلمی.
ئاللی ئایعا . . .	3 سوم	
ئوچ ئایعا . . .	1—. 75ت.	

ژورنالنك هەم قوشمتالارنك کولەمی ئلککچە قالوعا قاراماسدان ئوقتوچلارنك ماددی حاللەرن ئیسکە ئالب ژورنالعا یازلو حاقی 1927 نچی یل ئوچن شوشلای ئارزانایتلا:

ئایرم نومیری برەملەب: 45 تیین

ئادریس: Казань, Кремль. Татнаркомпрос ред. жур. «Маариф».

«بزنك یول» ژورنالدنا یازلو بەیەسد ئارزانایتلدد.

«بزنك یول» ژورنالن ئالدیررعا ئوقب باررغا تلەوچی کیك ئشچی - کرەستییەن ئوقوچلارنا جیگللك یاساو ئوچن ژورنالنك بەیەسی یارتلاش ئارزانایتلدی. ■ مۆندان سۆك نویەبر (1926) ئایندان باشلاب یازلوچلارغا «ژورنال» توبەندەگی بەیەدەن جیبەرلە باشلایاچاق:

بر یلغا:	6 ئایغا:	3 ئایغا:	ئایەرم سانی:
3 سوم	1سوم 60 تیین	80تیین	30 تیین

ژورنالعا یازلوچلارنك مۆمکین چاقلی توردان توری «بزنك یول» نك ئوز کانتوری ئارقلی ئش ئیتولەری ئوتنلە.

ئادریس: Казань, Кремль, Наркомпрос, ред «Безнен Юл».

«بزنك یول» نك کیلەسی سانلارندان باشلاب بالالار ئوچن ئەدەبی بولك هەم مەکتەبدە، ئەدەبییات برلکلەری ئاچلاچاق. یازوچلارنك، ئەدەبییات ئوقتوچلارنك شول بولکلەرگە قراتقان ماتیریاللار جیبەرە باشلاولاری ئوتنلە. ریداکسییە.

باشقۆرتۆستان مەعاریف کامیسارلیعی تارافندان 3 نچی یل ئیندی ئایدا بر تابقر، سەیاسی، عیلمی، تەربییەوی هەم ئەدەبی، رەسملی

«بلم»

ژورنالی چعارلدب کیلە.

ژورنال بوغاردعی بولکەرنی ئچندە ئالب، هەر قایوسندان موعلومات بیرب بارا. ژورنالنك تلی ئۆما، هەرکم ئاڭلارلق.

حاقی ئارزان	
6 ئایعا	2 سوم 10 تین
بر یلعا	4 » 20 »

1926 نچی یلدا چیقعان مۆتاۆلەنگن 12 سانی 5 سومدر.

ئادریس: Уфа, Ул. Зенцова №10. ред. жур. «БЛЕМ»

مەحەللەردەگی جورنال ۋەكىللەرمز.

سەمەرقەندده	مەعارف شوعبەسی ئالدیدا	عەبدوجەببار نەزر ئوغلی
تاشكەنتدە	ئیسكی شەهەر «توران» كوتبخانەسیدە	عەبدوللا نەسحق
»	تومەن » » »	مەحكەم رەسولی
»	«قزل ئوزبەكستان» نڭ ئابونە قەبول قلش كەنتورەدە	
یەسكەنتدە		ئەحمەد ئسماعیلوف
مرزەچولدە	مەعارف شوعبەسی دە	--
جزاخ دە	» »	یوسف شەریفی
خوجەنددە	» »	ئەكرەم ئەحمەدی
كەتتە قورغاندە	» »	--
قوقەنددە	تومەن » »	نەبیجان زاهری.
نەمەنگان دە	» » »	رەفیق مومن.
ئەندیجان دە	» » »	حامد قازیوف.
مەرغلان دە	» » »	ماشوف
كانبادام دە	رەیون » »	--
قوقەنددە	«فەرغانە» ئیدارەسدە	عەشور عەلی زاهری
بوخارادا	مەركەزی قرائەتخانەدە	بەهرام سالحی.
كەرمنەدە	مەعارف شوعبەسدە	عوسمانی
غجوۋان	» »	ئكراموف
نور ئاتادا	» »	فەیزی ئوغول تاشپولاتوف
خیۋەدە	ویلایەت » »	ئرگەچ بولداشوف
بیهبوددە	» » »	شاهزادە
شیر ئاباددا	» » »	--
فرونزەدە ویرنەسكی كوچەدە №60		ئەحمەد ئەحمەدی.

مەزكور ئورنلار ئارقالی جورنالغا ئابونە یازلش مومكن.

خوسوسی سورەتدە كم مەعلوماتینی ئارترشنی ئستەیدی؟

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» جورنالیغا موشتەری بولب یازلسن.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» كوندەلك حەیاتمزدا قایناب تورغان سیاسی اجتماعی، لینینیزم ئاینوقسا تەعلیم - تەربیە یابدا زور قەدەملەر ۋاسیتەسیلە ئوقوتغوچیلارنی تانشدرب تورادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» قشلاق شەهەر موعەللملەریگە یاخشیغنا رەهبەر یولباشچی بولا بیلەدی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» دە مەعارف قومیسارلیغینڭ بوتون قارار ۋە بولملەرینڭ هەم ئشلەری یازیلب شەهەر قشلاق موعەللملەرینی ئاگاهلاندرب تورەدی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» یەڭگی كەشیفیاتلەر، فەننی خەبەرلەر، شەرقدا بولغان بوتون علمی تیكشرشلەر، ئەدەبی تەدقیقات لەر بیلەن تولب چقادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» علمی فەننی تەعلیم - تەربیەۋی كتابلار توغریسیدا تەنقید، تەقریزلەر یاساب، ئەسبابلارینی قزیقب، چاقرب توادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» دە ئوزبیكستاندا بولغان‌باش قەدەملەر، تانلغان بوتون ئوزبك شاعرلەری، ئەدیبلەری ئشتراك ئیتب یەڭگی - یەڭگی نیرسەلەر بیرب توادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» گە چیتلەردە بولغان زورلوچلەر، پرافیسورلەر، مونەخەسس پیداگوگلەر، مەئرریخلەر قاتناشادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» دە شەرق ئاسار عەتیقەلەری، گوزەل تاریخی رەسملەر، مەشهور پیداگوك شاعرلەر، بویك كشیلەرنڭ رەسملەری (بەدیعی، گوزەل رەسملەر) توشریلب توادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» دە روس، غەرب، هند ئەدەبیاتیدەن تەرجیمە یولیلە ئەدەبی پارچالار، شیعرلەر، نەسربولادی. ۋە غەربنڭ بیوك ئەدیبلەری بیلەن تانشدربلادی.

«مەعارف ۋە ئوقوتغوچی» جورنالن نومرلەب یغب بارگز، ئو - سزگە بوتون تاریخی، علمی، ئەدەبی ئاقملارنی ئچیگە ئالغان تاریخی بر كتاب، كیلگوسیدا قیمەتلی بر ماتیریال - ناپلماس بر خەزینە بولادی.

نەرخی 75 تیین.

Ежемесячный журнал
„Просвещение и Учитель“

ИЗДАНИЕ НАРКОМПРОСА Уз. ССР.
(на узбекском языке).
№ 1-2.

Telegram adress:

@turkiston_kutubxonasi